

T. C.

Temsilciler Meclisi

TUTANAK DERGİSİ

Elli Üçüncü Birleşim

25 . 4 . 1961 Salı

İçindekiler

	Sayfa
1. — Geçen tutanak özeti	180
2. — Yoklama	180
3. — Başkanlığın Genel Kurula sunuşları	180
a) Kat Mülkiyeti Kanunu tasarısının komisyonlarınca müddeti içerisinde görüşülemeyeceğine dair Adalet Komisyonu raporu	180:181
b) Esnaf ve Küçük Sanatkârlar kanunu tasarısının komisyonlarca müddeti içinde görüşülüp neticelendirilemeyeceği hakkında Ticaret Komisyonu raporu	181
4. — Görüşülen işler	181
a) Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)	181:
	203,204:239,239:257

1. — GEÇEN TUTANAK ÖZETİ

Bu birleşimde dört oturum yapan Genel Kurulda;

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarisının görüşülmesine devam olunarak 130 - 141 nei maddeler kabul edildi.

25 Nisan 1961 Salı günü saat 9,30 da toplanılmak üzere Birleşime son verildi.

Başkan
Başkanvekili
Lütfi Akadlı

Kâtip
Rifat Çini

Kâtip
Alev Coşkun

BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati : 9.30

BAŞKAN — İbrahim Senil

KÂTIPLER : Oktay Ekşi, Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Birleşimi açıyorum.

2. — YOKLAMA

BAŞKAN — Yoklama yapılacaktır.
(Yoklama yapıldı.)

BAŞKAN — Yeter sayı vardır, müzakereye başlıyoruz.

3. — BAŞKANLIĞIN GENEL KURULA SUNUŞLARI

a.) *Kat Mülkiyeti Kanunu tasarisının komisyonlarınca müddeti içerisinde görüşülemeyeceğine dair Adalet Komisyonu raporu*

BAŞKAN — Efendim; Adalet Komisyonu Başkanlığı ile Ticaret Komisyonu Başkanlığından gönderilen yazılar vardır, okutuyorum.

Esas No. : 1/51

Karar No. : 7

Ankara; 4 . 4 . 1961

Yüksek Başkanlığa

Komisyonumuza tevdi buyurulan Kat Mülkiyeti kanun tasarısı komisyonun 28 . 2 . 1961

tarhli toplantısında; esasları tesbit edilip ihzari bir hazırlık yapılmak üzere Alt Komisyon teşkili ile dosyanın, bu Alt Komisyona havalesine karar verilmekle, Sayın Hulûsi Selek, Salihi Türkmen, Vedat Arıkan'dan mürekkep Alt Komisyonun çalışmasını mütaakıp 8 . 3 . 1961 günlü kararla komisyon umumi heyetinde görüşülmesi lüzumu ile tasarı komisyonumuza tevdi edilmiştir.

Komisyonumuz 27 . 3 . 1961 günlü müzakereler sonunda, Medeni Kanundaki mülkiyet hakkına ilişkin değişiklik gibi önemli mevzuları ve içtimai ve ekonomik hayatımıza müessir olacak çeşitli hükümleri taşıyan (56) mad-

deden ibaret kanun tasarısı üzerinde günlerce uzun ve tartışmalı görüşmeler devam edeceğinden Temsilciler Meclisi İçtüzüğü'nün 25 nci maddesi gereğince kanun tasarılarının komisyon ve Umumi Heyet görüşmeleri için 30 günlük âzami mehil tesbit edildiğinden bu müddetin de dolmuş olduğu, Anayasa ve Seçim Kanunlarının görüşülmesine katılacak üyelerin ayrıca geniş bir zamanı da bulunması imkânsız olduğundan bu şartlar muvacehesinde tasarı'nın görüşülmesi mümkün olamayacağından, Tüzüğü'nün 25 nci maddesi hükmü de nazara alınarak tasarı'nın gereği için Başkanlığa takdimine oy çoğunluğu ile karar verildi.

Temsilciler Meclisi Umumi Heyetine arz etmek üzere Başkanlığa sunulur.

Adalet Komisyonu

Başkanı	Başkan V.
Sırrı Atalay	Salih Türkmeç
Sözcü	Kâtip
A. Rıza Akbıykoğlu	Abdullah Ercan
Üye	Üye
Osman Alişiroğlu	Vedat Arıkan
Üye	Üye
Nef'i Demirlioğlu	Nedim Ergüven
Üye	Üye
Fakih Özfakih	Hayrettin Şakir Perk
Üye	Üye
Âdil Sağıroğlu	Hulûsi Selek

BAŞKAN — Keyfiyet Yüksek Meclisin ıttılama arz edilmiş ve bu tasarıya ait dosya komisyona iade edilmiştir.

b) *Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu tasarısının komisyonlarınca müddeti içinde görüşülüp neticelendirilemeyeceği hakkında Ticaret Komisyonu raporu*

Esas No. : 1/2

Karar No. : 6

Ankara, 6 . 4 . 1961

Temsilciler Meclisi Yüksek Başkanlığına

9 . 3 . 1961 tarih ve 365 sayı ile komisyonumuza yeniden havale edilip komisyonumuzun gündeminde bulunan Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu tasarısının Temsilciler Meclisi İçtüzüğü'nün 25 nci maddesi gereğince 9.4.1961 tarihinde sona erecek olan 30 günlük müddet içerisinde görüşülmesi, gerek zamanın darlığı ve gerekse komisyon üyelerinin Anayasa görüşmelerini yakından takibetmek hususunda göstermekte oldukları hassasiyet karşısında mümkün görülmemiştir.

Oy birliğiyle almış bulunduğumuz işbu kararı arz eder, gereği yapılmak üzere adı geçen kanun tasarısını Yüksek Başkanlığa saygılarımızla sunarız.

Ticaret Komisyonu

Başkanı	Sözcü
Dr. Vedat Dieleli	Dündar Soyer
Kâtip	Üye
Adbullah İbşiroğlu	Mustafa Dinekli
Üye	Üye
Suphi Doğukan	Zihni Erençin
Üye	Üye
Feyyaz Köksal	Hasan Tez
Üye	Üye
Âdil Vardarlı	Asım Yılmaz

BAŞKAN — Keyfiyet Yüksek Meclise arz edilmiş ve bu tasarıya ait dosya da komisyona iade edilmiştir.

4. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

A — *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)*

BAŞKAN — Şimdi Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısının müzakeresine devam ediyoruz. 142 nci maddede kalmıştık.

IV. Uyuşmazlık Mahkemesi

MADDE 142. — Uyuşmazlık Mahkemesi, adli, idari ve askerî yargı mercileri arasındaki gö-

rev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlenmeye yetkilidir.

Uyuşmazlık Mahkemesinin kuruluş ve işleyişi kanunla düzenlenir. Bu mahkemenin başkanlığını, Anayasa Mahkemesince kendi asıl veya yedek üyeleri arasından görevlendirilen bir üye yapar.

BAŞKAN — Buyurun Sırrı Atalay, (Yok sesleri) Buyurun Sayın Atalay Akan.

ATALAY AKAN — Efendim; bu mahkeme halen mevcuttur ve lâyıkiyle çalışmaktadır. Bu maddede ilâve olarak yalnız, Anayasa Mahkemesince üyeler arasında görevlendirilecek bir üye başkanlık yapacaktır. Buna Anayasada acaba niçin lüzum görülmüştür. Anayasa mahkemesi, kendi fonksiyonlarına göre çalışacaktır. Şimdi Devlet Şûrası Başkanı, bu mahkemenin de başkanlığını yapmaktadır. Bence buradaki hükme lüzum yoktur, çünkü sarahat mevcut değildir. Neden lüzum görmüşler izahını istiyorum. Bir de bunun çıkarılması için bir önerge takdim ediyorum, kabulünü istirham ederim.

BAŞKAN — Buyurun sayın Vecihi Tönük.

VECİHİ TÖNÜK — Efendim, bu 142 nci madde bir kaç noktadan tetkika tâbi tutulabilir. Evvelâ, uyuşmazlık mahkemesinin Anayasada yer alması meselesi ele alınmalıdır.

Bu mahkeme, devamlı surette faaliyette bulunan bir mahkeme değildir, zaman zaman taplanıp vazife görmektedir, karma bir şekilde çalışmaktadır. Üç Danıştay üyesi, üç Yargıtay üyesi münavebe ile bir başkanın başkanlığında toplanırlar. Bir yıl Danıştay Başkanının, bir yıl da Yargıtay Başkanının Başkanlığında vazife görürler.

Bu itibarla, Anayasada yüksek mahkemelerin kuruluşu ifade edildiğine göre, bu mahkemenin ayrıca burada yer alması, kanaatime göre, uygun olmayabilir. Kurulması tercih edildiği takdirde dahi böyle bir mahkemenin Sayıştay ve daha başka yüksek mahkemeler bölümünde yer alması icabeder mi? Bu bakımdan bence uyuşmazlık mahkemesinin yüksek mahkemeler sırasında, bu bölümde yer alması pek uygun düşmemektedir. Bununla beraber acaba uyuşmazlık mevzuu Anayasada yer almalı mıdır? Bu cihet gerçekten tetkika değer. Adli ve idari kazanın ayrılması kabul olduğuna, bir Anayasa nizamı teşkil edildiğine göre, bu iki ayrı nizam dâhilinde yargı mercileri arasında çıkacak itilâfların ne şekilde halledileceğinin Anayasada işaret edilmesine lüzum vardır. Aksi halde özel kanunlarla çeşitli surette tanzim edilebilir. Bu vaziyette Anayasa ile temini hedef tutulan eşitlik nizamı bozulabilir. Uyuşmazlık konularında her hangi bir umumi heyetçe karar vermek suretiyle bu eşitlik ortadan kalkabilir. Nitekim 1924 Anayasasının uyuşmazlık konusunda sevk edil-

miş bir hükmü yoktur. Fakat idari yargı 1 nci Cumhuriyet Anayasası olan 1924 Anayasasında tam ve kâmil surette tesis edildikten sonra bu iki düzene ait bulunan yargı mercileri arasında birçok uyuşmazlıklar çıktı. Bunun hallini derpiş eden vâzı kanun nihayet bugünkü uyuşmazlık mahkemesi Kanununu meriyete koydu. Bu biraz sessiz sedasız şekilde yürürlüğe girdi. Ashında Büyük Millet Meclisinde birçok münakaşalara mâruz kalmıştı ve nihayet bu şekli aldı. Bu itibarla bu münakaşalar, tartışmaları istikbalde de tazelememek için uyuşmazlık mahkemelerinin Anayasa ile düzenlenmesi yerinde olmuştur.

Üçüncü nokta; uyuşmazlık konusu, Anayasa Mahkemesini kurduğumuza göre, acaba çeşitli yargı düzenine tâbi olan bu kabîl uyuşmazlıkları Anayasa Mahkemesine vermek muvafık olur mu, olmaz mı? Bu da tatbika değer bir husustur. Fakat daima dâvalarla, hâdiselerle, tatbikatla bu iki idari ve adli yargı düzeni karşılıklıya geldiği için bunların hangi yargı düzenine tâbi olacağını, böyle karma şekilde kurulmuş olan bir uyuşmazlık mahkemesinin isabetle halledileceği tabiidir. Bir Anayasa Mahkemesine bu uyuşmazlığın verilmesi bu cihetten uygun görülebileceği gibi, müstakil bir uyuşmazlık mahkemesinin derpiş edilmesi, bunun tatbik ve tanzim tarzı da akla gelebilir.

Şimdi, bir Anayasa Mahkemesine sahibolacağız. Yargıtay, Danıştay ve Anayasa mahkemelerinden alınacak üyelerle karma şekilde bir uyuşmazlık mahkemesi derpişi daha uygun olur. Nitekim, komisyon bunu da düşünmüş ve Anayasa Mahkemesinin bir üyesinin başkanlık görevini yapacağını söylemiş olması, bu görüşümüzün isabetli olduğuna delildir.

Başkanı Anayasa Mahkemesinden bir üye almak suretiyle tesbit etmektense, her yüksek mahkemeden gelecek üyelerin, kendi aralarında toplanarak başkanlarını seçmeleri daha uygun olur, kanaatindeyim.

BAŞKAN — Müddetiniz bitmiştir, efendim.

VECİHİ TÖNÜK — Tamamlamama müsaade etseydiniz, sayın Başkanım.

BAŞKAN — Söz komisyonundur, efendim. Buyurun Nurettin Arıdoğanlı.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARIDİĞÖĞLU — Kısaca arza çalışacağım.

Atalay Akan arkadaşımız, «Halen bu mahkemelerin çalıştığını, Anayasada bu hükme niçin yer verildiğini sordular. Devlet Şûrası Başkanı veya Yargıtay Başkanı bu mahkemenin de başkanıydı. Neden şimdi Anayasada başka bir şekle lüzum gördünüz?» buyurdular.

Tatbikatta, Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanının birer sene arayla değişmesi muhtelif içtihat değişikliklerine yol açmıştır. Bu bizim litaratürümüze de girmiştir.

Vecihi Tönük arkadaşımız bunu isabetli bulunakla beraber, kifayetsiz olduğunu ifade etmişlerdir. 9 kişi kendi aralarında başkanlarını seçsin diyorlar.

Arkadaşlar; bugünkü yargı heyetlerimizden çoğu kuruluşları itibariyle iyi neticeler vermiştir. Bu müesseselerimizi Anayasa ile tarsin ediyoruz. Anayasa müessesesi haline getiriyoruz. Yüksek Seçim Kurulunu, Uyuşmazlık Mahkemesinin mevcut teşkilât kanunlarının ve kuruluşlarının aynen muhafaza edilmesine taraftarız.

«Uyuşmazlık Mahkemesinin, Yüksek mahkemeler arasında yer alması doğru mudur?» dendi. Doğrudur Her memlekette uyuşmazlık işleri ya bizde olduğu gibi, sırf bu işe bakan müesseselere, ya da meselâ Avusturya'da olduğu gibi, Anayasa Mahkemesine verilerek görülmektedir.

Binaenaleyh Yüksek mahkemeler arasında zikredilmesi icabedeceği kanaatindeyiz. Uyuşmazlık konusunun Anayasa ile tazminine gelince; bunun çok teferruathı meseleler olabileceğini ve Anayasanın dar kadrosu içinde bunun bütün teferruatıyla mütalâa edilemeyeceğini göz önünde tutan komisyon bu cihete gitmemiştir. Mâruzatımız bundan ibarettir.

VECİHI TÖNÜK — Efendim, şimdiki mâruzatım metin üzerinde olacaktır, evvelki mütalâalarımı tekrardan sarfınazar ediyorum. Maddede, (Uyuşmazlık Mahkemesi adli, idari, ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlenmeye yetkilidir) deniyor.

Malûmuâlileri Askerî Yargıtayın burada yer alması, bunun yürürlükte bulunan Uyuşmazlık Mahkemesi Kanunundan aktarılması neticesidir. Askerî Yargıtayın bugün idari ve adli fonksiyonu kalmamıştır. Zatişlerine aido-

lan uyuşmazlıklar, malûmuâlileri olduğu üzere, Askerî Yargıtayda ayrı bir daire teşkil edilmek suretiyle Askerî Yargıtaya verilmiştir. Uyuşmazlık Mahkemesi Kanunu bu esnada çıktı. Şunu ilâve edeyim ki, Uyuşmazlık Mahkemesinin vazifesi, hukuki konulardadır. Ceza konuları hakkında ayrı bir hüküm vardır. Ceza salâhiyeti, kaza mercileri arasındaki ihtilâfları halletme işi Yargıtay Ceza Daireleri Umumi Heyetine aittir.

Bugün, zatişlerine ait olarak meydana gelen ihtilâfları halle, Askerî Yargıtayın salâhiyeti kalmamıştır. Bu itibarla (askerî) demeye lüzum yoktur.

Maddede (Uyuşmazlık Mahkemesi adli, idari ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlenmeye yetkilidir) denilmektedir.

Kaldı ki, askerî yargı mercilerinin bu konudaki vazifeleri Askerî Yargıtaya devredilmiştir. Bu itibarla umumi yetki Devlet Şûrasındaki uyuşmazlık mevzuunda Devlet Şûrası Anayasada da bu hüküm tarsin edilmiş, tanzim edilmiştir.

İdari kaza konusu hususuna taallük eden yargı yetkileri olsa dahi yargı mercileri arasındaki uyuşmazlık mevzuunda Devlet Şûrası Kanununun icabına göre halledilir, Devlet Şûrasına ait salâhiyetler de bulunmaktadır. Bu itibarla bendeniz komisyonun bu hususta mütalâasını dinlemeyi arzu ediyorum, rica ediyorum.

BAŞKAN — Başka söz isteyen yoktur. Maddede hakkında verilmiş önergeler vardır. Okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

142 nci madde ile Anayasa organı haline getirilen Uyuşmazlık Mahkemesi görevlerinin Anayasa Mahkemesince deruhde edilmesi kabul edilerek, Uyuşmazlık Mahkemesinin kaldırılmasını ve binnetice 142 nci maddenin metinden çıkarılmasını arz ve teklif ederiz.

Adnan Başer

Ferruh Güven

Yüksek Başkanlığa

142 nci maddenin son fıkrasının şu şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Sırrı Atalay

Uyuşmazlık Mahkemесinin kuruluş ve işleyişi kanunla düzenlenir.

Yüksek Başkanlığa

Tasarının 142 nci maddesinin son fıkrasındaki (Bu mahkemenin başkanlığım, Anayasa Mahkemesince kendi asıl veya yedek üyeleri arasından görevlendirilen bir üye yapar) cümlesinin çıkarılmasını teklif ederiz.

Atalay Akan Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Takrirleri aykırılık sırasına göre tekrar okuyup oyunu sunacağız efendim.

(Adnan Başer ve Ferruh Güven'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Takriri oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Atalay Akan ve Şahap Kitapçı'nın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Takriri oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Sırrı Atalay'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Takriri oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir efendim.

C) Yüksek Hâkimler Kurulu

I. Kuruluş

MADDE 143. — Yüksek Hâkimler Kurulu, on sekiz asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Bu üyelere altısı Yargıtay genel kurulunca, altısı birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerce ve kendi aralarından gizli oyla seçilir. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Meclisi, yüksek mahkemelerde hâkimlik etmiş ve bunlara üye olmak şartlarını kazanmış kimseler arasından gizli oyla ve üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile üçer üye seçerler. Bu usülle Yargıtay genel kurulunca iki, birinci sınıfa ayrılmış hâkimler ile Millet Meclisi ve Cumhuriyet Meclisi tarafından birer yedek üye seçilir.

Yüksek Hâkimler Kurulu, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kendi içinden Başkanını seçer.

Yüksek Hâkimler Kurulu üyelerinin görev süresi dört yıldır. Her iki yılda yarısının seçimi

yenilenir. Hâkimlik görevinde iken seçilmiş olan üyeler ardı ardına iki süre seçilemez.

Yüksek Hâkimler Kurulu üyeleri, görevleri süresince başka bir iş ve görev alamazlar.

Yüksek Hâkimler Kurulunun kuruluşu, çalışma usulleri, bölümleri ve bu bölümlerin görevleriyle toplantı ve karar yetersayıları, Başkan ve üyelerinin aylık ve ödenekleri kanunla düzenlenir.

Adalet Bakanı, Yüksek Hâkimler Kurulu toplantılarına katılabilir; oylamaya katılamaz.

BAŞKAN — Fahri Belen.

FAHRİ BELEN — Sözümlü geri aldım. Yalnız önerge verdim.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Komisyonun mükemmel olarak hazırladığı maddelerden birisi de şüphe yoktur ki, Yüksek Hâkimler Kurulunun kuruluşuna ait maddedir. Daha iyi şekilde ödevini ve başka şekilde seçiminin yapılması için bir hayli fikri mesai sarf ettik, daha iyi bir şekli bulamadık. İtiraf edelim ki, bu şekli ile madde en mükemmel mâna ve mahiyetini taşımaktadır. Bu bakımdan komisyonu tebrik etmek yerindedir. Yüksek Hâkimler Kurulu bahsinde şu hususu sormak iktiza edecektir : Birinci sınıfa ayrılmış hâkimler 6 kişi seçmek için Ankara'da toplanacaklardır. Bu toplantının mahzurları olup olmadığını tetkik etmek lâzımdır. Birçok Avrupa memleketlerinde sulh hâkimleri dahi kendi aralarında toplanıp bir seçim yapabiliyorlar, fakat bunun, bizim mahkemelerimizin kuruluşu ve coğrafî şartlar, teknik sebepler yüzünden aksaması mümkün olabilir. Birinci sınıfa geçmiş bir namzet hâkimin gelip 4 yıl Yüksek Hâkimler Kurulunda vazife gördüğü sıralarda, onun Temyiz Mahkemesine geçmesi halinde müktesep hakkı ne olacaktır? Bu, üzerinde durulacak bir noktadır. Tam Temyize geçme sırası gelecek veya gelmiş olan bir hâkimi, gelip 4 yıl Yüksek Hâkimler Kurulunda kalınca, Yargıtaya geçmesi icabederken geçmemiş olacak. Kadrolar kapatılacağına, belki yerlerine başkaları tâyin edileceğine göre acaba bunların müktesep haklarının sağlanması için ne düşünülmektedir? Bu hususun da temin edilmesi lâzımdır. Bu endişeler de giderilirse çok mükemmel bir madde olacaktır.

BAŞKAN — Komisyon.

**KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN AR-
DIÇOĞLU —** Efendim, arkadaşlarımız, birinci

sınıfa ayrılmış olan hâkimlerin Ankara'da toplanmalarının zorluğuna işaret ettiler. Fakat cevabını yine kendileri Avrupa'dan misal gösterek vermiş oldular.

Adliye Bakanlığından aldığımız malûmata göre, birinci sınıfa namzet adli hâkimlerin sayısı 506'dır. Binaenaleyh büyük bir külfet teşkil etmeyecektir. 4 yılda bir toplanacaklardır. Bir Cuma akşamı gelir, Pazar akşamı dönerler. («Adli tatil var» sesleri) Evet, adli tatil de var, büyük bir müşkülât değil. Bütün Türkiye için, kendi mukadderatları ile ilgili bir kurulu seçmek için bu kadar fedakârlığa katlanacaklardır.

«Temyizden ve 1 nci sınıfa ayrılmış hâkimlerden buraya üye seçileceğine göre, buralardan gelenlerin 4 yıllık müstesep hakları ne olacaktır?» buyurdular. Böyle bir hususu Anayasa-da tâyin etmeye pek imkân ve hattâ lüzum görmüyoruz. Bunu daha geniş mânasiyle Hâkimler Kanunu yapacaktır. Belki Yüksek Hâkimler Kurulu hakkında da ayrıca hususi bir kanun çıkarılacaktır. Mâruzatım bundan ibarettir.

MEHMET HAZER — Efendim, Yüksek Hâkimler Kurulunun tasarrufları, idari mahiyette midir?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Evet, Yüksek Hâkimler Kurulunun tasarrufları idari bir tasarruf şeklindedir ve Bakanlığın titri altında olacaktır. Binaenaleyh, tam mânasiyle idari tasarruf mahiyetindedir ve kaza murakabesine tâbidir.

RIZA İŞİTAN — Ben de bir soracağım efendim.

Sırrı Atalay Bey arkadaşımız bir noktaya temas buyurdular, dediler ki, «1 nci sınıf hâkimlerin Yüksek Hâkimler Kuruluna seçilmeleri halinde onların müstesep hakları ne olacaktır?» Aynı sorunun diğer bir kısmı : «Yargıtaydan Yüksek Hâkimler Kuruluna 4 sene müddetle seçilmiş olan üyelerin 4 sene sonraki durumları ne olacaktır?» Yani meslekleriyle ilgileri ve Yargıtaydaki hukuki irtibatları devam edecek midir? Yerleri ve kadroları açık kalacak mıdır?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Efendim, Anayasaya bu kadar teferuatı sokmak mümkün değil. Yüksek Hâkimler Kurulunu tanzim edecek kanun hükümleriyle bu hususlar da tanzim edilecektir. Bu, bedihidir.

HALİL ÖZMEN — Efendim, hâkim her şeyden evvel maddeye ve mânevi huzura ihtiyacı olan bir kimsedir. 500 hâkim burada toplanıp birkaç gün kalacaklardır. Bunların gidiş-geliş paraları ve masraflarını kim verecek? (Gürültüler, «Bu Anayasa mevzuu mu?» sesleri)

NEDİM ERGÜVEN — Yüksek Hâkimler Kurulu tamamen hâkim niteliğine haiz yüksek dereceli hâkimlerden teşekkül edecektir. Binaenaleyh Yüksek Hâkimler Kurulu idari tasarrufta bulunsa dahî nasıl bir itiraz hakkı verilecektir?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Meselâ bugün Yüksek Hâkimler Kurulu teşkilâtı bizde yok, ama Ayırma Meclisleri var. Ayırma Meclislerinin yapmış olduğu tasarruf ve muameleler doğrudan doğruya Adalet Bakanlığının titri altında bulunmaktadır. Bir husumet mevcudolursa, Adalet Bakanlığı merci olarak gözükmektedir. Yüksek Hâkimler Kurulu var diye Adalet Bakanlığı ortadan kalkmış değildir. Binaenaleyh, bu işte idari kaza yolu ile husumet, yine Adalet Bakanlığına müteveccih olacaktır.

BAŞKAN — Nedim Ergüven.

NEDİM ERGÜVEN — Efendim, bundan evvel kabul ettiğimiz maddede inzibati cezanın dahi iptale tâbi olacağı ileri sürüldü. Bu maddeye ilâve olarak «askerler hamîç» dendi.

Şimdi muhterem arkadaşımız izah ediyorlar ve diyorlar ki, «Yüksek Hâkimler Kurulunun vereceği kararlar idari tasarruftur. Binaenaleyh iptale tâbidir.» Halbuki Yüksek Hâkimler Kurulu tamamen hâkim niteliğini haiz kişilerden mürekkeptir. Esasen bu 18 kişi bir arada çalışacak değildir, gruplara ayrılacaklardır. Bir kısmı tâyin ve terfi işlerine bakacak; bir kısmı da inzibati işlerle meşgul olacaklardır. Gönül isterdi ki, bu komisyonların vereceği kararlara, ancak genel kurulda itiraz edilebilir densen. Yüksek Hâkimler Kurulunun vereceği kararları Devlet Şûrası tetkik edecek... Bu bana uygun gelmiyor. Bu itibarla, Muhterem Komisyondan rica ediyorum, bizi tatmin edici cevap versinler.

BAŞKAN — Mehmet Göker.

MEHMET GÖKER — Muhterem arkadaşlarımız; bu müesseseye müstakil hâkim sıfatını haiz birinci sınıfa ayrılmış gruplardan teşekkül eden bir müessesedir. Lâlettâyin bir merci imiş gibi

bunların kararlarını idari bir dâva ile iptali yoluna gidilecekse bütün adını değiştirmek lâzımdır. O zaman Yüksek Hâkimler Kurulu olmaz, bunu bir idari merci olarak yapmak lâzımdır. Yoksa yüksek hâkimlerden teşekkül etmesi zarureti kalmaz.

Bir arkadaşımızın izah ettiği gibi, ayrı kollar halinde çalışacak bir teminat müessesesi olarak çalışacak yer olduğu halde, tutuyoruz bunun kararlarına karşı iptal dâvası açma yolunu açıyoruz. Komisyon bunu nasıl izah eder? Bunların kararlarına karşı itiraz olunabileceksenelüzum var. Yüksek Hâkimler Kurulunu teşkil etmeye? Bunu lâlettâyin bir disiplin meclisi yap-sınlar. Bu bakımdan komisyonun izahı hiçbir zaman yeter değildir. Bu derece kifayetli bir heyetin kararı iptal edilemez. Yoksa (Yüksek Hâkimler Kurulu) ismi değışsin.

BAŞKAN — Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Muhterem arkadaşlar; kaza mercilerine olan itimadı her hususta göstermeye mecburuz. Bu heyetin tasarrufları tam mânâsıyla idaridir. Bundan evvel kabul edilen bir madde ile bütün idari tasarrufların kaza denetimine tâbi olacağını Yüksek Heyetiniz kabul etmiştir. Hukukan bunları, hukukun bu umumi ve çok esaslı kaidesi dışında hiçbir tasarrufa tâbi tutmamak lâzımgelir. Böyle bir tasarrufun kaza merciinin tetkikından geçirilmesi hizmetin nef'inedir. Meclislerin, yasama organları kararlarını dahi icabında kaza murakabesine tâbi tutmakta beis görmiyen bir anlayış içinde bir heyetin tasarruflarını, mahiyeti itibarıyla bir kaza merciinin tetkikına tâbi tutmakta hiçbir mahzur yoktur.

Arkadaşlar, bu heyetin vazifelerini gören ayırma meclislerinin birtakım yanlış kararları olmuştur. Bu kararlar kaza mercilerine gitmiştir ve tashih görmüştür. Bu itibarla kaza merci yolunu kapatmak adalete uymaz ve âdeta Emekli Sandığı Kanununun 39 ncu maddesini başka bir yoldan yeniden diriltmek olur. Arkadaşlar, kaza mercisine ya inanımız vardır, ya yoktur. Bütün Devletin geniş tasarruflarını bir kaza merciinin tetkikına tâbi tutuyoruz, ama «Hükümetin bütün tasarrufları idaridir; kaza merciinin tetkikına tâbi tutulmasını» denemez. Bütün memleketin aşağı yukarı idari tasarrufunun, siyasi tasarrufunun kazanın denetimi altında tutulduğu bu devrede, başka bir şekildü-

şünülemez. Bu itibarla, Komisyonun izahatı ile tasarrufların metni maksada ve hukukun umumi esaslarına uygundur. Aynen kabul edilmesi lâzımgeldiği kanaatindeyim. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Arkadaşlarım; bu noktayı münakaşanın yerinin burası olmadığı kanaatindeyim. Çünkü, matlabından da anlaşılacağı üzere, bu madde Yüksek Hâkimler Kurulunun nihayet kuruluşu ile ilgili bulunmaktadır. Nereden ne şekilde seçileceğini göstermektedir. Bu münakaşalarla maddenin dışına taşınmıştır. Esasen, bununla ilgili madde 144 ncu maddedir. Nereden ne şekilde seçileceğini göstermektedir. Bu münakaşalarla maddenin dışına taşınmıştır. Esasen, bununla ilgili madde 144 ncu maddedir, ancak orada bahis mevzum olabilir. Binaenaleyh şimdiden 143 ncu madde dolayısıyla içinden çıkılmıyacak olan bir münakaşanın içine girilmesi doğru değildir kanaatindeyim. Yeri geldiğinde bu münakaşa yapılır.

Bu münasebetle şunu arz etmek isterim :

Bendeniz 143 ncu maddenin 3 ncu fıkrasına «süre» kelimesinden sonra bir «için» kelimesinin ilâvesinin veya «süre» kelimesinin kaldırılarak yerine «defa» kelimesinin konmasının uygun olacağı kanaatindeyim.

KOMİSYON ADINA MUAMMER AKSOY

— Doğru efendim.

BAŞKAN — Nedim Ergüven.

NEDİM ERGÜVEN — Efendim; affımızı rica edeceğim, Muhterem Hazer arkadaşımızın hâkimler hakkındaki bâzi idari kararlar yolu ile haklarının iptal edilebildiği yolundaki ifadeleri pek hakikate uygun olmıyacak gibi geliyor bana. Çünkü idare ile alâkası yoktur.

Halen Ayırma Meclisi diye bir meclis vardır ve bu vekâletten 3 zat, Temyizden iki zat ile Başreisın riyaseti altındadır. Bunların verdiği kararlara itiraz edilebilir. İnzibati cezalar Temyiz camiası içindedir. İnzibati ceza kararına Başkanlar Kurulu nezdinde itiraz edilir. İnzibati cezalar hakkında Başkanlar Kurulunun verdiği kararlar kesindir. Bu hususu tavzih etmek mecburiyetinde kaldım, hürmetlerimle.

BAŞKAN — Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Efendim, Yüksek Hâkimler Kurulunun verdiği kararların idari ka-

zaya tâbi olup olmadığı hususu komisyonumuzda çok geniş münakaşalara ve tetkika mevzu teşkil etmiştir. Bu kurul madde metninde belirtildiği gibi, bölümler halinde çalışacaktır. Ayırma Meclisi iki bölüm halinde çalışıyor. Yüksek Hâkimler Kurulunun üç bölüm halinde çalışması derpiş edilmiştir. Üye miktarlarının 18 olarak tesbit edilmesinde bu durum nazara alınmıştır. Bölümler oldukça, bölüm kararlarına karşı Genel Kurula itiraz edilmesi hususu üzerinde durulmuştur. Buna mukabil Yüksek Hâkimler Kurulu kararlarına itiraz mercii olarak Anayasa Mahkemesinin gösterilmesi şıkkı üzerinde de durulmuştur. Her iki şık üzerinde de komisyonumuz mahzurlar görmüştür.

Bölüm kararlarına karşı itiraz hakkı verirsek şöyle bir durum ortaya çıkıyor : Esas itibariyle Yüksek Hâkimler Kurulu idari bir heyettir. Biz, verilmiş olan kararlara karşı yapılacak olan itirazları bizzat kendi içinde karara bağlamak salâhiyetini tanırsak, binnetice kurula kaza salâhiyeti de tanımış olacağız. Bir heyete hem idari, hem de kazai salâhiyet tanınmış olmanın Anayasa sistemine uygun olmayacağı kanaatine vardık. İdari tasarrufların kaza denetimine tâbi olacağı esasına sadık kalarak bunu faydalı bulduk. Her ne kadar kurulun bütün üyeleri hâkim ise de ve Sui generis bir teşekkül mahiyetini taşıyorsa da, kazai mürakabenin bizim yolumuzdan daha iyi bir yoldan, prensipleri zedelemeyen yürütüleceği kanaatinde değiliz. Bunları Anayasa Mahkemesine vermedik. Çünkü Anayasa Mahkemesini fazla işe boğup fonksiyonunu bozma yoluna gitmek istemedik.

3 ncu fıkrada «Süre» kelimesinden sonra, «için» kelimesinin ilâvesi hakkında, Necip Bilge Beyin teklifine komisyon olarak iltihak ediyoruz efendim.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Efendim Komisyon Sözcüsü, Yüksek Hâkimler Kurulunun idari tasarruflarında iptal yoluna gidilebileceğini ifade ettiler.

Bu şimdiye kadar bizim içtimai hayatımızda mevcudolmadığı gibi birçok memleketlerin içtimai hayatında da yoktur. Çünkü doğrudan doğruya adaletin bağımsızlığını temin eden bu müessesenin yalnız kararlarını değil, özlük işlerini de bağımsızlık hükmü olarak aldık. Yüksek Hâ-

kimler Kurulunu götüreceğiz bir başka idari organın yargısına terk edeceğiz ve bırakacağız. Bu organlar arasında bir muvazene koyamayacağımızdan bu bağımsızlık müessesesini kökünden sarsmış olacağız. Özlük işlerine idari tasarruf diye, Danıştayda bakılacak olursa adaletin bağımsızlığını şimdiden esaslı surette yaralamış olacağız.

Şu madde ile bir Yüksek Hâkimler Kurulunu inşa ve tesis ediyoruz. Lütuf buyursunlar da Yüksek Hâkimler Kurulu bağımsızlığını kendi bünyesi içinde inşa ve temin etsin.

Bağımsız Yüksek Hâkimler Kurulu 18 kişiden ibarettir. Kararlarını Danıştaydan beş kişiden mürekkep bir heyetin tetkikına bırakacağız ve bu şekilde bağımsız adliye meydana getiriyoruz diyeceğiz. Bu ne hukukla, ne bağımsız adaletle ve ne de yargının kendisinden beklenen vazife ile kabili telif değildir. Lütuf buyursun, komisyon bunu sarıh olarak ifade etsin.

Biliyorum, Ayni Yurdabayrak diyecektir ki; müşahhas olaylar vardır. Ama siz Yüksek Hâkimler Kurulunu kurduğunuz zaman kılı kırk yaracaksınız ve o da bağımsız bir adalet mekanizması olarak kendisinden beklenen hizmeti yapacaktır. Aksi takdirde bu bağımsız adalet müessesesini, sırf idari tasarrufların hepsini bir yangı organına götüren prensipten hareket etmekle feda etmiş olacağız. Bu bakımdan adaletin bağımsızlığına kıymaya hakkımız yoktur arkadaşlar.

BAŞKAN — Avni Yurdabayrak.

AVNİ YURDABAYRAK — Muhterem arkadaşlar, bu mevzuun belki bu madde ile ilgisi yok ama bu hususta söz açılmış oldu. Şimdiye kadar Anayasa üzerinde konuşmadım, fakat şimdi konuşma lüzumunu hissettim. Yüksek Hâkimler Kurulu netice itibarıyla bugün, Adalet Bakanlığı Ayırma Meclisinin yaptığı vazifeyi yapacak. Şimdi bu meselenin his tarafı da var, mantık tarafı da var. Şunu belirtiyim ki, Yüksek Hâkimler Kurulunun bağımsızlığı var ama vatandaşın da hakkı var, hukuku var. Bu bizim başımızdan geçmiştir. Kendi meselem olduğu için değil, müşahhas bir misal olduğu için arz ediyorum:

Bendeniz 10 seneden fazla hâkimlik ettim, 11 sene de mebusluk ettim. Bildiğiniz gibi, mebuslukta geçen müddet de emeklilik müddetine dâ-

hâkî oluyor. İnkılâptan sonra bu 21 senelik hizmetini heba etmemek için tekrar hâkimliğe dönmek üzere müracaat ettim. Ayırma Encümenleri müspet karar vermedi. Bugün müracaat edeceğimiz yer yoktur. Bu iş için Şûradan 5 - 6 arkadaş bir araya geliyor, karar veriyor. Bağımsızlık, ama ötekinin hakkı, hukuku ne olacak? İnsanoğlu hatadan salim değildir. Bir Devlet memuru işinden atılırsa kaza yolu var da, hâkim olursa niye olmasın? Niçin hâkimin bağımsızlığına dokunulsun. Bu itibarla geçici bu madde ile alakası yoktur ama bunun üzerinde düşünmek lâzımdır. Ben hâkimlik yaptım ve ondan sonra da mebus oldum. Sicilimde falan hiçbir kötü kayıt yoktur. Bütün suçum 11 sene mebusluk yapmak. Onun için bunun üzerinde düşünmek lâzımdır.

FERDA GÜLEY — Sizi almadılar da kim aldılar, onu da söyle.

AVNİ YURDABAYRAK (Devamla) — O ayrı mesele. Bu madde üzerinde düşünelim, arkadaşlar.

BAŞKAN — Saîd Erdinç.

SAİT ERDİNÇ — Muhterem arkadaşlarım, çok vaktinizi almayıcağım. Komisyon burada görüşünü savundu. Ben tamamen komisyonun görüşüne iltihak ediyorum. Sırrı Atalay arkadaşımız başından sonuna kadar haksızdır. Şöyle ki: Bugün mahkemeler karar verdiği zaman bağımsız olarak ve bir vicdan huzuru içinde kararını verirler. Onların şeref, vicdan ve kanaatinden şüphemiz mi vardır? Tasarrufu, Temyiz mahkemesine gidiyor. Eğer Yüksek Hâkimler Kurulu, hâkimlerin özlük hakları mevzuunda bir karar vermişse bu şahsi bir meseledir ve şahsi bir tasarruf mevzuubahistir. Bu karar doğru ise, niçin korkuyorsunuz? Nihayet bağımsızlıkla bunun bir ilgisi var mı? Eğer haksız bir karar, keyfi bir karar alırsa elbette ki, bu itiraz merciiinden geçer ve iptal dâvası açılır. Doğru ise mesele yoktur. Eğer doğru değilse bu şekilde geçmek meydana çıkacaktır.

Bunlara ait bir çok misaller vardır. Eski iktidar zamanında Abbas Çetin gibi bir kimseyi hâkim diye tâyin ederler; Münir Cingiroğlu hakkında çeşitli sözler ve dedikodular çıkar, istifaya sevk edilir ve tekrar hâkimliğe tâyin edilir. Cumhuriyet Halk Partilidir diye Avni Yurdabayrak ve diğer arkadaşlarımıza vazife verilmemiştir. Haksız bir şekilde vazifeden mah-

rum edilmişlerdir. Âdeta bir yabancı gibi bu haktan mahrum edilmişlerdir. Ne yapsınlar bu arkadaşlar? Mebusluk yapmaları mı günahları? Bunların bu tutumu karşısında boyun mu büksünler? Bu heyet saltanat mı kuracak?

BAŞKAN — Müddetiniz bitmiştir efendim. Söz Komisyonun.

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAKSÜT — Muhterem arkadaşlar, bu münakaşalar zannediyorum ki, bu madde üzerinde olmak lâzım gelirdi. Bunu takibeden madde üzerinde tartışma yapılabilirdi.

Bir noktayı açıklamak isterim : Kurduğumuz Anayasa sistemi, içinde bütün organların fonksiyon durumları gözden geçirilirse, bağımsızlık ve saire gibi iddialar ortaya atılabilir. Yüksek Heyetinizin günlerden, hattâ haftalardan beri müzakere ettiği şu Anayasada Türkiye Büyük Millet Meclisinin tasarrufları dahi kazai murakabeye tâbi oluyor. Murakabe, başından sonuna kadar bu Anayasa ile getirmek istediğimiz bir sistem icabıdır. Adaletin istiklâlini kayıtlıyalım diye bir şey yoktur. Bahis mevzuu olan şey, şimdiye kadar Adalet Bakanlığı tarafından görülmekte olan bir işin, dıştan birtakım etkilere karşı koyabilecek, ekseriyetini hâkimlerin teşkil ettiği, tarafsız bir kurul tarafından yürütülmesidir. Ama yapılan muamele, dikkat buyurursanız hâkimlik meslekinin kaderi üzerinde müessirdir.

Avni Yurdabayrak arkadaşımız kendisinden misal verdi. Bu misaller üzerinde durmıyacağım. Mümkün ve mutasavverdir ki, idari bir mahiyet taşıyan bu kararlarda kanuna, şekil yönünden, maksat yönünden muhalefet bihakkın vâridolabilsin. Kurulun vermiş olduğu bu mahiyetteki idari kararlar aslında takdire taallük ediyor ve kanuna uygun bulunuyorsa esasen iptal edilmeyecektir ki, bundan endişe duyulsun. Bu bakımdan madde yerindedir. Hiçbir endişe yoktur.

BASKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Paksüt arkadaşımız, «yasama organlarının kararlarının dahi murakabeye tâbi tutulduğu şu anda, nerede kaldı ki, Yüksek Hâkimler Kurulunun tasarrufları murakabeye tâbi tutulmasın» demek istediler. Yasama organlarının kararlarının murakabeye tâbi olması, Paksüt arkadaşımız bilirler ki,

Anayasaya mugayır olup olmaması bakımındandır. Sadece Anayasaya mugayereti bakımından ve muayyen usul ve şartlarla Anayasa mahkemesinde tevdi, yine bir formalite içinde, ancak mümkün olabilmektedir. O halde, bununla Yüksek Hâkimler Kurulunun tasarruflarının kazai murakabeye tâbi olmasını mukayese etmek yersizdir, ve hukuka uygun sayılmaz.

Bunu bu şekilde tesbit ettikten sonra şunu ifade etmek isterim : Devlet Şûrasının kendi âzası veya kanun başsözcüleri hakkındaki idari tasarruflarını bir başka kaza organına götürüyor muyuz? Karşımızdaki mesele; bağımsız yargı organlarını kuracak mıyız, kurmayacak mıyız? Bu bağımsızlığı biz, özlük işleri dolayısıyla «idari tasarruftur.» diye zedeleyecek miyiz, zedelemeyecek miyiz? Mesele bu. Bunu belli etmemiz lâzım.

Biraz evvel arkadaşlarımızın verdiği müşahhas misalleri bundan sonra inşallah bir daha görmeyeceğimize göre Yüksek Hâkimler Kurulunun idari tasarruflarının mutlaka kaza organlarına gitmesi doğru değildir. Bizzâtihi idari kazanın başında bulunan Danıştayın da istisnasını müşahade ederek, yargı istiklâlini zedelemekten vazgeçelim. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Söz komisyonun.

KOMİSYON ADINA ÂMİL ARTUS — Muhterem arkadaşlarım, İnkılâp Hükümetinde Adalet Bakanı olarak bulunduğum zamanlara ait bâzı tasarruflardan burada bahsedilmemiş olsaydı söz alarak huzurlarınızı işgal etmiyecektim.

Benden evvel konuşan arkadaşlardan birisi ayırma komisyonlarından bahsederken, C. H. Partili arkadaşların bu komisyonlarca hâkimlik mesleğine tekrar alınmadığını ifade ettiler. Bu tamamen yanlıştır. Elimde şu anda rakamlar ve isimler yok. Fakat birçok C. Halk Partili, C. Halk Partisine kayıtlı avukat arkadaşlar müracaat etmişler ve kendilerinin ayırma meclislerince mesleke alınmalarına karar verilmiş ve bunlar gerek selefim zamanında ve gerekse benim zamanımda mesleke alınarak arzu ettikleri yerlere tâyin edilmişlerdir. Burada bir isim zikredildi, bu ismi tekrar etmek istemiyorum, bu zatın bir numaralı Ayırma Komisyonu tarafından mesleke alınma talebi kabul edilmediği hal-

de, vâkı itiraz üzerine aktif politikadan 1954 te ayrıldığı için Ayırma Genel Kurulunca itirazı kabul edilmiş ve mesleke alınmasına karar verilmiştir. Bu karardan çok zaman sonra bu zat bir vazifeye tâyin edilmiştir. Bu suretle şunu belirtmek isterim ki, bu zatı mesleke almak ve vazifeye tâyin etmek ayırma komisyonunun muamelesi olmadığı gibi, Bakanlık da, ayırma komisyonu tarafından mesleke alınmasına karar verilmiş bir zatın tâyin işlemini yapmak zorunda ve mecburiyetinde idi, başka türlü hareket edemezdi.

Şahsan üzüntü duyarak, bu konuda konuşan arkadaşlara hak vermekteyim. Ben de çok arzu ettiğim halde, maalesef Ayırma Komisyonu Genel Kurulu mesleke alınmalarına cevaz olmadığına karar vermiştir. Büyük bir hassasiyetle, hemen kararı mütaakıp komisyon başkanını davet edip, niçin böyle bir karar verildiğini arkadaşça sordum. Çünkü bunlar üzerinde Adliye Vekilinin hiçbir murakabe yetkisi yoktur. Bana, bu arkadaşlarımızın çok yeni olarak aktif politikadan ayrılmış olduklarını ve komisyonun aktif politikadan yeni ayrılmış olanların mesleke alınmasına taraftar olmadığını ve diğer bâzı sebeplerle mesleke avdetlerinin caiz görülmediğini ifade ettiler. Bu durum karşısında Bakanlık olarak yapılacak bir iş yoktu. Bir itiraz mercii de olmadığı için arkadaşlarımız mesleke dönemeditler. (Gürültüler)

Müsaade buyurun, siz burada konuşurken biz sonuna kadar dinledik, lütfen siz de dinleyin. Burada Anayasa yapıyoruz. Anayasanın yapılmasına ait çalışmalar büyük bir anlayış ve samimiyet içinde devam ediyor. Çok rica ederim, meseleyi politik bir cereyana sevk etmeyin. Eğer mesele zamanıma taallük etmiyen bir husus olsaydı buraya çıkıp sizleri rahatsız etmezdim.

Şimdi maddeye avdet ediyorum :

Bence Yüksek Hâkimler Kurulunun kararlarına karşı Danıştaya gidilebilmelidir.

Komisyonunda burada müdafaa ettiğim tezin aksini savunmuştum. Şimdi fikrimi değiştirmiş ve Yüksek Hâkimler Kurulunun kararları idari bir karar olduğuna göre bu kararlara karşı idari mahkemeye gidilmesinin daha uygun olduğu kanaatine varmış bulunuyorum. Nasıl bir Danıştay üyesinin hususi hukuka ait bir dâvası

adliye mahkemesinde görülüyorsa; bir hâkimi ilgilendiren idare hukukuna ait bir kararın da idare mahkemesi olan Danıştayda nihai karara bağlanması lâzımgelir ve bundan daha tabii bir netice olmaz. Devlet Şûrası idari mahkeme olarak vazife gören bir mercidir. Bu meri idari kararları inceler. Yüksek Hâkimler Kurulundaki şahıslar Temyiz hâkimleridir. Binaenaleyh verdikleri idari kararlara kendileri baksın demek yanlış olur kanaatindeyim. Çünkü kararın mahiyetine bakmak lâzımdır. Verilen karar idari karardır. İdare mahkemesi vardır. Bu Anayasanın rejiminde idari mahkeme tesis edilmiş bulunduğuna göre, bu kararın da idari mahkemede görülmesi yerinde olacaktır.

BAŞKAN — Şahsınız adına mı konuşuyorsunuz efendim?

ÂMİL ARTUS (Devamla) — Başlangıçta şahsım adına konuşuyordum. Şimdi komisyon adına konuşuyorum. (Gülüştürmeler) Binaenaleyh, komisyonun getirdiği maddenin aynen kabul edilmesini istirham ediyorum. Hürmetlerimle. (Alkışlar)

BAŞKAN — Efendim, bir yeterlik önergesi gelmiştir. 6 dan fazla sayım üye bu bahiste konuşmuşlardır.

HIZIR CENGİZ — Bir sual soracağım efendim.

BAŞKAN — Buyurun.

HIZIR CENGİZ — Efendim; maddenin üçüncü fıkrası «Yüksek Hâkimler Kurulu üyelerinin görev süresi 4 yıldır», dedikten sonra, «her iki yılda yarısının seçimi yenilenir» diyor. Yüksek Hâkimler Kurulunun tereküp tarzı maddenin 1 nci fıkrasında belirtilmiştir. Yarısı yenileneceğine göre boşalan üyeliklere taallûku bulunan yerlerden mi seçilecek?

KOMİSYON ADINA NURETTİN ARDIÇOĞLU — Tabiiatıyla...

HIZIR CENGİZ — Teşekkür ederim. Bunun tesbitinde fayda var.

BAŞKAN — Yeterlik önergesini okuyoruz :

Sayın Başkanlığa

Madde aydınlanmıştır. Müzakeresinin kifayyetini arz ve teklif ederiz.

Süleyman Bilgen Mebrure Aksoley

Şevket Asbuzoğlu

Başkanlığa

143 ncu madde için kifayeti müzakere teklif ederim.

İlhan Esen

BAŞKAN — Önerge aleyhinde konuşmak isteyen yok. Önergeleri oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Yüksek Başkanlığa

143 ncu maddenin «birinci fıkrasının» aşağıdaki şekilde değiştirilerek kabulünü arz ve teklif ederim.

Ekrem Tüzemen

Değişik birinci fıkra Yüksek Hâkimler Kurulu, on dört asil ve dört yedek üyeden kurulur. Asil üyelerden altısı Yargıtay Başkan ve üyeleri, dördü birinci sınıfa namzet hâkimler arasından Yargıtay Genel Kurulunca gizli oyla seçilir. Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Yüksek mahkemelerde hâkimlik etmiş ve bunlarda olmak şartlarını kazanmış kişiler arasından gizli oyla ve üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ikişer üye seçerler. Bu usul ile Yargıtay Büyük Genel Kurulu birisi Yargıtay Başkan ve üyelerinden, diğeri birinci sınıfa namzet hâkimlerden olmak üzere iki, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi de birer yedek üye seçerler.

Yüksek Başkanlığa

143 ncu maddeye aşağıdaki yazılı şekilde bir fıkra ilâvesini arz ve teklif ederim.

25 . 4 . 1961

T. M. Üyesi

Nedim Ergüvenç

Kurulun kuruluşu, çalışma usulleri ve Genel Kurulda incelenerek itirazların şartları, Kurulun bölümleri ve Genel Kurulun görevleriyle toplantı ve karar yeter sayıları kanunla düzenlenir. İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir.

Yüksek Başkanlığa

Anayasa tasarisının 143 ncu maddesinin birinci fıkrasında gösterilen seçim hususunda aşağıdaki tadilin yapılmasını arz ve teklif ederim.

Kâmil Başaran

Üyelerden üçü birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerce kendi aralamdan, üçü barolarca barolara kayıtlı avukatlar arasından en az 15 sene avukatlık yapmış olanlardan seçilir.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Şimdiye kadar burada hiç bahis yonusu olmayan bir husus hakkında mâruzatta bulunacağız.

BAŞKAN — Buyurun.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım, mesele şundan ibarettir : Burada yapılan konuşmalar, daha ziyade önergelere ışık tutmak ve önergelere rey verirken, birbirine zıt olan görüşleri, ortaya koymak içindir. Önergeler hakkında konuşma bahis konusu olmazsa, «evet veya hayır» demek suretiyle oylar kullanılır ve buradaki müzakerelerin de mânası kalmazdı. Bu taktir şimdiye kadar konuşulmuş bir hususu ele alıyor. O da, Yüksek Hâkimler Kuruluna, hâkimlerden başka kaynaktan üye seçilip seçilmiyeceği keyfiyetidir.

Seçilme bakımından değil, seçme bakımından... Şu kadar sene avukatlık yapmış bir şahıs üye seçilebilir. Fakat, hâkimlerle ilgili bir kurula baro tarafından üyeler seçilmesi, bu bir hayli yadırganacak bir hal suretidir.

Nitekim, Yüksek Hâkimler Kurulunu kabul etmiş memleketlere bakarsak, barolarca üye seçildiğini hiçbirisinde tesbit edemeyiz. Bu memleketlerde Yüksek Hâkimler Şûrasının üyeleri iki kaynaktan geliyor : Ya hâkimler tarafından seçimle, yahut da yasama meclisleri veya Reiscumhurun seçimi ile... Bu memleketlerin ilgili hükümlerini süratle gözümüzün önünden geçirirsek, hiçbirisinde baroların seçim kurulu olmadığını görürüz : Fransa'da, İtalya'da, Yunanistan'da yok; Suriye'ye kadar hep böyle...

Avukatların Yüksek Hâkimler Kuruluna üye seçmesini kabul edersek, bu heyetin vereceği kararlar üzerinde, şüpheler ve dedikodular yaratılabilir. Bundan başka, birçok avukatların ve hattâ baroların, hâkimlere karşı baskısı bahis konusu olabilir. Bu sebeple önergenin reddini istirham ediyoruz.

BAŞKAN — Önergeleri tekrar okuyoruz efendim.

(Kâmil Başaran'ın taktiri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak ediyor mu? **KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY** — İltihak etmiyoruz.

BAŞKAN — Komisyon önergeye iltihak etmiyor. Önergeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Ekrem Tüzemen'in taktiri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak ediyor mu? **KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY** — İltihak etmiyoruz.

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Nedim Ergüven'in taktiri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak ediyor mu? **KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY** — İltihak etmiyoruz.

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Şimdi efendim, bu 143 nci maddenin 1 nci fıkrasındaki «Cumhuriyet Meclisi» «Cumhuriyet Senatosu» olarak düzeltilmiştir.

3 nci fıkrasında da komisyon iki kelimenin ilâvesini uygun görmüştür.

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAKSÜT — Efendim, «iki süre» yerine «iki defa» daha uygun oluyor.

BAŞKAN — «İki defa» kelimelerinin konulması suretiyle maddeyi yüksek oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir, efendim.

Şimdi, yeni numarası 144 olan eski 145 nci maddeye geçiyoruz.

II. Güven ve yetkileri

MADDE 144. — Hâkimlerin bütün özlük işleri hakkında karar verme yetkisi Yüksek Hâkimler Kurulundur.

Bir hâkimin, her ne sebeple olursa olsun, meslekten çıkarılması hakkındaki karar, genel kurulun üçte iki çoğunluğuyla alınır.

Adalet Bakanı, gerekli gördüğü hallerde, bir hâkim hakkında disiplin kovuşturması açılması için Yüksek Hâkimler Kuruluna başvurabilir.

Bir mahkemenin veya bir kadronun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi, Yüksek Hâkimler Kurulunun uygun görmesine bağlıdır.

Hâkimlerin denetimi, belli konular için Yüksek Hâkimler Kurulunca görevlendirilecek üst derecedeki hâkimler eliyle yapılır.

BAŞKAN — Kemal Yörükoğlu. (Yok sesleri)

Sırrı Atalay..

SIRRI ATALAY — Vazgeçtim.

BAŞKAN — Başka söz isteyen yok. Maddeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

D) ANAYASA MAHKEMESİ

I. Kuruluş

a) Üyelerin seçimi

MADDE 145. — Anayasa Mahkemesi, on beş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanun sözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay genel kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Meclisi iki üye seçer. Cumhurbaşkanınca da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer.

Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tam sayılarının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanmazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Yasama Meclislerince seçilecek üyelerden birer kişinin, Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak, açık üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterecekleri adaylar arasından olması gereklidir.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanun sözcülüğü veya Üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya on yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin her biri birer yedek

üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usul uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

KEMAL TÜRKÖĞLU — Muhterem arkadaşlar, Anayasa Mahkemesi memleketimizde ilk defa kurulan çok önemli bir müessesedir. Gönül isterdi ki, çok değerli arkadaşlardan müretteb olan Anayasa Komisyonumuz bu müesseseyi kurarken, mucip sebeplerde olsun, mahallî ihtiyaçları açık bir şekilde belirtsin. Maalesef bu fasla taallük eden gerekçede, sadece bu maddeleri zikreden kelimeler bulabildik. Bu müessese, hakiki mânada demokratik olan birçok memleketlerde yoktur. Anglosakson memleketlerde, Amerika ve İngiltere'de böyle bir müessese bulunmadığı halde orada adliye makamları, bilhassa Temyiz mahkemeleri bu vazifeyi mükemmelen görmekte idiler. İsviçre Anayasasının 113 nci maddesi Temyiz Mahkemesine Anayasa Mahkemesi yetkisini de vermiş bulunmaktadır. Anglosakson memleketlerinde tevhidî içtihat kararı ile mahkemeler bu yetkiyi almışlardır. Birinci ve İkinci Cihan Harbinden sonra 1920 de ilk Anayasa Mahkemesi Avusturya'da kurulmuştur. Ondan sonra İtalya, Almanya ve Fransa'da bu mahkemeler geniş şekilde kurulmuş bulunmaktadır. Bizim memleketimizde de Anayasa Mahkemesi kurulmadan dahi Anayasaya aykırı kanunların tatbik edilmemesi yoluna gidilmiş olabilir. Çünkü yürürlükte olan 103 nci madde (Hiçbir kanun Anayasaya mugayir olamaz) demiştir. Zaman zaman Anayasaya aykırı kanunlar maalesef çıkarılmıştır. Mahkemelerimiz de tevhidî içtihatla bu kapıyı açmış olsalardı bugün böyle bir mahkemenin kurulmasına lüzum olmayacaktı. Fakat kabul etmek lâzımdır ki, Anayasa Mahkemesinin kurulması bugün bir zaruret haline gelmiştir. Muhterem komisyonumuz da bu hususu tasarrufların içerisine almış bulunuyorlar.

Şimdi 145 nci maddeye geliyorum. Gönül isterdi ki, madde evvelâ bu mahkemenin vazifelerini saymış olsun. Mahkemenin kaç âzadan ibaret olacağı ve seçimlerinin nasıl yapılacağı yine bu maddede gösterilmiş bulunmaktadır. Esas itibariyle tereküp tarzı yerindedir. Ancak buraya üye gönderecek müesseseler arasında Sayıştayın da sayılmış olmasını uygun görmemekteyim. Mâlûmunuz Sayıştay bütçe sarfiyatının Muvazeneî Umumiye Kanununa uygun olup ol-

madığını murakabe eden bir hesap mahkemesi gibidir. Bundan ayrı olarak Maas Kanunu ve diğer özlük işlerine taallük eden hususlarla uğraşiyor. Binaenaleyh orada senelerce mali sahalarda çalışmış ve ondan sonra buraya gelmiş zevat burada yalnız mali işlerle uğraşır. Anayasa ile ilgilenmez. Binaenaleyh fazladır, Sayıştayın buradan çıkarılması yerinde olur.

Sonra buraya üniversitede öğretimi üyesi olarak vazife gören ve her türlü dersi okutan profesörlerin değil, hukuk tatbikatı yaptırın ve hukuk dersi okutan profesörlerin seçilmesi lâzımdır. Buraya iktisat, maliye ilimleri okutan profesörlerin girmemesi icabeder. Bir üniversitede hukuk dersi okutan insanın Anayasa Mahkemesine seçilmesini anlarım ama diğer dersleri okutmanın buraya girmesini mâkul bulmuyorum.

En son olarak (10 sene avukatlık yapmış olanların da bu mahkemelere Cumhurbaşkanlığı ve siyasi meclisler tarafından seçilmeleri lâzımdır.) deniyor. Bu on senelik müddet azdır arkadaşlar. Bunun 15 seneye çıkarılması lâzımdır. Bu işin avukatlığa da hasrı doğru değildir. 15 sene kamu hizmetinde çalışmış bütün hukukculara teşmil edilmesini arz ve teklif ederek bir önerge sunuyorum. Kabulünü rica ederim. Saygılarımla.

BAŞKAN — Sadettin Tokbey.

SADETTİN TOKBEY — Muhterem arkadaşlarım, bendeniz bu 145 nci maddenin birinci fıkrasındaki seçicilere taallük eden kısma temas edeceğim. Anayasa Mahkemesi yasama meclislerinin tasarruflarını kontrol eder. Bu heyet yasama meclisinde seçicilerin gönderdiği âzalarla meşgul olmamaktadır. Takdir edersiniz ki, bir idare meclisi şahıslarından biri hakkında bir mesele görüşülürken, hakkında görüşülen o kimse nasılkı dışarı çıkarsa, temsilci de gönderemezse; bu tasarruf doğru mudur, değil midir diye tahlil eden mahkemelere Millet Meclisinden 3, Cumhuriyet Meclisinden iki üye seçilmemelidir.

Teşriî organdan mutlaka bunu almak lâzımdır. Bu husus başka memleketler için belki düşünülebilir. Türkiye'nin realitesi şudur ki, teşriî organın yapmış olduğu tasarruflardan bu millet çok eziyet çekmiştir. Bundan dolayıdır ki, bu müessese ihdas edilmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan bendeniz seçicilerin Millet Meclisi ve Cumhuriyet Meclisine aidolan kısmı çıkarıyor ve bu çıkan kısımları Yargıtaya ve Danıştaya

taksim ediyorum. Bu hususta bir taksir verdim, kabulünü istirham ederim.

BAŞKAN — Muhittin Gürün.

MUHİTTİN GÜRÜN — Sayın arkadaşlar, bendeniz maddenin lehinde konuşacağım. Hakkaten Anayasa Komisyonu bu imtiyazları Anayasa Mahkemesine vermekte isabetli bir şekilde hareket etmiş ve maddeyi bu şekilde huzuruna getirmiştir. Kemal Türkoğlu arkadaşımın ifade ettiği bir hususa temas edeceğim : Buraya âza gönderecek müesseseler arasında Sayıştayın bulunmamasının bu müessesenin durumu ile kabili telif bulunmuyacağını ifade ettiler. Ayrıca bu müessesenin bütçenin denetimi ile meşgul olduğunu, maaş ve özlük işlere taallük eden işlerin murakabesini yaptığını, bu sebeple bu müesseselerdeki şahıslardan faydalanamayacağını ifade ettiler ve bunun çıkarılmasını istediler. Bendeniz işi başka noktadan ele alıyorum :

Anayasa Mahkemesi kanunların Anayasaya uygun olup olmadığını denetliyecektir. Hepiniz bilirsiniz ki, arkadaşlar, son senelerde çıkan kanunların çoğu malî ve iktisadi mevzuat taallük eder. Bu itibarla meslekten yetişmiş ve meslek olarak maliyeyi seçmiş arkadaşlarımızın da bu heyette bulunmasının faydalı olacağına kaaniim. Gene bu kanunda bu müesseseye verilen vazifeler arasında partilerin malî durumlarının denetlenmesi gibi bir hizmet de vardır. Maliyede uzun seneler hizmet etmiş kimselerin burada bulunmasını faydalı telâkki ediyorum. Bu itibarla madde yerindedir, teklife itibar edilmesini rica ediyorum.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SİRRI ATALAY — Yüksek Anayasa Mahkemesinin tereküp tarzı o şekildedir ki, eşi hiçbir yerde mevcudolmayan bir şekilde yedi yerden üye getirilmektedir. Anayasa Mahkemesini kuran memleketler en çok üç menşee, üç kaynak seçtikleri halde hiç kaynağı ve menşee yedi yerden almaktayız ve seçimler ayrı ayrı şekilde tecelli etmektedir. (Anayasa Mahkemesi 15 asil ve beş yedek üyeden kuruludur, asil üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay Genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanun Sözoüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye Sayıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usuldé seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Meclisi iki üye seçer. Cumhur-

başkanınca da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı bu üyelere birini Askerî Yargıtay Genel Kurulunun tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer) denildiğine göre Anayasa Mahkemesi bu şekilde kurulmuş olacaktır. Bu yeni bir teşekkül olacaktır, teraküp tarzı ve başarı gösterip göstermeyeceği hususunda şimdiden bir şey söylemek doğru değilse de Askerî Yargıtayın kendi arasından aday gösterip bunun Cumhurbaşkanı tarafından seçimini uygun bulmuyoruz. (Askerî Yargıtay da kendi arasından, kendi Genel Kurulunca bir kişi seçsin, Cumhurbaşkanı da bir kontenjana sahibolsun) şeklinde bir teklif hazırlamış bulunuyorum. Diğer taraftan seçilenler arasında yasama organlarının kontenjanı için üniversitenin iktisadi ve malî bölümlerinde çalışanlara değil hukuk bölümüne inhisar ettirilmesi ve 5 yıl öğretim üyeliğinde çalışanlar arasından seçilmesi kanaatimce doğru değildir. Bunun hukuk ve siyasal Bilgilere teşmil edilmesi ve 5 sene asistanlık yapmış olan kimselerin de Anayasa Mahkemesi Encümenine girmesi hali bir nevi nalıncı keseri gibi daima kendine yontmak olacaktır. Bilhassa bunun önlenmesini rica ediyoruz.

Anayasa Komisyonumuz Anayasa Mahkemesi Başkanının nasıl seçileceğine dair metinde bir hüküm getirmiş değildir. Defalarca aradım, fakat seçime ait bir hüküm bulamadım. Ayrıca 15 senelik avukatlık yapan şahısların da yasama organı kontenjanında yer almasına taraftarım. Maddeyi bu şekilde değiştiren bir metin hazırlamış bulunuyorum. Yüksek Heyetinizin mülahazalarına iştirak edeceğimi ümid ederim. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Muhterem arkadaşlar, bâzı açıklamalar yapmamıza müsaade buyurulursa müzakerenin kısılacağına kaani bulunuyoruz. Şimdiye kadar arkadaşlarımız başka başka noktalara temas buyurarak teklifte ve izahatta bulundular. Evvelâ neden «kuruluş» lar başta «vazifeler» daha sonra zikrediliyor buyurdular. Bu, kanunların tekniği icabı olarak böyle yapılmıştır.

Bâzi arkadaşlarımız Anayasa Mahkemesine Sayıştaydan âza alınması konusuna temas ettiler. Anayasa mahkemeleri haddizatında bir

yüksek mahkemedir. Fakat bâzı ahvalde malî ve iktisadi meseleler üzerinde gelen işleri de tetkikle mükelleftir. Amerika'da dahi buna benzer hâdiseler cereyan etmiştir. Meselâ malî iktisadi alana taallük eden bir kanun, her hangi bir sebeple Anayasa Mahkemesine intikal etti ise, bunu daha geniş ölçüde tetkik için nevana ihtisasa ihtiyaç göstermesi ve Anayasa mahkemesinin bünyesi içinde malî ve iktisadi hususlarda kariyer yapmış kimselerin bulunması faydalı olmaktadır. Meselâ, Ruzvelt'in meşhur «Newdeal» kanunları Amerikan Yüksek Mahkemesine gitmiş ve mahkemece iptal edilmişse de sonradan kabul edilmiştir. Başka, başka memleketlerde buna benzer Devlet tasarrufları, siyasi iktidarın tasarrufları, Anayasa mahkemelerine veya onun vazifesini gören kurullara intikal etmektedir. Bu bakımdan gerek Sayıştay üyeliği, gerekse iktisat profesörlüğü yapmış olan kimselerin buraya üye olması kabul edilmiş bulunmaktadır. Karşılaşılan ihtiyaçlar dolayısıyla maliyeci ve iktisatçılarla bu müesseseyi takviye etmek faydalı görülmüştür. Binaenaleyh, Sayıştaydan bir kişinin buraya seçilmesini Komisyon olarak kabul etmiş bulunuyoruz. Anayasa Mahkemesine vergi konularından dolayı gelmiş olan bir ihtilâfın, Anayasaya uygun olup olmadığını, bu zatın kariyerinden istifade etmek suretiyle gözmette fayda görülmüştür.

Sırrı Atalay arkadaşımız öğretim üyeleri işini çok geniş tuttular. Öğretim üyeleri sözü asistanları kapsamaz, binaenaleyh asistanlar buraya giremez. Öğretim üyesi denince doçent, profesör ve ordinaryüs profesörlerin anlaşılması icabeder.

Avukatlık için on sene müddeti az bulan arkadaşımız vardır. Bir de üniversite öğretim üyelerinden seçilecek üyeleri sadece hukuk alanında çalışan kimselerden olmasını ve ayrıca bunlara noterlerin de ilâve edilmesini isteyen arkadaşlarımız bulundu. Eğer bu suretle meslekleri tadadedersenek mevzu çok genişleyecektir. Mühim olan seçilecek üyelerin nitelikleridir. Noterler de nitelikleri itibarıyla Yüksek Mahkeme üyesi olmaya hak kazanmışsa bunların da meselâ meclisler tarafından seçilmesinde mahzur yoktur. Ayrıca tasrihine lüzum görmüyoruz.

Sırrı Atalay arkadaşımız diğer memleketlerde Anayasa Mahkemesine seçilen üyelerin kaynakları üç - dört katagoriye inhisar ettiği halde bizde 7 katagoriden geldiğine işaret buyurdular. Böyle karışık bir heyet nasıl başarı sağlayacaktır dediler.

Evvelâ diğer memleketlerde bu mahkemelerin üyeleri kaynak bakımından 3 - 4 katagoriye inhisar etmiyor, onlarda da oldukça geniştir. Bizim gibi müstakil Anayasa mahkemesi kurmuş olan memleketler, son zamanlardaki kuruluşlarda geniş meslekî alanlardan üye almak şeklini tercih etmektedirler. Eskiden siyasi organlardan alınmış. Bu sisteme giden memleketler vardı. İspanya böyle idi, İtalya ve diğer memleketler ise, hâkimler profesörler ve avukatlara daha geniş yerler vermektedirler. Biz de Anayasa mahkemesinin teşekkülü münasebetiyle, bu yeni görüşe uyduk. Bu şekil kuruluşun ileride başarı sağlayacağı fikrine komisyon olarak iştirak etmiyoruz. Nihayet seçilen kimselerin görevleri muayyendir. Bunun başarı ile bir ilgisi olmayacağı kanaatindeyim. Ayrıca Reisi cumhura iki kontenjan verilmiş bulunmaktadır. Askerî yargıtayı ve üniversiteleri, komisyonumuz seçici heyet olarak tesbit etmemiştir. Bunlar ancak adaylarını kendi aralarından seçeceklerdir. Yani daha açık ifade edeyim: Askerî yargıtaya aday seçmek yetkisi verdik, üye seçmek yetkisi vermedik. Üniversiteler de böyledir.

Sadettin Tokbey arkadaşımızın buyurduğu noktaya gelince; komisyon olarak bu fikre katılmıyoruz. Bunun üzerinde çok uzun müzakereler cereyan etmiştir. Arkadaşımız teşriî organdan hiç seçilmemesini teklif ediyorlar. Bir defa bu mahkemeye teşriî organ eliyle en az üye seçen Anayasa bizimki olmaktadır. Eğer tetkik buyurulursa, diğer memleketlerde meselâ İtalya'da 5 Cumhurbaşkanınca, 5 Meclisten, 5'ten hariceten seçilmektedir. Cumhurbaşkanı ve Meclis, ikisi de siyasi organdır. Almanya'da iki meclis ayrı ayrı üyelerinin tamamını seçmektedir. Yani Almanya'da doğrudan doğruya siyasi organlara bırakılmış bulunmaktadır. Avusturya'da 14 üye de meclis ve hükümetin ayrı ayrı teklifi üzerine Reisi cumhur tarafından seçilmektedir. Anayasa Komisyonumuz ise, memleketimizin şartlarına göre metinde ifadesini bulan sistemi en uygun sistem olarak kabul etmiş ve huzuru-

muza getirmiştir. Buna göre Yargıtay, Danıştay, Sayıştay gibi gayrisiyasi organların seçici heyet olarak, seçtikleri üyeler miktarı 8 kişidir. Diğer taraftan siyasi organlardan seçici heyet olanlar meclislerdir ki, 5 kişi seçiyorlar. Cumhurbaşkanı da 2 kişi seçiyor. Yani bunlar 7 kişidir. Kaldı ki, siyasi organ olan ve 7 kişi seçen meclisler ve Cumhurbaşkanını yapacakları seçimlerde serbest değildirlir. Hâkim niteliğine sahip kimselerden Üniversitenin göstereceği adaylardan ve askerî yargıtayın gösterecekleri adaylar arasından seçmekle mükelleftirlir. Meclisler kendi üyeleri içinden de seçim yapamazlar. Bu sebeple, artık hiç meclislere seçtirmiyelim demek fazla vehme kaçmak odur.

Bâzi arkadaşlar, Anayasa Mahkemesi Başkanının seçimine dair bir hükmü metinde arayıp bulamadıklarını ifade ettiler. Anayasanın 149 ncu maddesine göre zaten Anayasa Mahkemesi teşekkül ettikten sonra kanunu çıkacak ve İttüzüğü yapılacaktır. Yeni Meclis çalışmaları başladıktan sonra 6 ay zarfında Anayasa Mahkemesinin teşkili geçici maddelerde derpiş edilmiştir. Bu kanun çıktıktan sonra tabiiyle başkan seçimi ve âzaları arasında iş bölümü yine bu kanunla tanzim edilmiş olacaktır.

BAŞKAN — Hızır Cengiz.

HIZIR CENGİZ — Çok muhterem arkadaşlarım, bendeniz uzun boylu mâruzatta bulunuyacağım. Ancak maddenin 10 yıl avukatlık yapanlar hakkındaki hükmüne ilişmek istiyorum. 145 nci maddenin Anayasa Mahkemesinin terekküî tarzını tâyin eden müeyyide belki çok mühim niteliklerin olmasını icabettiren bir maddedir. Anayasa Mahkemesine üye olabilmek için Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık veya üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasi ilimler alanlarında çalışmış olmayı şart koşturmaktadır. Bunun yanında 10 yıl avukatlık yapmış ve baroda kayıtlı bir arkadaşımız bu Anayasa Mahkemesine üye olamayacaktır. On yıllık hâkimlik yapması, on yıllık avukatlık yapmış olmaktan daha az hizmet yapmak mı demektir? Bugünkü mevzuat muvacehesinde Yargıtay âzalıma veya başkanlık mertebesine yükselebilmek için bir hâkimin asgari on beş sene hâkimlik yapmış olması kaydı vardır. Avukatların hâkimliğe geçmesi bahis konusu olduğu zaman avukatlıktan geçirilen müddetin 2/3 ü hâkimlikte geçmiş gibi farz edi-

lerek intibaklar yapılır. Şu hale göre avukatlıkta geçecek müddetin on değil, bendenizce 21 yıl olarak tesbiti uygun olacaktır. Yani 21 yıl avukatlık yapan bir şahsın on dört yıl hâkimlik yapmış telâkki edilmesine uyularak bunun 21 yıl olarak tadilini istirham ediyorum. Bir de önerge verdim, kabulünü rica ederim.

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlar, ben maddenin lehinde konuşmak için söz almış bulunuyorum. Anayasa Mahkemesinin göreceği hizmetler bakımından bir taraftan kanunların Anayasaya mugayereti mevzuu Meclis içtüzüklerinin Anayasaya uygunluğu, partilerin faaliyeti ile alakalı, kapatmaya kadar giden mevzular, Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu üyelerini muhakeme etme konuları, Anayasa Mahkemesi yüce divan sıfatıyla vazife görürken daha çok cezai ve bilhassa malî mesuliyet aranacaktır. Malî mevzuatta da tam yetkili olan müessesese Sayıştaydır. Ondan birinin bulunmasında çok büyük fayda vardır. Diğer taraftan üyelerin seçimi gerek avukatlıktan, gerekse üniversitelerdeki muayyen tedris üyeliiklefrinden gelen arkadaşların katılmasının şu faydası vardı : Kanunların Anayasaya mugayereti tetkik edilirken mevzuatı dondurup bırakmamak da zaruridir. Hayatın akışına uymak lâzımdır. Aksi takdirde cemiyet üzerinde büyük bir sarsıntı husule gelebilir. Hukuk meslekinde çalışanlar daha çok muhafazakâr davranmaktadırlar. Ama siyaset alanında, akademik kariyer sahasında bulunan arkadaşlar daha ziyade tekâmülcülüğe doğru bir formasyon içinde bulunmaktadırlar. Burada nisbet gayet iyi bir şekilde tâyin edilmiştir. Nisbet, muhafazakâr grupundan sekiz, tekâmülcüler grupundan da yedi üye olmak suretiyle tesbit edilmiş bulunmaktadır. Meclislerin memleketin idaresi için çıkardıkları kanunların Anayasaya mugayereti keyfiyeti artık orada mevzuubahsedilemez. Nihayet arkadaşımızın söylediği revolyon fikri döner evölüsyon yani tekâmülcü bir neticeye sebeb olur. Bu sebeple ben maddeyi ve on yıllık avukatlık müddetini yerinde gördüm. Nihayet 40 yaşını ikmal etmiş ve on yıl meslekte kalmış bir insandır. Bu bakımdan ben kuruluş tarzı itibarıyla Anayasa Mahkemesini lâıkiyle başaracağına kaaniim. Ancak hizmetlerini görürken memleketin umumi hayatın akışı yolunu bırakmamaya ve tekâmül istikametinde yürüt

meye imkân veren bir tereküküp tarzı içinde bulunduğum için maddenin lehinde bulunuyorum. Bu itibarla komisyona ayrıca teşekkür ederim. Mâruzatım bu kadardır.

BAŞKAN — Necip San.

NECİP SAN — Efendim, biraz evvel Fethi Çelikbaş arkadaşımızın söyledikleri gibi, Anayasa Mahkemesinin görevlerini dikkate alınca bu görevler arasında yargılama işi, şahısların yargılanması mevzuubahsolduğuna göre bu kurulda ihtisas erbabına yer verilmesi gerektiği kanaatini taşıyorum. Komisyonun da işaret ettiği gibi, bu meyanda askerî kanunların büyük bir zümreye taallük etmesi ve miktarının çok olması dolayısıyla gerek kanunların muhakemesi demek olan görevi için Anayasa Mahkemesinin, Anayasa Mahkemesi üyelerine ışık tutması bakımından, gerekse şahısların muhakemesi mevzuubahsolunca askerin de Anayasa Mahkemesinde bulunmasını yüksek tensiplerinize arz ediyorum. O bakımdan bir takrir vermiş bulunuyorum ki, meali şundan ibarettir : Cumhurbaşkanının seçeceği iki kontenjandan birisinin harb okulu mezunu olması için aday kelimesinden sonra «ve birini Harb Okulu mezunları» tâbirinin ilâvesini teklif ediyorum. Tensip Yüksek Heyetinizindir.

BAŞKAN — Kemal Türkoğlu.

KEMAL TÜRKOĞLU — Muhterem arkadaşlar, Sayıştay ve iktisat fakülteleri hakkındaki fikirlerimi aynen muhafaza ediyorum. Bu hususta verilen cevap beni tatmin etmemiş değildir. Ancak 10 yıl avukatlık yapılmış olması meselesi üzerinde muhterem komisyonun sözcüsünün verdiği cevap biraz şahsiyata taallük eder mahiyettedir. Bu sebeple teessürlerimi bildirmek isterim. Bendeniz umumi olarak (âmme hizmeti gören hukukeular) tâbirini kullandım. Bu sebeple hiçbir mesleki kasetmemiş değilim. Avukatlar için de 15 meslekte hizmet etmiş olmasını şart koymuştum. Bu şart konurken hâkimler hukuk dışında bırakılmıştır. Fakat Yargıtaydan ve Sayıştaydan seçilecek üyeler arasında ve Reiscumhurun seçeceği üyeler arasında hâkim mevcut değildir? Bir umumi tâbirin kullanılması faydeli olduğu kanaatindeyim.

Avusturya Anayasasının 147 nci maddesi şöyleder : (Başkan, başkanyardımcısı ve diğer üyeler ile yedek üyelerin hukuk ve siyasal bil-

giler tahsillerini tamamen yapmış olanlar, bu tahsillerin yapılmış olmasını icabettiren bir meslekte hiç olmazsa altı sene çalışmış olmaları şarttır) Yine Alman Kanununda Anayasa Mahkemesine seçilebilmek için umumi olarak hukukçu tâbirini kullanmaktadır. Kanaatimce bizde de hukuk ve siyasal bilgiler tahsili ve muayyen bir müddet hizmet etmiş olma şartı kâfidir. Takdir Yüksek Heyetinize aittir.

BAŞKAN — Sadettin Tokbey.

SADETTİN TOKBEY — Muhterem arkadaşlar, komisyonla aynı kanaatte olmadığımı arz etmek isterim. Bu maddenin birinci fıkrası çok mühimdir. Enebi mevzuat bize uygun olmaz. Bu bakımdan teşriî yasama organının çıkardığı kanunlarla haklar tahdid edildiği için Anayasa mahkemesine zaruret hâsıl olduğunu ve bu zaruret dolayısıyla bu Anayasanın koyduğu müeyyidenin getirdiğini onun getireceği mümessillerden ayrı tutmak mecburiyetinde olduğumuzu, yedi - sekiz gibi zayıf bir ekseriyetle büyük, siyasi uzuvdan çıkmış kanunların, birde onu gönderdiği temsilcilerle tescil ettirileceğini biliyoruz. Dün ne oluyordu? Teşriî uzuvda çıkan ihtilâflar siyasi tesekkül tarafından ve basın tarafından tenkidedilmek suretiyle muallâkta tutuluyordu. Bunlardan bir tanesi de Anayasa Mahkemesini zayıf bir hale getirebilir. O zaman Anayasa Mahkemesine bir süs olarak bakmak lâzımgelcektir. Maddede (Millet Meclisi 3, Cumhuriyet Meclisi iki üye seçer. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı da iki üye seçer) deniyor. Bu üyelere biri Askerî Yargıtay Genel Kurulundan seçilir denmektedir. Benim temennim ise Danıştay ve Yargıtay seçimlerinin teşriî uzuvdan ayrılmasıdır. 7 - 8 kişilik bir ekseriyete Anayasa Mahkemesini terk etmiyelim.

BAŞKAN — Söz Komisyonundur.

KOMİŞYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlar, bu mesele bir hayli aydınlanmıştır. Nurettin Ardiçoğlu arkadaşımız, komisyon adına muhtelif memleketlerden misaller zikrederek, meselenin karanlık hiçbir tarafını bırakmadı. Fakat Sadettin Tokbey arkadaşımız bir konuşma yaparak, bizim hazırladığımız ve Yüksek Heyetinizin kabul edeceği tasarıda yer alan Anayasa Mahkemesinin, Anayasanın bekçisi olacak bir teşekkül hüviyetine sahip olmadığı mânasına

gelebilen sözler sarf ettiği için, bu konuda biraz daha konuşmak zarureti hâsıl oldu. Şu kanaatim ki, kabul için huzuruza gelen bu Anayasa tasarısının en önemli müesseselerinden birisi, hattâ bu Anayasaya rengini, çehresini veren müesseselerden birisi, şüphesiz ki, Anayasa Mahkemesidir.

Eğer hâkimlerin sadece yedi üye ile çoğunlukta olması, haksızlığın tescili için yaratılmış bir vasıta gibi gösterilirse, Anayasanın hiçbir teminatının bulunmadığı iddia ediliyor demektir. Evvelâ şunu tekrar edeyim ki, mevcut modern anayasaların hiçbirisinde, yargı organları tarafından seçilen üyelere, huzuruza getirilmiş olan tasarıdaki kadar geniş yer verilmemiştir. Niçin bunu yaptık? Memleketin özelliğini düşündük te onun için! Alman Anayasası, üyelerin tamamını yasama meclislerine seçtiriyor. Birçok Güney - Amerika devletinin anayasasında, Meclisin gösterdiği adaylar arasından Reisi cumhur, veya Reisi cumhurun gösterdiği adaylar arasından Meclis seçiyor. Anayasa Mahkemesinin vatani olan Avusturya'da da, Cumhurbaşkanı ve yasama organları seçme yetkisine sahip. Modern anayasalardan İtalyan Anayasasında, büyük bir adım olarak, üyelerin üçte birinin hâkimler tarafından seçilmesi esası kabul edilmiştir. Biz bununla da yetinmedik; çoğunluğun hâkimler tarafından seçilmesi gibi daha ileri, daha cesur bir adım attık. Ama bunu da kâfi görmiyerek, bütün üyeleri hâkimlere seçtirmek ve - genel olarak millî iradeyi temsil eden - yasama organına veya tarafsız Cumhurbaşkanına, azınlığı teşkil edecek miktarda üye seçme yetkisini dahi tanımamak, ikinci bir ekstrem'e gitmek, ifrattan tefride düşmek demektir. Bu memleket hukuk devleti olarak kaldıkça, hâkimlerimizi hukuk devletinin bekçisi olarak kabul etmemiz tabiidir. Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilen şahıslar, hâkim niteliğine sahip kimseler olduğundan, «Hâkimler Devleti» kuruluyormuş gibi bir zehap hâsıl olmaktadır. Pek tabiidir ki, bütün âzaların da hâkimlerden seçilmesi ve bir hâkimler hâkimiyetinin kurulması caiz değildir. «Hukuk Devleti» başkadır, «Hâkimler Devleti» başkadır. Binaenaleyh, hâkimlerimize gösterilen itimadın neticesi olarak, hukuk devletini hâkimlerin eline tevdi etmek istikametinde - aşırı olma-

mak şartıyla - atılacak en ileri adımın , bundan daha ileri olacağı kabul edilemez. Arkadaşım teklifi, bu sebeple kabule şayan değildir.

Dünyanın hiçbir yerinde kabul edilmemiş bu kadar aşırı bir hal suretini, Anayasa Mahkemesini ilk defa tedvin edecek bir memleket te kabul etmek, çok tehlikeli gelişmelere yo açabilir. Bundan ötürü tasarının aynen kabulünü rica ediyorum.

BAŞKAN — Madde hakkında başka söz istiyen olmadığına göre madde hakkında verilen önerileri okuyoruz efendim.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

145 nci maddenin aşağıda arz ettiğim şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Madde : 145

Anayasa Mahkemesi onbeş asıl ve beş yedek üyeden kurulur.

Asıl üyelerden sekizi Yargıtay, dördü Danıştay Genel Kurulunca, kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçilir. Bir üye Sayıştay, Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından aynı usullerle seçilir.

Cumhurbaşkanıca da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı bu üyelerden birini Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği aday arasından seçer.

Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanunsözcülüğü veya üniversitelerde Hukuk İktisat ve Siyasal Bilgiler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya on yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesine Yargıtay 4, Danıştay 1 yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde asıllarının seçimindeki usuller uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

Sadettin Tokbey

Yüksek Başkanlığa

Tasarının yeni 145 nci maddesinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Sait Erdineç

Hızır Cengiz

Sırrı Atalay

Salih Türkmen

Anayasa Mahkemesi, on beş asıl ve beş yedek üyeden kurulur. Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay, biri Askerî Yargıtay Genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcısı ve Başkanun Sözcüsü arasından salt çoğunlukla ve gizli oyla biri Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Üçü Millet Meclisi, üçü Cumhuriyet Senatosu tarafından kendi üyeleri dışında gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla ilk iki oylamada bu çoğunluk sağlanmazsa salt çoğunlukla yetinilerek seçilir. Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosu, Danıştay birer, Yargıtay 2 yedek üyeyi aynı usullere göre seçer.

Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak, emekliye ayrılmış olsa dahi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanun Sözcülüğü, hukuk veya Siyasal Bilimler profesörlüğü, 15 yıl hâkimlik veya avukatlık, hukuk müşavirliği yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan 145 nci madde 1 nci fıkrasının son satırındaki aday kelimesinden sonra «ve birinin Harb Okulu mezunları» kaydının ilâvesini teklif ederim .

Necip San

Yüksek Başkanlığa

145 nci maddenin 1 nci fıkrasındaki (Sayıştay) yerine (Askerî Yargıtay) denmesini ve aynı fıkranın sonundaki cümlelerin fıkradan çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Kemal Türkoğlu

Yüksek Başkanlığa

145 nci maddenin birinci fıkrasına aşağıdaki cümlelerin ilâvesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Ekrem Tüzemen

Birinci fıkraya eklenecek cümle :

Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla üçte iki çoğunlukla, üç senelik bir devre için, bir başkan, bir de başkanvekili seçer. Yeniden seçilmek caizdir.

Yüksek Başkanlığa

145 nci maddenin üçüncü fıkrasındaki (İktisat) kelimesinin çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Kemal Türkoğlu

Yüksek Başkanlığa

145 nci maddenin 4 ncü fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Kemal Türkoğlu

Anayasa Mahkemesine asil veya yedek üye olabilmek için kırk yaşını doldurmuş bulunmak, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, başkanlık, üyelik, başsavcılık, başkanunsözcülüğü veya Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesinde beş yıl hukuk profesörlüğü veya kamu hizmeti sayılan hukuk kollarında en az on beş yıl çalışmış olmak şarttır.

Yüksek Başkanlığa

145 nci maddenin 4 ncü paragrafının (40 yaşını doldurmuş bulunanlar) cüclesinden sonra (ve) kelimesinin ilâvesini, maddeye vuzuh vereceğinden, arz ve teklif ederim.

Ali Eren

Yüksek Başkanlığa

1. Maddenin ilk fıkrasındaki Cumhuriyet Meclisinin Cumhuriyet Senatosu olarak,

2. Maddenin 4 ncü fıkrasındaki (on yıl avukatlık) kaydının (21) yıl olarak tadilini arz ve teklif ederim.

Hızır Cengiz

Meclis Başkanlığına

145 nci maddenin 4 ncü paragrafında on yıl avukatlık ibaresinden sonra «veya hukuk müşavirliği» ibaresinin konmasını arz ve teklif ederim.

Fakih Özfakih

Yüksek Başkanlığa

Diğer yüksek mahkemelerde olduğu gibi, Anayasa Mahkemesi Başkanının seçiminin maddede yer alması yerinde olur. Bu bakımdan 145 nci maddenin sonuna aşağıdaki fıkranın eklenmesini arz ve teklif ederim.

Fahri Belen

«Anayasa Mahkemesi üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kendi içinden başkanını seçer.»

Yüksek Başkanlığa

145 nci maddeye son fıkra olarak aşağıdaki hükmün eklenmesini arz ve teklif ederiz.

Necip Bilge

Salih Türkmen

Son fıkra : Anayasa Mahkemesi başkan ve üyelerinin aylık ve ödenekleri bakanların aylık ve ödeneklerinden az olamaz.

BAŞKAN — Efendim, önergeleri yüksek oylarımıza sunmak üzere tekrar okutacağım. Önce en aykırı olarak maddenin tamamen kaldırılmasını isteyen önergeyi okutuyorum.

(Sadettin Tokbey'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu efendim?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Hayır efendim.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Aynı mahiyette bir önerge daha var, okuyoruz efendim.

(Sait Erding, Sırrı Atalay, Hızır Cengiz, Salih Türkmen'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu efendim?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir efendim.

Şimdi, değişiklik teklif eden önergeleri tekrar okuyoruz.

(Necip San'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu efendim?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir efendim.

(Kemal Türkoğlu'nun birinci önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu efendim?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir efendim.

(Ekrem Tüzemen'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — İltihak etmiyoruz.

BAŞKAN — Önergeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Kemal Türkoğlu'nun ikinci önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Katılmıyoruz.

BAŞKAN — Önergeyi nazarı dikkate alanlar... Almayanlar... Önerge kabul edilmemiştir.

(Kemal Türkoğlu'nun üçüncü önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Katılmıyoruz.

BAŞKAN — Önergeyi kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Ali Eren'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Maddeye vuzuh veriyor, katılıyoruz.

BAŞKAN — Önergenin dikkate alınmasını kabul edenler... Dikkate alınmasını kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Hızır Cengiz'in önergesi tekrar okundu.)

HIZIR CENGİZ — Efendim, 15 olarak tasahih ediyorum.

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu efendim?

SÖZCÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — 15 olarak yapılan tashihle katılıyoruz efendim.

BAŞKAN — Önergeyi son değişik şekliyle oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir efendim.

(Fakih Özfakih'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu efendim?

SÖZCÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Fahri Belen'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu efendim?

SÖZCÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Efendim, oylandı zaten bu husus.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir efendim.

(Necip Bilge ve Salih Türkmen'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu efendim?

SÖZCÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Efendim, bunu kanuna bırakıyoruz.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir efendim.

BAŞKAN — Kabul ettiğiniz ilâvelerle maddeyi tekrar okutuyorum.

D) Anayasa Mahkemesi

1. Kuruluş.

a) Üyelerin seçimi.

MADDE 145. — Anayasa Mahkemesi, on beş asil ve beş yedek üyeden kuruludur. Asil üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usûlle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanınca da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer.

Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tam sayılarının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Yasama Meclislerince seçilecek üyelerden birer kişinin, üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak, açık üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterecekleri adaylar arasından olması gereklidir.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkan sözcülüğü veya üniversitelerde hukuk, iktisat, ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya on beş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin her biri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usul uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

BAŞKAN — Maddeyi bu şekliyle kabul edenler... Kabul etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

b) Üyeliğin sona ermesi.

MADDE 146. — Anayasa Mahkemesi üyeleri yetmiş yaşında emekliye ayrılırlar.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi veya görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması hallerinde, Anayasa Mahkemesi üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun kararı ile sona erer.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Muhterem arkadaşlar; Anayasa Mahkemesi üye ve başkanının 70 yaşında emekliye ayrılacağı birinci fıkrada tesbit edildiğine göre, seçimden sonra 70 yaşına kadar yani bir bakıma kaydı hayat şartıyla süresiz olarak Anayasa Mahkemesine üye seçilmiş bulunmaktadır. Bir süre mevzu bahis bulunmamaktadır. Eğer 40 yaşında seçilmişse ikinci fıkradaki suçluluk halleri müstesna otuz yıl Anayasa Mahkemesi üyeliği yapmış olacaktır. İlk defa böyle bir müessese kuruyoruz. Bu müessesenin nasıl işliyeceğini ne gibi neticeler vereceğini bilememekteyiz. Bu durumda, üyelerin bir bakıma kaydı hayat şartıyla seçilmesinin isabetli olup olmadığı hususunda da objektif olarak düşünmek zorundayız.

Bu bakımdan arkadaşlar, seçilmeyi süresiz olarak hüküm altına almanın mahzurlu olup olmadığı, isabetli olup olmadığı hususunda peşinen hiçbir şey söylemek mümkün değildir.

Bu sebeptendir ki, ben bir teklifte bulunuyorum; bir müddet tesbit edilmesini, belli bir süre konulmasını talebedeceğim. 7 yıllık bir süre için seçilmiş bulunması ne gibi neticeler verecektir, bunu bilmemiz gerekmektedir. Bütün hukuk sistemlerimize ve başka memleketlerin tatbik edilmiş örneklerine bakarsak bu endişemde haklı olduğum görülecektir. Bu bakımdan kayıtsız şartlılığa varacak bir seçimden kaçınmamız gerekmektedir. Bunu kanunlara bırakmıyarak, üyelerinin maaşlarının Başbakanın maaş ve aylık ödeneği derecesinde olmasını ve 7 yıl vazife gördükten sonra, eğer emeklilik hakkını almıyorsa buna bakılmaksızın en yüksek dereceli Devlet memurunun haklarına sahip olmak üzere emeklilik hakları tanınmasını teklif ediyorum. Tâ ki bir malî endişe duymasınlar.

Bütün bunları verdikten sonra, müddet bakımından şöyle düşünülebilir : Çok objektif olarak seçilmiş, fakat, kayıtlı sebeplerden ötürü vasıflarını kaybetmiş olabilir. Yine kayıtlı sebeplerden dolayı, vasıfta bâzı noksanlar husule gelebilir.

İkinci fıkradaki hükümler gayet sıkı hükümlerdir. Bunun dışında kalmaya imkân yoktur. Endişe ederim ki, bu kaydı hayat şartıyla yapılan seçim, bâzı mahzurlar doğurabilir. Bir tecrübeyle girdiğimiz zaman bâzı endişeleri hesabete mecburuz. Bu sebepten maddenin 7 yıl olarak tesbiti için bir önerge veriyorum. Komisyon ümid ederim ki, burada inat göstermez. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇ-OĞLU — Efendim, Sayın Sırrı Atalay'ın sözlerinde geçen bir cümleyi, bendeniz sözüme başlangıç yapayım.

Komisyon, hiçbir noktada inat göstermedi, bizde sizin bir parçanızız. Burada, komisyona biraz daha geniş ölçüde tetkik yapmak hakkını, imkânını vermiş bulunuyorsunuz. Onun için, komisyon bâzı konularda ısrar gösteriyorsa bu, biraz daha geniş tetkikler yapabilmemiş olmamızdır.

Şimdi, arkadaşımız, süresizliğe temas buyurdular. Bizim kabul ettiğimiz sistem, hakikaten kaydı hayat şartına ve daha doğrusu, muayyen yaşa bağlıdır; yaşla mukayyet olan sistemdir. Bizim gibi Anayasa Mahkemesi kuran memleketlerde muhtelif usuller var. Yaşla tahdid edilen yerler var, kaydı hayat şartıyla olan yerler

var, muayyen sene ile takyideden memleketler var. İtalya muayyen sene koymuş, Avusturya buna mukabil kaydı hayat şartını kabul etmiş. Biz de muayyen yaşla takyidetmeyi daha uygun bulduk, yenilemeyi de almadık. Bunda da fayda görüyoruz. Üyeler yenilenirse, yeni cereyanlara intıbak eder deniyor. Fakat, bir bakıma Anayasa Mahkemesi bir istikrar unsuru, bir istikrar uzvu olacağına göre, bu hüküm ne kadar iyi uygulanırsa o kadar iyi olacaktır.

Anayasa Mahkemesinde üye bulunan bir kimsenin bilhassa görevinin son yıllarında bir seçim telâşına düşmesi gibi vaziyetler doğması Anayasa Mahkemesine seçilecek kimsenin kariyeriyle kabili teliş olmayacak durumlar ihdas edebilir. Biz Anayasa Mahkemesinin ve onun üyelerinin her türlü kayıt ve endişeden azade olarak vazife görmesinin müessesenin ve fonksiyonun selâmeti bakımından lüzumlu olduğuna kaaniiz. Muayyen yaşla takyit hususu diğer hâkimler için de konmuştur, ve buna 65 diyoruz. Bu, tasvibinizden geçti. Anayasa Mahkemesi de nihayet bir mahkemedir. Bir farkla ki, bunun üyeleri için 65 yerine 70 yaşı limit koymuşuz. Aynı esbabı mucibe ile ve bir teminat unsuru olarak bunu kabul ettik ve her halde süresizliğin mahsurunun, süreli olmaya nazaran daha az olduğu kanaatindeyiz, bunu bir teminat olarak görüyoruz. Maas, emeklilik v. s., gibi hususlar, tamamen 148 nci maddenin ışığı altında Anayasa Mahkemesi Kanununun konusu olacağından burada tafsiline ayrıca lüzum olmadığı kanaatindeyiz.

Bir de, şunu arz edeyim : Kemâl Türkoğlu arkadaşımızdan özür dilerim. Kendileri «Kamu Hukuku alanında çalışmış» deyince, ben bunun noterler olduğunu anladım. Kendisinin noter olduğunu da teessürlerini beyan ettikten sonra öğrendim. Bu suretle acayip bir durum hâsıl oldu. Kendilerini kassetmedim, noter olduklarını da hi bilmiyordum.

BAŞKAN — Salih Türkmen.

SALİH TÜRKMEN — Ben komisyon sözeüsünden evvel söz almıştım. Komisyonun fikrine tamamen iştirak ediyorum. Hakikaten Anayasa hâkimlerinin tâyininde yapılacak yaş tahdidi veya Sırrı Atalay'ın dediği gibi 7 sene için seçilmesi mahzurludur. Bugün hâkimlere teminat verirken 65 yaşına kadar âzil edilmemesi kabul edildiği halde Anayasa Mahkemesi hükümleri-

nin daha az teminat ile teşhiz edilmesi doğru olmaz. Anayasa Mahkemesi hâkimi kendisinin 7 yıl için seçileceğini düşünürse bu 7 yıl devamınca 7 yıl sonunda ne olacağını düşünmek zorunda kalır. 7 yıl sonrası için bir hayat gailisi endişesi içinde bulunur. Halbuki, bu üyelerin hiçbir hayat gailisi, endişesi içinde kalmamaları gerekir. Bir daha seçilmek için de bunların birtakım, şahıs veya zümreye şirin görünmek gibi bâzı hareketlerde bulunmaları da hatıra gelecektir. Onun için, Anayasa Mahkemesine seçilen üyelerin 70 yaşına kadar bu görevde kalmaları bir teminattır. Bunu değiştirmek onları endişede bırakabilir. Bunun için bendeniz komisyonun fikrine iştirak ediyorum. Yedi sene ile tahdidi doğru değildir.

BAŞKAN — Buyurun.

NECİP BİLGE — Bendeniz bu bakımdan maddenin olduğu gibi kabulünün doğru olacağı kanaatindeyim. Diğer arkadaşlar izah ettiler. Onun için üzerinde durmıyacağım.

Yalnız burada 146 nci maddenin ikinci fıkrasında Anayasa Mahkemesi üyelerinin hangi hallerde, vazifelerinin ne şekilde sona ereceğine dair bir kayıt var. Bu kayda göre Anayasa Mahkemesi üyelerinin görevlerinin sona erebilmesi için, hâkimlik meslekinden çıkarılmasını gerektiren bir suçtan dolayı bir hüküm giymesi, bu bir. 2 ncisi de görevini sağlık bakımından yerine getirilemeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halleri olmak üzere, iki haldede Anayasa Mahkemesi üye tam sayısının üçte 2 çoğunluğunun ihraç kararı lâzım. Maddenin ifadesinden bu anlaşılıyor.

Şimdi, bir göreve sağlık durumu dolayısıyla devam edememe halinde bu üçte iki çoğunlukla karar verilmesi şartının lüzumunu anlıyorum.

Fakat birinci kısma dair olan yani meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde Anayasa Mahkemesinin üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile karar vermesini anlıyamadım. Maddenin ifadesi mahkûm olmuş bir üyenin ayrıca Anayasa Mahkemesinin üçte iki çoğunluğunun vereceği kararla vazifesinden çıkarılacağı gibi bir mâna taşıyor. Halbuki böyle olmamak lâzımgelir. Çünkü bir suçtan dolayı mahkûm olduktan sonra ayrıca Anayasa Mahkemesinin kararına ve bilhassa üçte iki çoğunluk kararına lüzum yoktur. Halbuki, buradan aksi anlaşılıyor. Çünkü orada «hal» kelimesi cemi olarak

kullanılmıştır, «Hallerinde» diyor. yani «Bir hüküm giyilmesi veya sağlık bakımından durumunun müsaidolmaması hallerinde» diyor. Bu, karar vermenin yukarıki kısmın şümulü ve mânası dışında olmadığı, olmaması lâzımgeldiği kanaatindeyim. Sözeüler bu hususu açıklarlarsa daha iyi olur efendim.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Efendim, çok kısa arz edeceğim : Sayın Komisyon Sözcüsü, Türkmen arkadaşımızın, 65 yaşa kadar çalışırsa, bunun da kendilerini tatmin edeceği, bu durumun da bir nevi kaydı hayat şartı olacağı şeklindeki sözlerini nazarı itibara almadıklarını söylediler.

Arkadaşlar bir memur, statüsüne göre bir meslekte belli bir yaşa kadar çalışılacaktır. Bu, memur statüsünün icabıdır. Burada ise kendisine muayyen bir vazifeyi seçim yolu ile veriyorsunuz ki, bu istisnai bir haldir. Bunun mevcut statüsünü memur statüsü ile mukayese etmeye imkân yoktur.

Yine arkadaşlarımız diyorlar ki; «eğer bunlar muayyen bir süresi içinde hizmet görececek olurlarsa tekrar seçilme ve seçilmeme endişesi duyacaklardır. Bu sebeple bu endişe içinde görevlerini belki hakkiyle, lâykiyle yapamazlar.» Bu kadar şerefli bir hizmete ve yüksek bir makama getirilen kimsenin bu düşünceden âri olması iktiza eder. Fakat bunu da önlemek için teklifi-

mizde derhal bu endişe ve itirazları önlemek için dedik ki; «Bunların eğer emeklilik hakkı dolmamışsa, müddetlere uygun olarak, otomatikman aynı derecelerde emeklilik haklarına sahibolmaları kanunen mümkün olacaktır.» Bu durumda, bir engel, bir endişe olmamak gerekir. Kaldı ki, sarıh olan Anayasa hükmü arkadaşların itirazının vâridolmadığını göstermektedir.

Arkadaşlar, bir müessese kuruyoruz; sosyal hayatımıza, siyasi hayatımıza bir yeni müessese getiriyoruz. Bu müessesenin sağlam bir zemin üzerine kurulabilmesi lâzım.

Benim endişem şuradadır; henüz nasıl işliyeceği ve ne neticeler vereceğini bilmiyoruz. Başka memleketlerin tecrübelerinden istifade ederek bir müddetle bunu mukayyet kılalım. Yedi sene az değildir ama otuz sene bıkkınlık, tembellik verebilir. Otuz senenin gerek pisikolojik olarak, gerekse birçok bakımlardan mahzurları olabilir. Bu mahzurları arkadaşlarım kabul etsinler. Kaldı ki, bu 7 yıla da az deniyorsa, az geliyorsa 10 yıl diyelim, fakat, kaydıhayat şartıyla demek mahzurludur. Hürmetlerimle. (Alkışlar)

BAŞKAN — Vaktiniz tamam efendim.

Efendim, saat 14,30 da toplanılmak üzere Oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati : 12,35

İKİNCİ OTURUM

Açılma saati : 14,30

BAŞKAN — İbrahim Senil

KÂTIPLER : Rifat Çini - Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Oturumu açıyorum.

Yoklama yapılacaktır.

(Yoklama yapıldı.)

BAŞKAN — Yeter sayı vardır. Müzakereye devam ediyoruz.

146 ncı madde üzerinde söz sırası Ferid Melen'in buyurun.

FERİD MELEN — Muhterem arkadaşlarım, daha çok hukukçuların ihtisas sahasına giren bir mevzuun münakaşasına bendenin de karıştığım için özür dilerim.

Arkadaşlar, ben de Anayasa Mahkemesinin üyeliğinin muvakkat bir süre ile mahdudolmasını isteyen arkadaşlarımla beraberim. Benim görüşüme göre, Anayasa Mahkemesini diğer mahkemelerden ayırmak lâzımdır. Bunun vazifesi daha çok siyasidir. Tıpkı meclisler gibi, diğer organlar gibi, siyasi organlardır, onlar gibi millî egemenlik haklarını kullanmaktadırlar. Her siyasi organ gibi, bunun âzalarının da muvakkat müddet için seçilmesi icabeder. Demokrasiyi diğer rejimlerden ayıran noktalardan birisi de bu seçim ve vazifenin muvakkat mahiyette olmasıdır.

Zannediyorum ki, bunların kaydıhayat şartıyla vazifelendirilmek istenmesi onları tesirden âzade tutmak maksadına dayanmaktadır, tekrar seçilme veya seçilmeme endişesine kapılmamalarının temini düşünülmüştür. Burada hâkimlerin, ikbal düşüncesinden âzade, viedanlarının emrine uyararak karar vermelerinin temini yerinde bir şeydir. Ancak, bunun yanında, daimî olmanın mahzurları da vardır. Daimî olmanın faydaları yanında, muvakkat olmanın faydaları daha çoktur. Bir kere muvakkat bir vazifeye gelen kimse, vazifeyi lâıyıkıyla yapmak, şeref kazanmak ve takdir toplamak için, ehliyetini ispat etmeye gayret edecek, daha iyi vazife görmek için çalışacaktır.

Tesir altında kaldığını veya kalacağını farz etssek dahi nihayet bu üyelerin yarısından fazlasını seçecek heyetler siyasi heyetler değildir. Binaenaleyh, istikbal endişesiyle hareket etmelerine imkân yoktur. Bunların seçimi Sayıştay, Danıştay, Yargıtay, Devlet Reisi gibi heyet ve makamlar tarafından yapılacaktır. Büyük siyasi çoğunluğun tesiri olacağı endişesi bu sebeple mevzuubahsolmamak lâzımdır.

Nihayet kurulacak bu heyetin Devlet idaresinde mühim rolü olacaktır. Bunlardan iki, üç kişi, mizacı itibariyle tahammül edilmez insanlar olabilirler, değişen şartlara intibak edemiyen katı zihniyetli insanlar bunların arasına gelebilir. Bu insanların orada kalması millet idaresini imkânsız hale koyabilir. Bu takdirde bunların değiştirilmesinin temini için bütün halkın mâbetlere gidip ezraile yalvarmaktan başka bir çaresi kalmıyacaktır. Bu sebepten dolayı bu üyeliklerin de bir zaman ile mukayyedolmasını zaruri görmekteyim. Faraza, 7 sene ile tahdidedilmesi gibi.

BAŞKAN — Komisyon maddenin ikinci fıkrası için değişik bir fıkra göndermiştir, onu okutacağım.

b) Üyeliğin sona ermesi

MADDE 146. — Anayasa Mahkemesi üyeleri yetmiş yaşında emekliye ayrılırlar.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde, Anayasa Mahkemesi üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun kararı ile sona erer.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlarım, ben bu konuda değerli arkadaşım Ferid Melen'le aynı noktai nazarı benimsemişim

için, komisyonun noktai nazarına katılarak, onu savunacağım.

Anayasa mahkemesinden beklenen fayda adli kaza işleri dışında siyasi kaza yani kanunların Anayasaya mugayereti keyfiyetini ele almaktır ki, bu, daha çok heyette devamlılık isteyen bir keyfiyettir. Heyetin devamlılığı nispetindedir ki, cemiyette kanunların Anayasaya mugayereti keyfiyeti fazla mevzu bahis edilememek, kanunlar fazla iptal edilmeden daha tekâmülkü bir seyir içinde vazife görülmesi imkânları sağlanmış olur. Nihayet Anayasa mahkemesinde vazife görecekler, büyük yargı organlarından gelen, üniversiteden gelen, avukatlık meslesinden gelen insanlardır, bunların Anayasa mahkemesinde vazife görmek suretiyle kendi tarihlerini yapacak mertebeye gelmiş bir nevi lâyetmut insanlar arasına girmiş olmaları iktiza eder. Haleti ruhiyeden böyle olmak gerekir. Bunları 5 - 10 yıl 10 - 15 sene sonunda tekrar seçilme endişesiyle kıvrandırmamın, vazifeyi iyi görmeye mâni olacağı kanaatindeyim. Yaş haddi konusunda 65 veya 70 üzerinde bir itirazım yoktur. Ama, behemehal muayyen bir yaşa kadar fâsılasız vazife görmelerinin lüzumuna kaanîm. Anayasa mahkemesi üyeleri kanunların Anayasaya mugayir olup olmadığını tetkik edip, karar verirken, her türlü endişeden azade, fakat tarihî mesuliyet hissine sahip insanların durumunda bulunmaları, lüzumu bakımından, bunda fayda görüyorum.

Devlet Başkanının dahi, Yüksek hakemlik vazifesinin icabına göre hareket edebilmesini sağlamak için 7 yıllık müddet konmuş, ondan sonra, kendiliğinden Cumhuriyet Meclisinin tabii üyeliğine seçilmiş olacağı kabul edilmiştir. Bu bakımdan vaziyet burada da aynıdır. Tekrar seçilme durumunda olan bir mahkeme üyesinin, seçilme veya seçilmeme meselesini katiiyen düşünmemesi lâzımdır. Seçilmemek, düşmek endişesi, 5 yıl veya 10 yıl ne olursa olsun sonunda muayyen endişelere kendisini kaptırmasına yol açar. Bu hissin Anayasa mahkemesinde vazife görececek bir kimseye hâkim olmamasının, vazife bakımından çok faydası vardır. Türkiye için yeni bir müessese kurulmaktadır. Bu batı memleketlerinde tecrübe edilmiştir. Hüküm yerindedir:

65 yaş teklifi kabul edilebilir ama, muayyen bir yaşa varıncaya kadar, bâzı haller müstesna,

buraya seçilmiş bulunan kimselerin, burada vazife görececek kimseler olarak çalışmalarında huzur ve emniyet vermek yerindedir, faydalıdır.

Bu üyelerin vazife görürken, tarih karşısında mesuliyet taşıdıklarını bilen insanlar olarak, prestijleri bakımından, müessesenin selâmeti bakımından istinadedecekleri bu hükmü çok faydalı bulurum. Bu bakımdan, komisyon katılırsa 65, katılmadığı takdirde 70 yaş (iki hal müstesna) uygun bulurum. Anayasa mahkemesinde vazife görenlere devamlı çalışma imkânlarını vermekle vazifenin çok daha büyük ölçüde yerine getirilebileceğine kaanîm. Ve bu sebeple maddenin lehindeyim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, bir noktanın tavzihi için söz almak mecburiyetinde kaldım. Ferid Melen arkadaşımız Anayasa Mahkemesinden siyasi organ olarak bahsetti ve bu ifade zabıtlara geçti.

Muhterem arkadaşlarım; Anayasa Mahkemesinin vücudunu zaruri kılan prensip; kanunların Anayasaya uygunluğunun kazai murakabesini yapmaktır. Anayasa mahkemesi kazai bir fonksiyonu ifa eden kuruluşu itibarıyla da kazai olan bir organdır. Binaenaleyh siyasi organ şeklindeki telâkkiye tabiiyle Komisyonumuz iştirak edemez. Heride zabıtlar tetkik edildiği zaman yanlış bir anlayışa, meydan vermemek için tasrih edilmesi lâzımgelir kanaatindeyim. Şu bakımdan; millî irade ile gelmiş olan parlâmentonun fevkinde bir siyasi organ tasavvur edilemez. Parlâmento iradei milliyeyi temsil ediyor. Onun kararını siyasi yönden tetkik edecek bir organ tasavvuru mümkün değildir. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesinin bir siyasi organ değil, kuruluşu ve görevleri bakımından kazai bir organ olduğunun belirtilmesi icabeder.

İkincisi, öğleden evvelki celsede müzakere edildi, bu mahkeme üyelerinin kaydıhayat şartıyla tâyini üzerinde münakaşa edildi. Bu hususta da birkaç kelime ilâve etmeme müsaade etmenizi rica edeceğim.

Arkadaşlarım, buyurdular ki, kaydıhayat şartı konursa eskileşirler, hâdiseleri takibedemezler, muhafazakâr bünyeye bürünürler. Arkadaşlarımızın bu mütalâalarının biz bir bakıma iyi bir faktör olacağını düşündük ve lehimize telâkki ettik. Bâzı arkadaşlar da, «yeni kuruyoruz, bakalım ne olacak, biraz teenni

ile hareket edelim, üyeler için kaydıhayat şartı olmasın» dediler. Anayasa rijit bir kanun olduğu için tecrübe edelim, teenni edelim, ileride değiştirelim, fikrine komisyonumuz tabiiyle katılmamaktadır.

Biz yeni seçimlerle, bağımsız yüksek mahkemeleri, Anayasa Mahkemesini kuracağız. İktidarlar, 4 senede bir değişecek, Meclisler değişecek ama, Anayasa Mahkemesi devam edecek; değişik iktidarlar karşısında kendi fonksiyonu ifa edecek, her gelen iktidarın tasarruflarına karşı kazaî yönden mürakabe yapacaktır. Bu bakımdan üyelerinin kaydıhayat şartıyla, daha doğrusu muayyen bir yaşa kadar, 3 - 5 yılda bir seçilmeye kaygısına düşmeden vazife görmelerini istikrarlı bir düzen için faydalı gördük. Muayyen müddetlerle seçime tâbi tutulmalarını Anayasa Mahkemesi için doğru bulmaktayız. Siyasi organlar, Anayasada gösterilen müddetlerde değişecektir. Bir kere Anayasa Mahkemesinin devamlılığı sağlandıktan teessüs ettikten sonra esaslî bir teminat unuru olacaktır. Komisyonun ricası, getirmiş olduğumuz şekilde maddenin kabulüdür, bunda fayda vardır.

Sonra arkadaşlarım, «40 yaşında seçilecek, 30 yıl görevinde devam edebilecektir» dendi. Bir hâkimin behemahâl 40 yaşında Anayasa Mahkemesine seçilmesi bahis konusu olmayabilir. Mutlaka 40 yaşında seçilir diye bir şey yok ki. Tatbikat gösterecek ki, ortalama olarak 50 - 55 yaşında ancak seçilebileceklerdir.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin, yüksek mahkemelerdeki üyelerin kaydıhayat şartına birçok memleketler riayet etmektedir. Meselâ, Amerika'nın Marshall'ı 33 sene bu mevkide icrayı kaza etmiş, Amerikan adli tarihinde, siyasi tarihinde isim yapmış bir kimsedir. Memleketimizde de bu müessese kurulduktan sonra, inşallah Marshall gibi hâkimler çıkacaktır ve siyasi iktidarlar kazai yönden kontrol edilecektir. Onun için komisyon bu mevzuda ısrar etmektedir.

Yaş meselesi üzerinde 70 yerine 65 olması mevzuuna gelince, bu mevzuda verilmiş bir karar mevcut ise tezekkür edebiliriz. Fethi Çelikbaş arkadaşımızın galiba bu mealde bir teklifleri olsa gerek.

FIKRET PAMİR — Komisyonun yeni getirdiği metin ile Anayasa Mahkemesi üyelerinin

affedilmesi için iki sebep mevcuttur. Bunlardan birisi, Genel Kurul kararıyla çıkarılacağı yolundadır. Kesin olarak, sağlık bakımından görevini yapamıyacak olan üyelerin affedilmesi, genel kurula bırakıyor. Burada genel kuruldan ne bekleniyor? Sağlık durumu hakkındaki rapor kesindir. Genel kurul burada ne yapabilir?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Efendim, bundan evvel metnimizin ikincisi hakkında itiraz buyurdu. Yani meslekten çıkarmayı mucip vaziyet sabit olduğu takdirde Anayasa Mahkemesi genel kurulunun kararına ihtiyacolmadığı ifade buyuruldu. Bizde ona tebaiyetle hüküm koyduk. Şimdi ikincisine de aynı şeyin teşmil edilmesini istiyorlar. Nihayet vaziyeti tesbit etmekten ibaret olacaktır. Üçte iki ekseriyetle meslekten çıkarma, vazifeye son verme prensibine dikkat buyururlursa, bunu Yüksek Hâkimler Kurulu yetkileri arasına aldık. Her ne suretle olursa olsun meslekten çıkarmayı gerektiren hallerde üçte iki karar verilmesi lâzımgelir. Buradaki durum, üyelik yapamıyacağı kesin surette raporla anlaşılmanın durumu hakkında vaziyeti tesbitten ibarettir.

FIKRET PAMİR — Aynı şey diğeri için de mevzuubahistir, ikisinde de değişecek bir şey yoktur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Evet, birincisi için de vaziyeti tesbitten ibaretti. Arkadaşlar ısrar buyurdular, bizde ittiba etik.

FERİD MELEN — Saul soracağım : Üyelerin içinde vazifeye uğramıyan olur, görüşmeleri felce uğratmak istiyen olursa, ne yapılacaktır?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Bu husus Anayasa tasarısında yer alamaz. 148 nci maddede hüküm konmuştur. Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, görev ve yetkileri, yargılama usulleri bir kanunla düzenlenecektir. Bu kanun da, yeni seçimden sonra gelecek Meclisin toplantıya başlamasından 6 ay sonra tedvin edilmiş olacaktır. Bu kadar teferruatın bu Anayasaya sıkıştırılmasına imkân yok. Onlar Teşkilât Kanununda düzenlenecektir. Bu suretle Ferid Melen arkadaşımızın sorusuna da karşılık verdim, zannedirim.

VASFİ GERGER — Sağlık Kurulu raporu müsait değilse, üçte iki çoğunluk karar vermezse ne olacak?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN AR-
DIÇOĞLU — Vazifeyi kesin olarak yerine ge-
tiremeyeceği raporla anlaşılırsa veya buna üçte
iki ekseriyetle karar verilirse, üyelik sona
erecektir.

BAŞKAN — Buyurun Zeki Tekiner.

ZEKİ TEKİNER — Muhterem arkadaşlar,
Anayasa Mahkemesi; adli cihazımızın en üst
mertebesini teşkil etmektedir. Bu bakımdan
burada vazife görecek kimselerin her türlü
şâibeden azade, vatandaşa hürmet telkin eden
kimseler olması icabeder. Son yapılan tadilâtle
meslekten çıkarılmamasını icabeden bir suçtan
dolayı mahkûmiyet halinde katî olarak üye,
kurul kararı olmadan kuruldan çıkacaktır.

Ancak heyet üyelerinin diğer bir suçtan
dolayı mahkûmiyeti halinde bu cihetin tetkiki
icabetmektedir. Vatandaşa hürmet telkin eden,
itimat telkin eden bu müessesenin üyeleri her
türlü şüpheden âzade ve her suretle kabili iti-
mat ve hürmet kimseler olması icabettiğine
göre hâkimlikten çıkarılmamasını icabeden suç
işlemesi halinde üyelikten çıkarılması, kurul-
dan çıkarılmasının üçte iki çoğunluğa bağlan-
ması uygun olur kanaatindeyim. Komisyonun
bu husustaki düşüncesini rica ediyorum. Bir
de üyelerin ölmesi halinde bunların yerine ye-
deklerden mi seçilecek, yoksa yeniden seçim
mi yapılacaktır? Bunun da açıklanmasını ist-
tirham ediyorum.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN AR-
DIÇOĞLU — 146 nci maddenin 1 nci fıkrası-
sındaki «Anayasa Mahkemesi üyeleri 70 ya-
şında emekliye ayrılırlar.» kaydının «65 yaşın-
da emekliye ayrılırlar.» şeklinde teklif ediyö-
ruz.

BAŞKAN — Madde hakkında verilmiş tak-
rirler vardır. Okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Madde 146 ya aşağıdaki fıkranın ilâvesini
arz ve teklif ederiz.

Sadi Erdem Hızır Cengiz Enver Kırker

Madde 146. — Son fıkra : Anayasa Mahke-
mesi üyeliği on seneden fazla devam edemez.

Yüksek Başkanlığa

Tasarımın 146 nci maddesinin ilk fıkrasının
aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederiz :

Madde 146. — Anayasa Mahkemesi üyeleri
10 yıllık süre için seçilir. Tekrar seçilmeleri
caizdir. 70 yaşından önce emekliye ayrılamaz.

Cevdet Aydın Yaşar Engin
Fikret Pamir Vasfi Gerger

Yüksek Başkanlığa

146 nci maddenin aşağıdaki şekilde değiştiril-
mesini arz ve teklif ederiz.

Sait Erding Sırrı Atalay

Madde 146. — Anayasa Mahkemesi üyeliği ve
başkanlığı süresi on yıldır, yeniden seçilme müm-
kündür. Yetmiş yaşından önce emekliye ayrıl-
mazlar. Müddetin hitamında emekli süresi dol-
mamış olsa dahi Anayasa Mahkemesi üyeleri bi-
rinci derecede Devlet memurunun emeklilik hak-
kına sahibolurlar.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâ-
kimlik meslekinden çıkarılmayı gerektiren bir
suçtan dolayı hükümi giymiş veya görevini sağ-
lık bakımından yerine getirmeyeceğinin kesin
olarak anlaşılması hallerinde Anayasa Mahkemesi
üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun kararıy-
la sona erer.

Yüksek Başkanlığa

146 nci maddedeki yetmiş yaş kaydının «134
ncü madde ve diğer hükümlerle tenazurunu da
sağhyacağı mütâhazasıyle» altmış beş yaş olarak
tadilini arz ve teklif ederiz.

Enver Kırker Hızır Cengiz

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Anayasa tasarısının 146 nci maddesinin birin-
ci fıkrasının aşağıda yazılı şekilde değiştirilme-
sini arz ederim.

24.4.1961

Halil Özmen

Madde 146. — Anayasa Mahkemesi üyeleri
65 yaşında emekliye ayrılırlar.

Yüksek Başkanlığa

146 nci maddenin 1 nci fıkranın aşağıdaki
şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Madde 146. — Anayasa Mahkemesi üyeleri
65 yaşının bitiminde emekliye ayrılırlar.

İ. Selçuk Çakıroğlu Ferhan Arkan
Suphi Doğukan Feridun Üstün

Sayın Başkanlığa

Yaşın 65 olarak tesbitini arz ve teklif ederiz.

Hamdi Orhon Fethi Çelikbaş

Mehmet Ali Kumbasar Kâmil Başaran

Sayın Başkanlığa

146 ncı madde ile 70 olarak tesbit edilen emeklilik yaşının 65 olarak kabul edilmesini arz ve teklif ederiz.

Abdurrahman Altuğ Süleyman Bilgen

Yüksek Başkanlığa

146 ncı maddenin 2 ncı fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Fikret Pamir Fehmi Alpaslan

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik meslekinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan hüküm giymesi veya görevinin sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde sona erer.

BAŞKAN — Efendim, yaşa taallük eden 5 aded önerge vardır. Bunlar aynı mahiyette olduğu için bir tanesini okuyoruz.

(İsmail Selçuk Çakıroğlu ve arkadaşlarının önergesi yeniden okundu.)

BAŞKAN — Şimdi 65 yaşa ait teklife komisyon katılıyor mu, efendim?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Katılıyoruz, efendim.

FERİD MELEN — En aykırı önerge, müddet tahdidi meselesini teklif edendir.

BAŞKAN — Aynı mahiyette olan diğer önergeleri oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Şimdi müddet tahdidi hakkındaki önergeleri okuyoruz, efendim.

(Sadi Erdem, Enver Kırker ve Hızır Cengiz'in önergesi tekrar okundu.)

(Cevdet Aydın ve üç arkadaşının önergesi tekrar okundu.)

(Sırrı Atalay ve Sait Erdiñ'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Efendim, müddet hakkında komisyon ne diyor? İştirak ediyor mu?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Hayır efendim, katılmıyoruz.

BAŞKAN — Müddet hakkındaki önergeleri dikkate alanlar. Kabul etmeyenler... Reddedilmiştir. 10 sene olarak dikkate alınmasını kabul

edenler... Etmeyenler... Reddedilmiştir. Diğer takrirleri okuyoruz.

(Sait Erdiñ ve Sırrı Atalay'm takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak ediyor mu?
KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — İltihak etmiyoruz efendim.

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Yaş haddi esasen reye arz edilmiş olduğundan takririn bu kısmını bırakıyor, diğer kısmının nazarı dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Fikret Pamir ve Fehmi Alpaslan'm önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak ediyor mu?
KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — İltihak etmiyoruz.

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergenin nazarı dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Maddenin yeni şeklini okuyoruz.

b) Üyeliğın sona ermesi.

MADDE 146. — Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşında emekliye ayrılırlar.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde de, Anayasa Mahkemesi üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun kararı ile sona erer.

BAŞKAN — Komisyon tarafından teklif edilen değişik metin evvelce de okunmuştu. Bu metni oyunuza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

II. Görev ve yetkileri.

MADDE 147. — Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İktüzüklerinin Anayasaya uygunluğunu denetler.

Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini; Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanunsözcüsünü ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar ve Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir.

Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan sıfatıyla yargılanmasında savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapar.

KEMAL TÜRKOĞLU — Muhterem arkadaşlar, 147 nci madde Anayasa Mahkemesinin vazife ve yetkilerini tesbit etmektedir. İlk fıkrasında bilhassa Anayasa Mahkemesinin vazifesini teşkil eden (kanunların ve yasama organlarının içtüzüklerinin Anayasaya aykırılığının denetlenmesi) vazife belirtilmiştir. Bu tamamen yerindedir. Esasen Anayasa Mahkemesi Anayasanın koruyucusu olacaktır. Ancak kanaatime göre buraya iki görevin daha eklenmesi lâzımgelir : Birincisi, Anayasanın yorumlanmasıdır.

Biliyorsunuz, yeni Anayasamız, eski yasama organının vazifeleri arasında sayılan yorumlama vazifesi yeni yasama organlarına vermemiştir. Kanunların yorumlanması mahkeme tarafından yapılır ve tatbik edilir, ama Anayasanın yorumlanması mahkemelere verilemez. Bilhassa Bakanlar Kurulunun yetkileriyle yasama organlarının yetkilerinde veya ikiye ayrılmış bulunan yasama organları arasında, yani Millet Meclisi ile Cumhuriyet Senatosu arasında yetki bakımından bir tereddüdü olduğu takdirde Anayasanın yorumlanması lâzımgelir ve bu yorumlamayı mahkemeler yapamaz. Bu vazifenin, âcizane kanaatime göre, Anayasa Mahkemesine verilmesi lâzımdır.

Bir de kanunların yürürlükte olup olmadıklarının, tetkiki meselesi var. Anayasa Mahkemesinin görevleri arasında bunun da yer alması faydalı olur. Bunu temenni ediyorum ve bir önerge veriyorum. Bakalım bu konuda komisyon ne düşünüyor. Kanunların yürürlükte olup olmadığının tesbiti gerçekten mühimdir.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında çıkarılmış bazı kanunlar halen yürürlükte. Bir kısmı daha yeni kaldırılmıştır. Bu tamamıyla belli olmadığı için, yasama organlarında kanunlar yapılırken filân kanunun şu şu maddesi kaldırıldı diye sayıldıktan sonra, bir de «bu kanuna aykırı hükümler mülgadır» deniyor, müphem bir şekilde ifade edilmiş oluyor. Bunlar tereddüt uyandırabilir. Bu itibarla Anayasa Komisyonuna, kanunların yürürlükte olup olmadığının belirtilmesi yetkisinin verilmesi, yerinde olur kanaatindeyim.

Anayasa Mahkemesine, bu madde ile bazı va-

zifeler daha Anayasaya aykırılıktan başka, Yüce Divan sıfatıyla suçlu Devlet adamlarının yargılanması görevi veriliyor.

Ayrıca 55 nci maddede partilerin siyasi faaliyetlerinde Anayasaya aykırı hareketleri ve hesaplarının tetkiki vazifesi ile 80 nci maddede yasama dokunulmazlığı kaldırılarak Meclis üyelerinin itirazlarına bakma vazifesi veriliyor.

Anayasada gösterilen görevlerin dışında teşkilât kanunu ile de görevler verilebilir. Pek muhtemeldir ki, bugün Anayasa ile verilen vazifelerden başka ilerde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından başka birtakım vazifelerin verilmesi zarureti doğacaktır. Bu takdirde Anayasada değişiklik yapılması icabedecektir. Onun için buna bağlı kalmadan Anayasa Mahkemesine her hangi bir görevin eklenmesini temin için kanun yolunu açık bırakırsak müşkül durumda kalmadan ilerde her hangi bir vazife Büyük Millet Meclislerince Yüksek Anayasa Mahkemesinin görevleri arasına eklenebilir.

Yüce Divanın vazife görmesine gelince : Anayasa Mahkemesi daimî bir teşekküldür. Yüce Divan ise, daimî olmayıp nadiren vazife görecek içtimai bir mahkemedir. Kurulmasını icab eden sebeplerin olmamasını gönül çok arzu eder. Bu vazifenin buradan çıkarılmasını istiyorum. Yüce Divan vazifesini Anayasa Mahkemesine vereceksek, hiç olmazsa bu vazifeyi gördüğü zaman Anayasa Mahkemesinin Yargıtay Ceza Daireleri Başkan ve üyeleri ile takviye edilmesi lâzımdır. Burada muhtemeldir ki, cezacılar ekseriyette olmaz, ekalliyette kalabilirler. Anayasa Komisyonu kabul ederse; Anayasa Mahkemesi Yüce Divan vazifesini gördüğünde, Yargıtay Ceza Dairelerinden üyeler almak suretiyle takviyesini temenni ediyorum. Hümmetlerimle.

KÂMİL BAŞARAN — Muhterem arkadaşlar, bundan sonra Devlet teşkilâtımızda yer alacak olan yeni müessese hukuk Devletinin tahakkukuna hizmet edecek bir müessesedir. İnşallah bundan sonra kanunların Anayasaya aykırı olmayacak şekilde tedvini bu müessesenin kontrolü ile mümkün olacak ve memleketimiz hakikaten çoktanberi özlenen hukuk Devletine kavuşacak ve büyük milletimiz bundan büyük huzur ve refah duyacaktır.

Burada, maddenin birinci fıkrasında (Anayasa Mahkemesi kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Anayasaya uygun-

luğunu denetler.) denmektedir. Ben bu tâbirin biraz müphem olduğu kanaatinde olduğum için bâzi mâruzatta bulunmak üzere söz almış bulunuyorum.

Muhterem arkadaşlar, Yüksek Heyetinizin malûmlarıdır ki, kanunların, kanuniyet kesbetikten sonra birisi muhteva bakımından, diğeri de formül bakımından iki cephesi vardır. Formül bakımından kanun oluşu, formülün en son safhası olan yayınlanması ile sona erer. Yani bir kanun usule uygun surette yayınlanmıştır. Formel bakımdan kanuniyet kesbetmiş demektir.

Şimdi, Anayasa Mahkemesi kanunların Anayasaya uygunluğunu denetlerken yalnız kanunun neşredilmesi, formel bakımdan kanuniyet kesbetmiş olması kâfi gelecek mi, yoksa daha ileride bu kanunun Anayasada gösterilen usulle uyup uymadığı gösterilecek mi?

Tasarı kanunlaştığı zaman Anayasa Mahkemesine gelecektir, formüllerin kabul edilmesi, Anayasadaki birtakım şartlara bağlıdır.

Komisyon sözcüsü arkadaşımız cevap verecek ve «tabii elbette, birtakım şartlara bağlıdır» diyecektir.

Anayasa Mahkemesi tetkik etmeden, yalnız neşredilmiş olması kâfidir, demek doğru olmaz. Bu bakımdan, hiç olmazsa bu hususların zabıtlara geçmesi, tasrih edilmesi lâzımgelir kanaatindeyim.

İkinci olarak, formül bakımından, daha ileride Anayasa Mahkemesi bir tahkikat yapabilecek mi? Meselâ Anayasa tasarısının maddelerinde, kanunların kabul edilişi esnasında Meclis içinde müzakereleri şeklinin usule uygun olup olmadığını Meclis içi faaliyetlerini formül bakımından tetkik etmek salâhiyeti haiz olacak mı? Anayasa Mahkemesi kanunlarımızın Anayasaya uygunluğunu ve Meclis içindeki faaliyetleri kadar derinliğine tetkik edebilecek mi? Bu hususun da aydınlatılmasının lâzımgeldiği kanaatindeyim.

Sonra bir küçük mâruzatım daha olacaktır:

(Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan olarak vazife gördüğü sırada divanın savcılığını, savcılık vazifesini Cumhuriyet Başsavcısı yapar) diyor.

Cumhuriyet Başsavcısı, şahsı göstermektedir, makamı göstermesi için (Cumhuriyet Başsavcılığı) demek gerekir. Yüksek malûmunuzdur ki, Yüce Divanın devamı müddetince bir

şahsın mahkemenin devamı müddetince savcılık makamını işgal etmesine maddeten birçok sebeplerden dolayı imkân yoktur. İkincisi, Cumhuriyet Başsavcısı hakkında da Yüce Divanda dâva görülecektir. Kim yapacaktır dâva devam ettiği müddetçe Başsavcılığı?... Binaenaleyh burada, «savcısı» değil de «savcılığı» tâbiri kullanırsa bir makam ifade edilmiş ve savcı yardımcılarını da kastedilmiş olur. Mâruzatım bundan ibarettir. Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Muhterem arkadaşlarım, Kâmil Başaran arkadaşımızın temas ettiği bir iki noktaya bendeniz de temas edeceğim. Fakat netice itibarıyla kendisiyle ayrılacağız.

«Cumhuriyet Başsavcısının muhakeme edilmesi sırasında Başsavcılığı kim yapacak? (Savcılık) tâbirini korsak, Başsavcı yardımcılarını da kastedilir ve onlar bakar.» demek istiyorlar. Kanaatince böyle olmaması, başka bir hüküm konulması lâzımdır. Başsavcı yargılanacağı zaman, meselâ (Danıştay Başkanunsözcüsü veya askerî Yargıtay Başsavcısı bu işi yapar.) diye bir hüküm koymak uygun olur. Aksi halde mesele çözümsüz kalır.

Kâmil Başaran arkadaşımız, kanunların Anayasaya uygunluğu ve denetlemesi bakımından, teşriî faaliyetin teferruatını incelemeye salâhiyeti olup olmadığını sormak istediler. Denilebilir ki, yasama meclisleri dışında diğer bir organın, her hangi bir kanunun Anayasaya, sırf şekil bakımından, uygunluğunu murakabe etmesi bahis mevzuu olamaz. Sadece esas ve muhteva bakımından Anayasaya aykırı mı, değil mi bu araştırılır. Kanun meclislerden tüzüklerine göre çıkmış mıdır, çıkmış mıdır? Buna dair bir tatbikat ve murakaba bahis mevzuu olmaması gerekir. Böyle bir denetim hiçbir yerde bahis mevzuu değildir. Anayasaya uygunluğun kontrolü, kanun hükmünün esas bakımından Anayasaya aykırı olup olmadığını incelenmesi meselesidir.

Bir nokta üzerinde daha durmak istiyorum : Anayasa Mahkemesinin vazifeleri arasında, Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapacağı da belirtilmektedir. Bu hükme Askerî Yargıtay Başsavcısı ile Sayıştay Başsavcısı dâhil edilmemiştir. Acaba bu kasta makrun olarak mı dâhil edilmemiştir, yoksa bir zühul eseri midir? Askerî Yargıtayın diğer üyeleri, Sayış-

tayın diğer üyeleri yazıldıktan sonra Yüce Divanın görevine, Askerî Yargıtay Başsavcısını ve Sayıştay Başsavcısını yargılama işinin de buraya ilâve edilmesi lâzımdır.

Sonra, Anayasa Mahkemesinin Başsavcılığının Yargıtay Başsavcısı tarafından yapılacağı derpiş edilmiştir. Bu sırf, Yüce Divan olarak çalıştığı zaman olacaktır. Diğer işler görülürken başka bir başsavcılık veya kanun sözcülüğü düşünülmüş müdür? Düşünülmüşse bunu kim yapacak? Düşünülmemişse bu iş nasıl yapılacak? Bilmem anlatabildim mi?

Danıştayda bir kanun sözcülüğüne lüzum görülmüştür. Burada da bir kanun sözcülüğüne lüzum görülmüş müdür, görülmemiş midir? Bu hususların açıklanması ilerdeki müzakere ve tatbikat bakımından faydalı olacaktır.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Muhterem arkadaşlarım, Anayasa tasarımla Anayasa Mahkemesine verilen vazifeleri altı kategoride toplamak mümkündür. Şunu da arz edeyim ki, Avusturya Anayasası hariç, hiç bir yerde bu şekilde çeşitli vazife Anayasa Mahkemesine verilmemiştir. Avusturya'nın coğrafi bünyesi ve oradaki federal şekil ve Yüksek Seçim Kurulunun da ayrıca bu Anayasa Mahkemesine verilmesi bakımından oradaki vazifeler çeşitlidir. Biz de aynı şekilde çeşitli vazifeleri Anayasa Mahkemesine veriyoruz.

Arkadaşlar, Anayasa Mahkemesi yasama organının tüzüklerini ve çıkardığı kanunları tetkik edecek, icabında iptal kararı, kapatma kararları verebilecek, Yüce Divan vazifesiyle yargılama yapacak; diğer taraftan Anayasanın kendisine verdiği diğer görevleri yapacaktır. 6 ncı kategori olarak da uyumsuzluk mahkemesi başkanlığı için bir üye veya yardımcısını gönderip seçim yapacaktır. Bu şekilde yeni kurduğumuz bir müesseseye çeşitli vazifeler vermiş bulunuyoruz.

Burada üzerinde duracağımız diğer bir mesele, iptal edilen bir müesseseye atıf yaparak onu tekrar canlandırmış olmaktır. Zira burada, «Yüce Divan sıfatıyla yargılar.» tâbiri var. Yüce Divan, vazifelerini Anayasa Mahkemesine devretmiş bulunmaktadır. Burada, Yüce Divan tâbirinin geçmesine, iptal edilmiş bir müesseseyi canlandırmaya lüzum yoktur. «Yargılar» deyin kâfi. Bu itibarla «Yü-

ce Divan» tâbirinin maddeden çıkarılması lâzımdır. Bunun için bir önerge veriyorum. Çıkarılması zannediyorum ki, hukuk bakımından daha doğru ve yerinde olur, kanaatindeyim. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım, birçok arkadaş madde hakkındaki görüşlerini belirtti. Bâzi arkadaşların mütalâalarını cevaplandırırsak, müzakere belki biraz daha kısa sürer düşüncesiyle, huzurunuzda gelmiş bulunuyorum.

Evvvelâ yorumlama meselesi ne olacaktır, deniyor. Kanunları tefsir etmek yetkisi Anayasa Mahkemesine verilecek midir? Anayasa Mahkemesinin görevlerini sayan anayasalardan Alman Anayasasından gayrisinde böyle bir yetkinin tanındığı görülmüş değildir. Bu istisnanın sebebi de bilhassa, Anayasa Mahkemesinin Federal Mahkeme olmak sıfatıyla memleket kanunları karşısında federal kanunları yorumlamak suretiyle, Land'ların federal yasama alanına tecavüz etmesini önlemek için olacaktır. Böyle bir hükmün Türkiye'de de vaz'edilmesi için ise, hiçbir sebep yoktur. Biz, yorumlamada şu görüşü kabul ediyoruz : Kanunu uygulayan merci, karar verirken, zaten bir yorumlama yapar ve yapmak zorundadır. Anayasa Mahkemesi de, Anayasanın koruyucusu olarak, bahis konusu kanun Anayasaya aykırı mıdır, değil midir diye bir tefsir yapacaktır. Ama bu tefsir, o hale munhasır bir tefsir olacaktır. Yoksa Anayasa Mahkemesi, «Anayasanın bu maddesi şu mânaya gelir» diye bir kaide vaz'edecek değildir.

Cevaplandırılması gereken ikinci nokta, Anayasa Mahkemesine kanunla da bâzi yetkiler verilmesi yolundaki tekliftir. Bu görüşü kabul etmek, asla doğru olmaz ve Anayasanın üstünlüğü prensibine de açıkça aykırı düşer. Çünkü Anayasa organları, yetkilerini Anayasadan alırlar. Anayasa Mahkemesinin yetkileri de, Anayasanın bu organa tanıdığı yetkililerdir. Şimdi biz, Anayasa Mahkemesine kanunla yeni yetkiler tanıyacak olursak, diğer organ veya mercilere Anayasanın tanıdığı yetkileri kanunla sınırlamış oluruz ki, bu hal sureti, Anayasanın üstünlüğü prensipi ile bağdaşamaz; Anayasanın sistemine aykırıdır.

Cevaplandırılacak üçüncü nokta, Anayasa Mahkemesinin «Yüce Divan» vazifesi görmesine karşı, iki bakımdan itiraz edilmiş olmasıdır. Birincisi, «Yüce Divan vazifesi görme» tâbirine itiraz edilerek, «Bu ne demek; artık ortadan kalkmış bir müessesenin Anayasada ismini zikretmeye sebep yoktur» deniyor. Halbuki bu bir fonksiyondur; alışılmış bir hukuki müessesedir. Hemen bütün memleketlerde, en sorumlu mevkileri işgal eden ve Devlet gücünü elinde tutan makamları muhakeme eden mahkemeye, Yüce Divan deniliyor. Bu bir fonksiyon olarak, her memleketin esas teşkilât hukuku sistemi içinde yer almış bir mefhumdur. Mahiyeti malûm olan bu müesseseden faydalanmamak için hiçbir sebep yoktur.

Nitekim bâzı anayasalarda, Anayasa Mahkemesi, uyumsuzluk mahkemesi yetkilerine de sahiptir. İşte o memleketlerde, artık ayrı bir uyumsuzluk mahkemesi mevcut bulunmadığı halde, fonksiyon göz önünde bulundurulur, «uyumsuzluk mahkemesi yetkilerinden» bahsedilmektedir.

Şimdi kuruluşa gelelim. Bu bakımdan da yapılan teklifte ifadesini bulan görüş üzerinde, daha önce, yani bu teklif yapılmadan, uzun uzadıya münakaşa etmiş bulunuyoruz. Hattâ bize bu ilhamı, İtalyan Anayasasındaki hüküm vermişti. Aynı hal suretini değilse de, Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla faaliyette bulunduğu zaman, daha başka şahısların da ona üye olarak katılabileceğini düşündük. Sonunda komisyon, baktığı işe göre Anayasa Mahkemesinin kuruluşunun değişmesini uygun görmedi.

Bâzı arkadaşlar da, bir boşluk bulunduğunu iddia etmektedirler: Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla çalışırken, başsavcı olarak, Yargıtay Başsavcısı bulunacaktır. «Bizzat Yargıtay Başsavcısı muhakeme edilirse, Anayasa Mahkemesinde, kim başsavcı olacak?» diye soruyorlar. Yargıtay Başsavcısı Divana sevk edildiği zaman, elbette buna vekâlet eden bir şahıs, bir «vekil» seçilecektir. İşte bu vekilin, başsavcı olarak Anayasa Mahkemesine gelmesi pek tabiidir. Maksadımız, o anda Yargıtay Başsavcılığı makamını işgal eden şahıstan ibarettir. Bu meseleyi de bu şekilde cevaplandırmış oluyorum.

Askerî Yargıtay Başsavcısı unutulmuş dediler. Doğrudur. Ancak Danıştayda Başsavcının

unutulduğu ileri sürüldü ki, bu doğru değildir. Danıştayda Başkanunsözcülüğü mevkiini işgal eden şahsın, bir memur sayılması mümkündür. Bu takdirde ise, görüşülen maddede onun da ayrıca zikredilmesi ve ona hususi bir garanti tanınması için hiçbir sebep yoktur.

Eğer kanun, muhteva bakımından değil de bizzat yaratılış şekli, yani formalite bakımından Anayasaya aykırı ise, ne olacaktır? Necip Bilge arkadaşımız, bu soruya gereken cevabı vermiş bulunuyor. Ben de Komisyon Sözcüsü olarak görüşümü arz edeyim : Anayasa Mahkemesinin yetkisini tesbit eden maddede, «Kanunların Anayasaya aykırılığı» deniliyor. Binaenaleyh eğer bir kanun, tekemmül tarzı itibarıyla, şekil itibarıyla sakat ise; yani kanunun yapılmasında riayet edilmesi gereken şekiller bakımından gerekli şartlar mevcut değilse, o kanun bu takdirde dahi Anayasaya aykırıdır. Gerçek mânasiyle mevcut sayılamıyacak bir kanun bahis konusudur. «Ölü doğmuş, hattâ doğmamış bir kanunun, - izah ettiğimiz gibi - Anayasaya aykırılığı meselesini, yine Anayasa Mahkemesi incelenecektir» görüşünü temsil etmek, meselemin ruhuna tamamen uygun düşer kanaatindeyiz.

NECİP BİLGE — Yargı görevinin dışındaki hususlar için Başkanunsözcüsü bulunacak mı? şeklindeki soruların cevaplandırılmadığı.

KOMİSYON ADINA MUAMMER AKSOY — Anayasa için görüşü sorulan şahıs ve teşekküllerden gelen bâzı cevaplarda, bilhassa Halk Partisinin cevabında böyle bir makam kabul ediliyor. Biz mesele üzerinde durduk, ayrıca bir kanunsözcülüğünün lüzumsuzluğuna kaani olduk. Ve böyle bir göreve mutlaka ihtiyaç hâsıl olursa, bunu Anayasa Mahkemesinin teşkilât Kanunu halleder diye düşündük.

BAŞKAN — Alp Kuran.

ALP KURAN — Efendim, sadece bir noktanın tavazzuh etmesi için huzurunuza gelmiş bulunuyorum.

Çok değerli Komisyon Sözcüsü Sayın Muammer Aksoy, şekil bakımından, kanunun yapılış noktasından birtakım aksaklıklar olursa ve Anayasanın derpiş ettiği şartlar yerine getirilmezse bu şekil noksanlığı sebebiyle Anayasa Mahkemesi bunu inceleyecektir diye beyan buyurdular. Halbuki Anayasaya uygun-

luğunu kaza murakabesine tammiyan memleketlerde dahi Anayasaya uygunluğu şekli adalet mahkemelerine ait bulunmaktadır. İlerideki tatbikat bakımından tavzih edilmesi yerinde olur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Gayet tabiidir ki, her mahkeme bunu inceleme yetkisine sahiptir. Fakat Anayasa Mahkemesine böyle bir müracaat yapıldığı zaman, bizzat Anayasa Mahkemesi karar verme yetkisini haizdir.

BAŞKAN — Başka söz isteyen yok. Madde hakkında verilmiş olan önermeleri okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

147 nei maddenin ikinci fıkrasındaki «Yüce Divan sıfatıyla» kelimelerinin çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Sırrı Atalay

Yüksek Başkanlığa

147 nei maddenin son fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Sırrı Atalay

Anayasa Mahkemesinin yargılama görevi sırasında savcılığı Cumhuriyet Başsavcısı yapar.

BAŞKAN — Takrirleri tekrar okuyup oyunuzaya sunacağız.

(Sırrı Atalay'ın birinci önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Takriri oyunuzaya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Sırrı Atalay'ın ikinci önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Takriri oyunuzaya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Komisyon maddenin ikinci fıkrasındaki Başkanunsözcüsünden sonra (Askerî Yargıtay Başsavcısı) tâbirinin ilâvesini teklif ediyor. Bu değişiklikle maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... 147 nei madde kabul edilmiştir.

III. Yargılama ve çalışma usulü

MADDE 148. — Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri kanunla; Mahkemenin çalışma tarzı ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı İhtizikle düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı dâvalar dışındaki işleri, dosya üzerinde inceler. Ancak, gerekli gördüğü hallerde, sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri çağırır.

BAŞKAN — Söz isteyen yok. Verilmiş önerge vardır. okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

148 nei maddenin ikinci fıkrasının çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Sırrı Atalay

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Katılmıyoruz.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergenin dikkata alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

IV. İptâl dâvası

a) Dâva hakkı

MADDE 149. — Cumhurbaşkanı; son milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde onunu alan veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsilei bulunan siyasi partiler veya bunların Meclis grupları; Yasama Meclislerinden birinin üye tam sayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay ve Üniversiteler, kanunların veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İhtizüklerinin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptâl dâvası açabilirler.

BAŞKAN — Şükûfe Ekitler.

ŞÜKÛFE EKİTLER — Muhterem arkadaşlarım, Anayasa tasarrımızın yeni 149 ve mütaakıp maddeleri, uzun zamandan beri ve bilhassa tek Meclis zamanında şiddetle ihtiyaç duyulan yepyeni bir müesseseyi getirmiş bulunuyor. Anayasa mahkemeleri birisi 149 neu maddesinde iptal dâvası diğeri de 151 nei maddesindeki eksepsiyon yetkisi olmak üzere iki ayrı yetki ile teşhiz edilmiş bulunuyor. Anayasa Mahkemesi insan haklarını korumak ve

kötü niyetli iktidarların baskı rejimi kurmalarını önlemek bakımından pek çok faydalar sağlayacak. Bunun esasına tamamen taraf tarım. 147 nci maddede Anayasa Mahkemesinin görevleri sayılırken «Kanunların ve içtüzüklerin Anyasaya uygunluğunu denetler» diyerek kanunlar üzerinde kazai bir denetlemesi olduğunu tesbit etmiş bulunuyor.

Bu itibarla Anayasa Mahkemesine verilecek yetkiler itibariyle bir kaza denetim müessesesi içinde kalması bir yasama yetkisi mahiyetini almaması icabeder. Kanun yapma, kanunu değiştirme kabul ettiğimiz 62 nci maddeye göre yasama organı yetkisidir. Bu böyle olduğu gibi kanunları kaldırma da bir yasama yetkisidir. Yine kabul ettiğimiz 5 nci maddeye göre yasama yetkisi Büyük Millet Meclisine aittir, Bu hiçbir suretle devredilemez. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesine verilen kazai murakabenin Anayasamızın dayandığı bu temel prensiplerle bağdaşması icabeder. Bunun yapılması aynı zamanda yeni Anayasamızın dayandığı kuvvetler ayrılığı prensibinin zaruri bir icabı olacaktır.

Anayasa Mahkemesini kabul etmiş muhtelif memleketlerin mevzuatını tetkik edecek olursak evvelâ Amerika'da yerleşmiş olduğunu görürüz. Bilhassa Amerika Birleşik Devletleri daha müstemleke devrinde, müstemlekelerle merkezi hükümet arasındaki akidler ahitname hükümlerinin aşılmaması için bu mahkemelerin nüvesini kurmuş bulunuyor. Bilâhara Amerika istiklâl mücadelesinden sonra federasyona dâhil devletlerle merkezi devletlerin haiz oldukları teşriî salâhiyetlerin birbirine tedahül etmemesi için Anayasa mahkemeleri kuvvetlendirilmiştir. Daha sonra bu mahkemeler insan hak ve hürriyetlerinin muhafazasının teminatı olmuş ve bu müessese orada yerleşmiş ve kökleşmiştir. Fakat hiçbir zaman unutmamak lazımdır ki, Amerika Birleşik Devletlerindeki Anayasa mahkemesi bir kanunu anayasaya aykırılık dolayısıyla iptal edemez. Oradaki yüksek mahkeme her hangi bir mesele hakkında ve munhasıran o hâdisede kanununun tatbik edilmesine karar verebilir. O kanun Kongre tarafından ele alınıp ek bir kanunla ilga edilmediği takdirde hukuki varlığı devam eder.

Gerek Komisyon sözcülerinin, gerek benden evvel bu mevzuda konuşmuş olan arkadaşları-

mızın bahsettikleri Avusturya Anayasası, Lâtîn Amerika Devletlerindeki Anayasalar (ve bilhassa İtalyan Anayasası) hakikaten Anayasa mahkemesini, Amerika Birleşik Devletlerindeki bir adım daha ileri götürmüş ve bu mahkemeleri kanunların Anayasaya aykırılığına karar verebilmek yetkisi ile teçhiz etmiştir. Bâzı anayasalar bunu iptal kelimesiyle ifade etmiş, bâzıları aykırılık kararı verir demiştir, fakat muhakkak olan bir şey varsa bu müessese gelişmiştir, bu yetkiyi almış bulunmaktadır. (Alkışlar)

BAŞKAN — Söz komisyonun.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDİÇOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, yine aynı esbabı mucibe ile huzurunuzda çıkmış bulunuyorum. Bizim kabul ettiğimiz sistemi kısaca huzurunuzda izah ederken Sayın Şükûfe Ekitler'in de sorularının birçoklarına cevap vermiş olacağız.

Arkadaşlarım, müsaade buyurursanız Anayasa mahkemesini kabul eden memleketlerdeki benimsenen sistemler hakkında kısaca şematik malûmat vermek istiyorum. Kanunların Anayasaya uygunluğunun kazai murakabesi yolunda memleketler iki kısma ayrılıyor: Bir kısmı normal mehkemelere bırakıyorlar, bir kısmı da bizim gibi Anayasa mahkemesi, yani bu iş için hususi bir organ teşkil ediyorlar. Bu iki sistemden şu neticeler tahakkuk ediyor. Prosedür bakımından, normal mahkemelere bırakılan memleketlerde, kanunların Anayasaya uygunluğunun kazai denetimi umumiyetle defi yolu ile yani taraflardan birinin iddiası ile (Exceptio) tahakkuk ediyor. Neticede bu talepler vâridolursa, o hâdiseye munhasır olmak üzere kanun tatbik edilmiyor, fakat iptal de edilmiyor.

Anayasa mahkemesi ile kazai murakabe yapan memleketlerde ise; umumiyetle iptal dâvası yolu cari olmaktadır. Yani kanunun tâyin ettiği kimseler çıkmış olan bir kanun hakkında Anayasaya aykırılıktan dolayı iptal dâvası açıyorlar Neticede de kanun iptal ediliyor ve yürürlükten kalkıyor.

Muhterem arkadaşlar, muhtelif memleketlerin bir kısmı bir yolu; diğer bir kısmı öbür yolu takibetmektedir. Bâzıları da karma bir sistem tatbik etmektedir. Bizde bu iki ana yoldan hareket ederek projedeki sistemi getirdik, Anayasa mahkemesini kurduk. Esas olarak Anayasa mahkemesi kurulduktan sonra iptal dâvası açmak

ve Anayasaya aykırı ise dâva sonunda kanunu yürürlükten kaldırmak sistemini tercih ettik. Fakat bunun yanında defi yolu ile normal mahkemelerden gelenleri aykırılık iddialarını da kabul ettik. Anayasaya aykırılık iddiası normal mahkemelerden defi yolu ile de gelse yine Anayasa Mahkemesince kesin karara bağlanacaktır. Bu yolla da, iptal kararı verilebilecektir.

Böyle karma sistemler tatbik eden memleketler yok değildir, birçok memleketler tatbik ediyor.

Iptal dâvası yolunu kabul eden memleketler arasında Avusturya, İsviçre, İtalya, Almanya, İspanya gibi memleketler vardır. Hatta bunlar içerisinde iptal dâvasını çok geniş tutanlar olmuştur. Her vatandaşa iptal dâvası açma hakkı verenler olmuştur. Bu (Actia popularis) yoludur. Fakat, bu terkedilmiş bir usuldür. Bâzıları ise, bizim kabul ettiğimiz sistemde olduğu gibi, iptal dâvası açmak hakkını muayyen heyetlere veriyorlar. Biz yalnız muayyen heyetlerle iktifa etmedik, bunları da iki kısma ayırdık. Bir kısmı doğrudan doğruya iptal dâvası açabileceklerdir. Diğer kısmı ise ancak hakları muhtel olursa iptal dâvası açabileceklerdir. İrlanda, Kanada gibi memleketler bunu kabul etmişlerdir. Fakat oralarda da sistemler arasında bazı farklar göze çarpmaktadır.

Şimdi arz ettiğim bu esaslar dâhilinde kurmuş olduğumuz sistemin bünyesi zannederim ki, biraz daha tavazzuh etmiş durumdadır. Yani hem iptal dâvasını kabul etmişizdir, hem de mahkemelerde defi yolu ile Anayasaya aykırılık iddiası dermeyan edilmesi ve hâkim tarafından da re'sen nazara alınması yolunu açık tutmuşuzdur. Bu son halde Anayasa Mahkemesi iptale karar verebileceği gibi kanunu iptal etmemek ve yalnız bu hâdisede Anayasaya aykırılığı tesbit etmekle de iktifa edebilecektir.

Sırrı Atalay'ın ileri sürdüğü fikirler de çok münakaşa edilmiş fikirlerdir. Anayasa Mahkemesi tesis etmek ve ona kanunları yürürlükten kaldırma salâhiyeti vermek siyasi iktidarların fevkinde bir kuvvet ihdas etmek midir? Bu husus Anayasa doktrinlerinde uzun boylu münakaşa edilmiş bir şeydir. Ama tatbikat, her yerde kurulmuş olan teşkilât ve diğer memleketlerdeki Anayasa mahkemelerinin icraat ve

faaliyetleri gösteriyor ki, bu noktai nazar itibat görmemiştir. Anayasa Mahkemesi kuran veya bunu kurmakla beraber, bu görevi sair yüksek mahkemelere veren memleketlerde iptal hükmü verilebilmektedir. Bu siyasi bir organ değildir, kazai denetim yapan bir teşekküldür.

BAŞKAN — Şükûfe Ekitler.

ŞÜKÛFE EKİTLER — Efendim, müsaade ederseniz kaldığım yerden devam edeceğim. Anayasa mahkemelerine iptal hakkı veyahut kanunun yürürlükten kaldırılması hakkını tanıyan devletlerin hemen hemen hepsi federal zümreye dâhil devletlerdir. Amerika, Avusturya, Almanya, hattâ İtalya'da idari vahdet temin edilmiş olmakla beraber, ademimerkeziyet usulü ile idare edilen birtakım bölgeler olduğu için, bu bölgelere muhtar bölgeler denilmiştir. Bunlara bir nevi teşrii yetki verildiği için oralarda Anayasa mahkemeleri küçük devletlerle merkezî devletler arasında vukubulan ihtilâfın tedahülünü önlemek üzere bir üst hakem kurulu kurulmuştur. Tabii bizde böyle bir şey yoktur. Bizim arzu ettiğimiz şey yasama organlarından çıkan kanunların Anayasaya aykırı olmaması endişesidir. Bu bakımdan biz kendi iç bünyelerimizin verdiği zaruretle bu müesseseyi almak durumunda olmadığımızı kaaniiz. Tasarımın 154 ncu maddesinde Eksepsiyo hakkını kullanmalıdır.

149 neu, 152 nci maddelerde iptal dâvası tâbiri ile düzenlenmiş olan yetkiler kanunen iptal değil, sadece, «Anayasaya aykırılığına karar verilebilir» şeklinde tadil edilmelidir. Bu şekilde Anayasaya aykırılığına karar verilince kanun yürürlükten kaldırılmalıdır. Şayet kanun yürürlükte olduğu halde meclisler toplantı halinde ise bu kararın on beş gün zarfında her iki meclisin müşterek toplantısında yeniden görüşülmesi lâzımdır. Memleketin yüksek menfaatleri bakımından veya çok mühim olan politik sebeplerle bu kanunun yürürlükte kalması arzu ediliyorsa bu takdirde her iki meclisin tam sayısının 2/3 çoğunluğu ile kanunun yürürlükte kalmasına karar verilebilir. Aksi takdirde, çoğunluk mevcudolmadığı hallerde, kanun otomatikman yürürlükten kaldırılmış olur. Bir kere kanunların kazai murakabe sistemi her iki yoldan tümüyle temin edilmiş olur. Yasama organının yetkisi zedelenmiyor ve her hangi bir organa bu yetki devredilmiş olmuyor. Kuvvetlerin ayrılığı prensibi tamamen mahfuz kalıyor. Niha-

yet bir tecrübe devresi olarak Anayasada ihdas ettiğimiz bu devrede her hangi bir güç durumda kalmamak için hattâ bir emniyet supapı vazifesi görüyor. Arz ettiğim şartlar dairesinde diğer meclislerin ikisinin müştereken toplanıp görüşmesini sağlamış oluyor. Bu mâruzatımı ifade eden iki önerge takdim ediyorum. Bunların birincisi 151 nci maddedeki iptal kelimesini (Anayasaya aykırılığına karar verebilir) şeklinde değiştirmektedir. İkincisi 153 ncu maddede kanunların tâbi olacağı tefsir veya bunların tadilini nazarı itibara almaktadır. Kabulünü rica ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Şadettin Tokbey.

SADETTİN TOKBEY — Muhterem arkadaşlar, 149 ncu madde bir dâva hakkına sahibolanları sıralamaktadır. Muhterem Komisyon Sözcüsü bu madde hakkında izahat verirken muayyen gruplar halinde çıkan kanunlara karşı umumî olarak dâva açan grupları gösteriyorlar ve böyle bir hüküm vermiş bulunuyorlar. Halbuki Anayasa bize böyle bir hak vermiyor, bizim şu topluluğa, vatandaşa, bir hak ihvan etmiyor, onun hakkını tesbit ediyor. En başta «Anayasa Mahkemesine dâva etmek hakkı vatandaşa aittir» deniyor. (Hâkimiyet bilâkaydüşart milletindir) dendiğine göre bu hâkimiyeti Anayasa Mahkemesine dâva açmakla kontrol eder, vatandaşın rey hakkı vardır. Rey vermekle vatandaşın işi bitmiyor, verilen reyle vatandaşa tanınan haklar ihlâl edildiği takdirde bu hakkı vatandaş Anayasa Mahkemesinde kontrol ve murakabe eder. Binaenaleyh, dâva hakkı evvel emirde ona aittir. Diğer teşekkül dâva eder veya etmez bu mevzuubahis değildir. Maddede bir sürü gruplar tâyin ve tesbit edilmiş, bunların içinde en alttaki bir maddede vatandaşların dâva açmak imkânı ortaya konmuştur. Vatandaşların tabii hakları olan dâva açmalarından onları tecridetmeye imkân yoktur. Kurucu Meclis Anayasa esaslarını tesbit ederken onlara bir hak bahsetmiyor. Onlara tanınmakla mükellef olunan bir hakkı getiriyor. Binaenaleyh bu maddenin fazla olarak tanzim edilmiş olduğu kanaatindeyim. Bu husus hakkında bir takrir hazırladım. Takririmde «Siyasi partiler ve hakiki şahıslar Anayasa Mahkemesine doğrudan doğruya iptal dâvası açabilirler» denilmektedir. Kabulünü istirham ederim.

BAŞKAN — Suphi Batur.

SUPHI BATUR — Muhterem arkadaşlar, Anayasa Mahkemesi temel hak ve hürriyetlerimiz açısından kâfi teminat getirdiği kanaatinde değilim. Filhakika benden evvelki arkadaşlarımızın da belirttiği gibi, Anayasa Mahkemesinin kapısı sımsıkı kişilere kapatılmış bulunmaktadır. Halbuki bilindiği veçhile temel hak ve hürriyetler kişilere bağlıdır, yani asıl süjesi kişilerdir. Bu yolu kişilere kapatıktan sonra temel hak ve hürriyetlerimizin garantisini ne olabilir? Bir memlekette Anayasa yaparken sadece şu veya bu devletin Anayasasına bakmak kâfi gelmez. Memleketin gerçeklerine bakmak ve onları tesbit etmek ve onları Anayasaya geçirmek icabeder kanaatindeyim. Memleketimizin gerçeklerine eğilip baktığımız vakit temel hak ve hürriyetleri çiğniyenler daima resmî şahıslar ve resmî organlar olmuşlardır. Hakları çiğnenenler ise kişilerdir. Biz tutuyor, hakları çiğniyen ve zedeliyenlere müracaat hakkını veriyoruz, bu hakkı kişilere tanımıyoruz.

Komisyon sözcüsünü dikkatle dinledim, gerekçeyi de okudum, ne gerekçede ne de komisyonun verdiği izahatta hiçbir kayda tesadüf etmedim. Bir maddeyi getirirken onun esbabı mucibesıyla zikredilmesi zarureti aşikârdır. Çünkü hepimizin bir viedani kanaat sahibi olmamız ve ona göre karar vermemiz lâzımdır.

Benim aklıma gelen şu oldu : Anayasa Mahkemesinin işlerinin çokluğundan ötürü kişilere kapılarının kapatılmış olması düşünülmüş olabilir. Terazinin bir kefesine bu iş çokluğunu koyun, diğer kefesine de hürriyetleri koyun, hangisi ağır basar, onun takdirini sizlere bırakıyorum. Diyemezsiniz ki, işlerin çokluğu ağır basar. Elbette ki, temel hürriyetlerimiz ağır basar.

Kanaatime göre Anayasa Mahkemesine yalnız mağdur olanlar değil, yalnız şikâyetçi olanlar değil, bütün vatandaşların dâva açmak zaruretleri olabilir. Ama bâzı profesör arkadaşlar gene iş haemı çoğalacak diye, oturdukları yerden bunun kabul edilmemesi yoluna gidebilirler. Ama Anayasa Mahkemesine müracaat için sadece insan olmak şartı yeter. Oraya her vatandaş hakkını aramak için gitmelidir.

Muhterem arkadaşlar; komisyonun çok emeği vardır, çok terledi; muhakkak ki, bizim sorularımızdan da biraz olsun bıktı. Hattâ bâzi nokta-

larda bu yüzden direndiler. Belki çok haklı idiler, ama şu en son adalet merci olan bu Yüksek Anayasa Mahkemesine vatandaşlar olan bu yüksek Anayasa Mahkemesinin kapısı önünde dikilmesin, direnmesinler, açsınlar ve hakkını almak isteyenler oraya gitsinler ve haklarını alabilsinler.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Muhterem arkadaşlarım, bâzı fikirler cazip gelebilir. Fakat Anayasada, sistemi göz önünde bulundurmak mecburiyetindeyiz. Sistemi altüst edecek bâzı hükümler koyduk mu, müessese kuruluşunun mânasını, gerekçesini kaybedebilir. Biz gerçek mânasiyle bir Anayasa Mahkemesi kurmak istedik ve bunu geçirdiğimiz teerübelerin ışığı altında düzenledik. Anayasamızın en önemli temel olarak da, işte bu teerübeleri ele aldık. Bugüne kadar yaşadığımız siyasi hâdiseler neticesinde, siyasi hayatımızda öylesine gelişmeler oldu ki, bunları bilmemezlikten gelemeyiz : Bu gelişmelerden biri de, siyasi partiler arasındaki aşırı çatışmanın, toplum hayatımızda büyük bir faktör olarak rol oynadığı ve gelecekte de rol oynama istidadı gösterdiği. Anayasaya aykırı kanunların memleketimizde vücut bulmasına ve yürürlükte kalmasına mâni olmak için bu alanda teerübe elde etmiş muhtelif memleketlerin tuttıkları çeşitli yollardan, «Müstakil Anayasa Mahkemesi» kuranların hareket tarzı, bizim ihtiyacımıza uygun görülmüştür. Bu sebeple arz etmek isterim ki, muhterem Şükûfe Ekitler Hanımın teklif ettiği hal sureti, kanunların Anayasaya uygunluğunun tesirli bir surette kontrolüne müsait değildir. Yüksek Heyetin malûmudur ki, eski Anayasamızın 103 ncu maddesi, Anayasaya aykırı kanunların uygulanmaması imkânını verdiği halde, tatbikatta bu yola gidilememiştir. Ferdin haklarını doğrudan doğruya ilgilendiren birçok antidemokratik kanunların kabul edilmesi ve bunların yıllarca yürürlükte kalması, siyasi hayatımızın felee uğramasına sebeb olmuştur. İşte Anayasanın kaderini, yani Anayasaya aykırı kanunların Anayasayı fiilen delikdeşik hale getirip getirmemesini, siyasi iktidarın arzusuna bırakmamak içindir ki, en emin bir Anayasa teminatı olan Anayasa Mahkemesini kurmak yoluna gittik. Bunun normal neticesi olan iptal dâvasını da kabul etmek, bilhassa memleketimizin şartları bakımından pek lüzumludur.

Anayasa Mahkemesi, Anayasaya aykırı bulduğu kanunları iptal edemiycekse, ayrıca bir Anayasa Mahkemesi kurmaya hacet yoktur. Yargıtayın bir Dairesinin, Anayasaya aykırılık def'ini inceleyerek karar vermesi yolunu tercih etmek gerekir.

«İptal dâvası, yalnız Federal bünyeye sahip memleketlerde kabul edilir» yolunda bir iddia ileri sürüldüğünden, bu görüşüm doğru olmadığına da dokunmak gerekiyor :

Muhterem arkadaşlar, bir doktora tezi yazılırken, incelenen konu didik didik edilir. Turhan Feyzioğlu arkadaşımızın «Kanunların Anayasaya uygunluğu ve kazai murakabe» ye dair doktora tezinin 61 nci sayfasını aynen okuyorum :

«Umumiyetle müstakil bir Anayasa Mahkemesi kurmuş olan memleketlerde, dâva yolu ile kazai murakabe kabul edilmiştir. Ve kanunların kazai murakabesinin müeyyidesi, umuma şâmil bir iptaldir. Buna mukabil kazai murakabe yetkisini umumi mahkemelere veren memleketlerde, Anayasaya aykırı kanunun iptaline karar verilmez. Sadece bakılmakta olan bir dâvada tatbikından sarfınazar olunur.»

Görülüyor ki, bu konuda yazılmış bir ihtisas kitabında, «Anayasa Mahkemesinin iptal kararı vermesi, ancak federal bünyeye sahip memleketlerde bahis konusudur.» diye bir hükme tesadüf etmiyoruz. Ama bugün dünyanın umumi gidişi federalizm istikametinde olduğu için, Anayasa Mahkemesini kabul etmiş bir çok memleketin, tesadüfen aynı zamanda federal bir bünyeye sahibolması durumu ile karşı karşıya kalıyoruz. Mamafih, Anayasa Mahkemesinin kanunları iptal yetkisine, yalnız Almanya gibi tipik federal memleketlerde değil, Anayasa Mahkemesinin klâsik memleketi olan Avusturya'da ve İtalya gibi - bölgelere muhtariyet tanımış olsa bile - federal olmıyan memleketlerde ve bâzı Güney - Amerika Devletlerinde de tesadüf edilmektedir. Bu yolu biz de kabul etmeliyiz. Memleketimizin ihtiyaçları, bizi buna zorlamaktadır. Şimdi müsaade ederseniz, Türkiye için bir Anayasa tasarısı hazırlıyan diğer kurulların, bu noktada hangi yolu tercih ettiklerine de bir göz atalım : İstanbul Komisyonu da aynı görüşü temsil etmiş, iptal dâvasını, tasarınının 179 ncu

maddesinde kabul etmiştir. Tamamen başka şahıslardan kurulu olan Siyasal Bilgiler Fakültesi Anayasa Heyetinin hazırladığı tasarı-
nın 105 nci maddesinde de, aynı hal sureti kabul edilmiştir. Vaktiyle Hürriyet Partisi tarafından hazırlanan Anayasa tasarısının 127 nci maddesinde ve C. H. P. tarafından Anayasa Komisyonunun anketine verilen cevabın 24 nci sayfasında da, kanunların iptali esası derpiş edilmiştir. Görülüyor ki, memlekette yeni Anayasa yapma meselesi ortaya çıktıktan sonra toplanıp bunu formüle eden çeşitli heyetler, hep aynı neticeye varmışlardır. Hulâsa : Teklif ettiğimiz hal suretinin, federal bünyeye bağlı olduğu iddiası doğru değildir; ve memleketimizin ihtiyaçlarına uygunluğu genel olarak kabul edilmektedir. Eğer yalnız defi yolunu kabul edecek isek, Anayasa Mahkemesini kurmamak daha uygun olur.

Üzerinde çok durulmuş olan ve biraz önce Nurettin Ardıçoğlu arkadaşımızın da belirttiği Actio Popularis meselesine de kısaca dokunmak isterim : Her vatandaş, «Şu kanun Anayasaya aykırıdır.» diye dâva açma hakkına sahibolursa, dâva hastası olan veya reklâm gayesi güden bâzı şahıslar, durmadan, bütün kanunlara karşı Anayasaya aykırılık iddiasıyla dâva ikame edeceklerdir. Anayasa Mahkemesi de, beyhude yere bu dâvalarla meşgul olacaktır. Halbuki bizim tuttuğumuz yolda, «İptal dâvası açmak hakkı», ancak sayısı az olan belli kişi ve kurullara tanınmıştır. Diğer şahıslar için, sadece defi yolu kabul edilmiştir. Burada birbirine zıt fikirler ileri sürüldü, biz ortalama hal suretini kabul etmiş bulunuyoruz. Bir tarafta, cebinde on altı kuruşluk damga pulu olan her şahsın iptal dâvası açması teklif ediliyor; diğer tarafta da iptal dâvası açma hakkı herkesten esirgeniyor. Halbuki biz, bu fikirlerin ortasında bir yol tutarak, iptal dâvası açma hakkını, mahdut şahıslara ve teşekküllere tanıdık. Diğerlerine de, dâvalarını defi yoluyla her zaman dermeyan etmek imkânını verdik.

BAŞKAN — Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Efendim, Muhterem Suphi Batur arkadaşımız, «Profesörler daima işlerin çokluğundan bahsederler.» dedi. Bendeniz de bu sebeple de söz almak mecburiyetini duydum.

Şimdiye kadar yapılan konuşmalardan çıkardığım neticeye göre, Şükûfe Ekitler arkadaşımız, Anayasaya aykırılık meselesini daha ziyade defi yoluyla ele almak şeklini müdafaa ettiler. Ayrıca bâzı müesseselerin iptal dâvalarının açma yetkisinin kabul edilmesini doğru bulmadılar. Esas itibariyle iptal dâva mevzuu olmayacak, Şükûfe Hanımefendinin görüşüne göre Anayasaya aykırı kanunun tatbik edilmemesi istenecektir. Şu halde âdeta sadece defi yolu açık olacaktır. Buna mukabil Suphi Batur arkadaşımız iptal dâvasının bütün vatandaşlara tanınması gibi gayet geniş bir iptal hakkı istedi. Halbuki sözcü arkadaşımızın izah ettiği gibi iptal hakkının bütün vatandaşlara teşmilinin caiz olmayacağı âşikârdır. Dâva mevzuunun ehemmiyetini kabul ederim. Ama bir kimsenin bir dâva açabilmesi için filhal mevcudolan bir menfaatin olması da iktiza eder. Böyle bir menfaat yoksa dâva da olmaz. Meselâ bir İmar Kanunu çıkmış, benim inşaatla alâkam olmadığı halde bunun Anayasaya aykırılığını iddia etmem ve İmar Kanununun Anayasaya aykırılığı dolayısıyla iptalini istemem doğru olmaz. Zira filhal mevcut bir menfaat yoktur. Böyle bir dâva hakkı ortaya atılacak olursa netice ne olur? 27 milyon vatandaşın dâva hakkına sahip 10 - 15 milyon vatandaşın nazarı itibara alacak olursak, bir kanunun iptal edilmesi hususunda re'sen birkaç dâva hakkı tanımak çok tehlikeli olur. Kaldık, Anayasaya aykırı bir kanun vatandaşa tatbik edilmişse o kişi defi yoluyla Anayasa Mahkemesine müracaat yapabilir. Onun için defi dışında iptal dâvası bir istisna olmak gerekir. Bu sebepler dolayısıyla ancak, muayyen müesseselere iptal hususunda hak tanımak, Anayasa Mahkemesinin görevini iyi görmesi bakımından zârudur. İptal dâvasını açmak hakkını bütün vatandaşlara teşmil etmek doğru olmaz.

BAŞKAN — Esat Çağa.

ESAT ÇAĞA — Muhterem arkadaşlar, bâzı arkadaşlar Actio popularisinin konmasını istiyorlar, her vatandaş mahkemeye iptal dâvası açsın diyorlar. Acaba bu hareket vatandaş lehine midir? Malûmuâliniz her dâvanın bir sukutu hak müddeti vardır. Bir de alttaki 151 nci maddede bu iptal dâvasının sukutu hak müddeti üç ay, yani 90 gün olarak tesbit edilmiştir. Şimdi her vatandaşın bu hakkını 90 gün içerisinde kullan-

ması lüzumuna binaen kanun çıkar çıkmaz Resmî Gazeteye sarılacak ve kanuna bakacak sonra da Anayasaya bakacaktır. Ondan sonra dâva ikame edecektir. Aradan 90 gün geçtimiydi dâva ikâme etmek hakkı yok. Halbuki malûmuâliniz kanunlar, menfaatlerimize dokundukları zaman canımızı acıtırlar ve o zaman Anayasaya bu kanunun mugayir olup olmadığını düşünürüz. Onun için 151 nci maddede vatan-daşa bu imkân tanınmıştır. Anayasaya mugayir görüyorsak def'an dermeyan etmemiz lâzımdır. Görüyorsunuz üç ayda zayı olacak bir hakkı, Actio Popularis'i tercih etmemek suretiyle, vatandaşa her zaman bu defi hakkı tanınmıştır. Binaenaleyh defi yolu dâva yolundan vatandaşın daha lehindedir. Vatandaş için en teminatlı yol ihtiyar edilmiştir. Bu itibarla bendeniz bu maddenin ve altındakilerin vatandaş menfaatine daha uygun olduğu telâkisindeyim.

BAŞKAN — Madde hakkında verilmiş yeterlik önergesi vardır. Altı arkadaş da konuşmuştur. Yeterlik aleyhinde konuşacak arkadaşımız da bulunmamaktadır. Bu itibarla yeterlik önergesini okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

149 ncu madde üzerinde etraflı şekilde görüşülmüştür. Müzakerenin kifayetinin oya konulmasını arz ve teklif ederiz.

Mehmet Göker Abdülkadir Göğüş

Zeki Baltacıoğlu

BAŞKAN — Önergeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Madde hakkında verilmiş olan önergeleri okutuyoruz.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Tasarının 149 ncu maddesinin aşağıda arz ettiğim şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Madde 149. — Siyasi partiler ve hakiki şahıslar Anayasa Mahkemesine doğrudan doğruya iptal dâvası açabilirler.

Sadettin Tokbey

Yüksek Başkanlığa

Şifahen arz ettiğim sebeplere binaen yeni «149» ncu maddenin matlâbındaki ve son satırındaki «iptal dâvası» ibarelerinin (Ana-

yasaya aykırılığına karar verilmesi talebiyle dâva) şeklinde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Şükûfe Ekitler

Sayın Başkanlığa

Sayıştay Türkiye Büyük Millet Meclisi adına malî murakabe yapan bir yüksek hesap mahkemesi olduğuna göre, 149 ncu maddede sayılı iptal dâvası açma yetkisine sahip müesseseler arasına sayıştayın da ithal olunması çok faydalı ve zaruridir. Maddeye Sayıştayın da ilâvesini arz ve teklif ederiz.

Fethi Çelikbaş Muhittin Gürün İhsan Ögat

BAŞKAN — Evvelâ Sadettin Tokbey arkadaşımızın önergesini tekrar okutuyorum.

(Sadettin Tokbey'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Fethi Çelikbaş, Muhittin Gürün ve İhsan Ögat'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergenin dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Şükûfe Ekitler'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergenin nazarı itibara alınmasını oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

149 ncu maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde Kabul edilmiştir.

b) Dâva açma süresi

MADDE 150. — Anayasa mahkemesinde doğrudan doğruya iptal dâvası açma hakkı, iptali istenen kanunun veya İktüzüğün Resmî Gazetede yayınlanmasından başlayarak doksan gün sonra düşer.

BAŞKAN — Sadettin Tokbey.

SADETTİN TOKBEY — Muhterem arkadaşlar; teşriî tasarrufların Anayasada tesbit edilmiş olan hakların ihlâli halinde dâvayın düşmesini yani müruruzamana uğramasına yerinde mütalâa etmiyorum. Bu sebeple bize kanunen tanınan imkânlar üç ay evvel bizi ızzar ediyorsa üç ay sonra da gene ızzar ediyor demektir. Bu sebeple bunu müessesenin ruhuna uygun bul-

mamaktaymı. Bu sebeple bu maddeyi fuzulî telâkki ettiğimden metinden çıkartılması hakkında bir taktırir veriyorum, kabulünü istirham ederim.

BAŞKAN — Başka söz istiyen? Komisyon.

SÖZCÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Efendim; 90 günlük müddet adlî hayatımızda alınılmış bir müddettir. Bunun Danıştaydaki emsale uyarak burada da kabul ettik. Sadettin Bey arkadaşımızın dedikleri kabul edilirse, kanunun yürürlükte bulunduğu müddet zarfında her zaman iptal dâvası açılmasına imkân verilecektir. Mütamadıyen iptal tazyiki altında kalmamak için Komisyonumuz bu müddeti tercih etmiştir. Kanunların istikrarı ve sosyal huzur bakımından her zaman kanunun iptal dâvası açılmaması şıkını tercih ettik. Fakat defî yoluyla Anayasaya aykırılık iddiası böyle bir müddete tâbî değildir.

NECİP BİLGE — Maddede dâva hakkı düşer deniliyor. Bundan maksat dâvanın sukutu mudur?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Evet efendim.

ALP KURAN — 90 gün içinde iptal dâvası açılmış olsa, bunu Anayasa mahkemesi vârit görmese diğer vatandaşlar defî yoluyla müracaat edecekler midir?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Müracaat edecekler efendim.

BAŞKAN — Başka söz istiyen yoktur. Önergeler var, okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Dâva açma süresine ait bulunan 150 nei maddenin kaldırılmasını arz ederim.

Alaettin Ergönene

Yüksek Başkanlığa

150 nei maddenin aşağıdaki şekilde tadilini arz ederim.

Madde 150. — Anayasa mahkemesinde doğrudan doğruya iptal dâvası açma hakkı, iptali istenen kanunun veya içtüzüğün Resmî Gazetede yayımlanmasından başlayarak iki sene sonra düşer.

Alaettin Ergönene

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Anayasa ile tesbit edilmiş olan hakların tesnî tasarruflarla ihlâli müruruzamanla düzenlenmiş olamaz. İhlâl edilen hak her zaman za-

rarlı neticeler tevli dedeceği için 150 nei madde fazladır ve faydalı değildir. Maddenin tasarıdan çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Sadettin Tokbey

BAŞKAN — Efendim, maddenin çıkarılması hakkındaki Sadettin Tokbey'in iki önergesini tekrar okutup oyunuza sunacağım.

(Sadettin Tokbey'in iki önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor; önergeleleri oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Alaettin Ergönene'nin birinci önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor, önergeyi reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

150 nei maddeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

c) Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi

MADDE 151. — Bir dâvaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanunun hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının eiddi olduğu kamısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar dâvayı geri bırakır.

Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını eiddi görmezse, bu iddia, Temyiz merciince esas hükmle birlikte karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere üç ay içinde kararını verir.

Bu süre içinde karar verilmezse, mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını, kendi kamısına göre çözümlüyerek dâvayı yürütür. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkemeler buna uymak zorundadır.

BAŞKAN — Madde hakkında söz istiyen yok. Maddeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

V. Anayasa Mahkemesinin kararları

MADDE 152. — Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir.

Anayasa Mahkemesince, Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun veya içtüzük veya bunların iptal edilen hükümleri, ka-

rar tarihinde yürürlükten kalkar. Gereken hallerde, Anayasa Mahkemesi, iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın verildiği günden başlayarak altı ayı geçemez.

İptal kararı geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi, diğer mahkemelerden gelen Anayasaya aykırılık iddiaları üzerine verdiği hükümlerin, olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına da karar verebilir.

Anayasa Mahkemesi kararları, Resmî Gazetede hemen yayınlanır ve Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

ALP KURAN — Efendim, 152 nci maddede (Gerekli hallerde, Anayasa Mahkemesi, iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın verildiği günden başlayarak altı ayı geçemez.) diye bir hüküm tesis edilmektedir. Bendeniz vatandaş hak ve hürriyeti artık Anayasa ile garanti edildikten sonra buna aykırı bir hüküm taşıdığı sabit olacak bir kanunun bu şekilde 6 aylık bir süre için vatandaşlara tatbik edilmesini asla doğru bulmuyorum. Acaba komisyon lütfen bu husustaki düşüncelerini izah ederler mi?

BAŞKAN — Kemal Türkoğlu.

KEMAL TÜRKÖĞLU — Efendim, 152 nci maddenin ikinci fıkrasında (Anayasa Mahkemesince, Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun veya içtüzük veya bunların iptal hükümleri, karar tarihinde yürürlükten kalkar.) deniliyor. Bu efkârı umumiyenin ıttılana arz edilmeden, mahkemelere gelmeden nasıl kalkar? Karar tarihi yerine kararın yayımlandığı tarih denmesi daha muvafık olur zannedirim. Biliyorsunuz kanunlar Resmî Gazete ile yayımlandığı günü takibeden günden itibaren yürürlüğe girer. Anayasa Mahkemesinin verdiği kararın ancak yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girmesi icabeder. Anayasa Komisyonumuzun bu husustaki fikrini rica ediyorum. Karar yerine (kararın yayımlanması) tâbirinin konmasını rica ediyorum.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Muhterem arkadaşlar, Alp Kuran arkadaşımızın dokunduğu altı aylık müddet hususuna cevaplarımızı arz etmek istiyorum.

Bâzı anayasalar bunu kabul etmiştir. İptaline karar verilen bir kanunun, teşriî organca yeniden hazırlanarak getirilmesi anıma kadar aradan geçen boşluğu doldurmaya imkân vermek için böyle bir zaman tanınmıştır. Anayasa Mahkemesi bu hakkı ihtiyari olarak kullanacaktır. Bâzı ahvalde iptalden dolayı hukuki alanda bir boşluk hâsıl olmasın, düşüncesiyle tatbikatçılara imkân verebilmek için bu yola gidilmiştir. Bu müddet zarfında teşriî organ da ikaz edilmiş olacaktır. Bu bir suplektir. Avusturya'da bir sene müddet tanımıyor.

İptal kararının karar gününden itibaren yürürlüğe gireceği hükmüne gelince, bu da maddenin son fıkrasında «Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayınlanır» hükmüyle beraber mütalâa edilmelidir. Bu anlayış hilâfına yarın, şu olur bu olur, idare bunun neşrini geciktirir. Binaenaleyh kararın yürürlüğe girmesi taallüle uğrar. Bunun için (Karar tarihinden itibaren yürürlüğe girer) hükmünü koyduk ki geç kalmayın. Binaenaleyh Anayasa Mahkemesi kararları da, Tevhidi İctihat kararlarında olduğu gibi, verildiği tarihten itibaren yürürlüğe girecektir. Nitekim İctihat kararları ittihaz ile yürürlüğe girmekte fakat kararın neşri bazan iki üç ay gecikmektedir.

BAŞKAN — Hikmet Kümbetlioğlu.

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Muhterem arkadaşlar, bendeniz de Anayasa Mahkemesinin verdiği kararların ancak yayınlanmasından sonra muta olacağı kanaatindeyim. Bendenizi tatmin etmedi, onun için arz ediyorum. Biliyorsunuz kanunlar parlâmentolardan çıkar, fakat neşredildikten sonra yürürlüğe girer. Maddenin sonundan bir evvelki fıkrasında, (Anayasa Mahkemesi, diğer mahkemelerden gelen Anayasaya aykırılık iddiaları üzerine verdiği hükümlerin, olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına da karar verebilir) denilmektedir. Bendeniz bundan iptal dâvası mahiyetinin anlaşılmasını mümkün görmedim. İddianın varid olduğu hakkında Anayasa Mahkemesine bir vatandaş tarafından dâva açılır ve mevzu bahis kanunun iptaline karar verilirse o kanun bütün vatandaşlar için iptal edilmiş sayılır. İptal hükümlerinin mahiyeti bunu icabettirir. Esasen özel bir kanunla veçhe verilecek olan Anayasa Mahkemesinin işleyiş tarzı odur ki, bu mahkeme

Anayasaya aykırılık iddiaları üzerinde etraflıca tetkik yapacak ve çıkacak karar bütün vatandaşlar için muta olacaktır.

BAŞKAN — Kâmil Başaran.

KÂMİL BAŞARAN — Efendim bendeniz de Sayın Hikmet Kümbetlioğlu arkadaşımın işaret buyurduğu fıkraya dokunacağım. Yüksek Heyetinizin malûmu olduğu üzere, kanunların vasıflarından birisi de umumi ve genel oluşlarıdır. Şimdi Anayasa Mahkemesine yapılan itiraz üzerine, bir kanunun Anayasaya aykırılığı noktasından iptaline karar verildikten sonra artık bu yalnız bu olaya ve taraflara inhisar etmektedir. Bu durumda kanunların genellik prensipine aykırı bir hal ortaya çıkabilir. Acaba sayın komisyon hangi sebeplerle bu hükmü getirmiştir, bendeniz anlıyamadım. Bu hususu tavzih ederlerse memnun olurum. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Alp Kuran.

ALP KURAN — Pek muhterem arkadaşlarım, Anayasaya aykırı kanunlardan bugüne kadar şikâyetle bulunduğumuz, bunları ortadan kaldırmak için birtakım tedbirler düşündüğümüz yüksek malûmunuzdur. Ancak, bu şekilde Anayasa Mahkemesince Anayasaya aykırı olduğu tesbit olunan bir kanunun 6 ay daha tatbik edilmesi imkânını sağlamak elbetteki tecviz edilemeyecek bir yetki olarak tezahür eder. Fîlhakika bu maddeden ve durumdan istifade eden bir siyasi parti, yarın bir kanun çıkararak Anayasaya aykırı olmasına ve Anayasa Mahkemesinin iptal kararına rağmen, bu kanunu 6 ay daha tatbikatta bırakarak, vatandaşlara Anayasaya aykırı birtakım külfetler tahmil edebilir. Bu suretle, 6 aylık bir süre içinde, Anayasa dışı bir kanunu tatbik etmek imkânını bulabilir. Bu bakımdan ikinci fıkranın ikinci ve üçüncü cümlesinin tasarıdan çıkarılması lâzımgelir kanaatindeyim.

Bu fıkralar tasarıda kaldığı takdirde, Anayasaya aykırılığı sabit olan bir kanun, diyelim ki, 6 aylık sürenin 15 nei günü bâzı vatandaşlara uygulanacak, beş buçuk ay sonra da kanun yürürlükten kalkacaktır. Bu suretle, vatandaşlar İaima Anayasaya aykırı bir kanunun kendilerine tatbik edildiği endişesi ve ıstırabı içinde bulunacaklardır. Bundan başka, sürenin son günü ve kanun yürürlükten kalktıktan bir gün sonra, aynı objektif durumda olan vatandaşa bu kanun tatbik edilemeyecektir. Bu suretle, hem kanun önünde eşitlik prensibini hem de Anayasayı ihlâl eder gibi bir durum hâsıl olacaktır. Bendeniz bu cümlelerin tasarıdan çıkarılmasını bilhassa rica ediyorum.

Bunun dışında, komisyonun bilhassa tavzih etmesi lâzımdır. Anayasaya aykırı olan kanun sadece teşriî organına hitabeder ve teşriî organı bu kanunu Anayasaya uygun bir kanunla tebdil eder, Anayasaya uygun kanun yapar mı denilmek istiyor? Yoksa, bu kanun altı ay süreyle tatbik edilecek midir? Anayasaya aykırı kanun vatandaşlara uygulanırsa, vatandaşlar mahkemeye sevk edildikleri zaman defi yoluyla bu kanuna itiraz etmek hakkına sahip bulunacaklar mıdır? Vatandaş, hiç değilse, Anayasaya aykırı kanun kendisine tatbik edildiği zaman, mahkemede defi yoluna müracaat imkânını bulmalıdır. Aksi takdirde, Anayasaya aykırılık sebebiyle iptal edilen kanun altı ay yürürlükte ve tatbikatta kalacak, defi yoluna da müracaat olunamayacağı için, Anayasa dışı ve antidemokratik bir icraatla karşılaşmak mümkün olacaktır. Bu hususun sayın komisyon tarafından tavzih edilmesini bilhassa rica ediyorum.

BAŞKAN — 17,35 te toplanılmak üzere oturuma son veriyorum.

Kapanma saati : 17,05

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Açılma saati : 17,35

BAŞKAN — İbrahim Senil

KÂTİPLER : Oktay Eksi, Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Oturumu açıyorum.

T. C. Anayasa tasarısının 152 nci maddesinin müzakeresine devam ediyoruz efendim.

Söz sırası Cevdet Aydın'ın, buyurunuz efendim.

CEVDET AYDIN — Efendim, benzeniz burada iki noktaya temas edeceğim :

Benden evvel konuşan sayın hatip arkadaşlardan iki tanesi 152 nci maddenin 4 ncü fıkrasının anlamının açık olmadığını söylediler. Bendeniz, tamamen aksi kanaattayım. Bu maddede, esas itibarıyla genel bir hüküm ifade etmektedir.

Anayasaya aykırılık iddiası konusunda, Anayasa Mahkemesi, lüzumlu ve yerinde görüldüğü takdirde, yalnız olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına dair karar verebilir. Yani maddenin esas hükmü herkese şâmilidir. Ancak Anayasa Mahkemesi bunu olayla sınırlıyabilir. Bu yerinde bir hükümdür, tereddüde lüzum yoktur.

Ben sonuncu fıkraya şu ilâvenin yapılmasını istiyorum :

«Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayınlanır ve Devletin yasama, yürütme ve yargı organları gerçek ve tüzel kişileri bağlar.»

Bağlıyacağına göre Anayasa Mahkemesinin verdiği kararların bu organlar tarafından infazı ve gecikmemesi lâzımdır. Her ne kadar bu maddenin ikinci fıkrasında Anayasa Mahkemesinin vereceği iptal kararının yürürlük tarihi bilâhara gösterilecek ve bu hususta 6 aylık bir süre tanınmak isteniyor.

Şimdi, şahsi kanaatıma göre, buraya (Kararın yerine getirilmesi geciktirilemez.) kaydı ilâve edilirse yerinde olacaktır. Bunun teminatı büyüktür.

Mâruzatım bu kadardır efendim.

BAŞKAN — Cahit Zamangil.

CAHİT ZAMANGİL — Muhterem arkadaşlar, bir Anayasa konusunda, Yüksek Heyetimize bir munzam aydınlık getirmeme imkân olmadığını biliyorum. Esasen sadece kendi aydınlığıma yarıyacak bir açıklama ricasıyla şu teşebbüsü aldım. Çok yorgun olan komisyonumuzdan bir üye daha fazla tatmin etmek için bir ek gayret sarfını tazammun ettiği için de hoş görsünler. Biraz evvelki maddede iptal veya aykırılık diye iki sistem çarpışmıştı. Sayın Şükûfe Ekitler bize sadece aykırılık hükmü sistemini izah ederken bunu, meclislerin arada kanunu tadil etmek, yenilemek veya gerekiyorsa üçte iki çoğunlukla olduğu gibi muhafaza etmek imkânını mahfuz tutan bir sistem olarak tasvir etmişlerdi.

Şimdi, bu maddede iki sistem tekrar karşı karşıya geliyor.

Resmî Gazetede iptal kararının yayınlanmasının icabettirdiği zamanı komisyonumuz tasarruf etmek istiyor. Diyor ki; önemli bir karar alınmıştır, bir kanun iptal edilmiştir, yürürlükten kaldırılmıştır; yayınlanması 24 saat dahi olsa gecikmemelidir, hemen bu karar hüküm ifade etmelidir. Bununla beraber, şu hassasiyetten sonra, icabederse iptal edilen kanun altı ay yürürlükte kalabilir deniyor. Yani, burada, 24 saatlik tevhürü caiz görmiyen iptal sisteminin şiddeti birdenbire duruyor. Ve sanıyorum Sayın Ekitler teklifinin bir yarısına yerini terk ediyor. Bu suretle, iptal kararı, eğer Anayasa Mahkemesi isterse, meclislere bir nevi davet mahiyetinde telâkki edilecek ve meclisler bir tadil çalışması getirmiş olacaktır. Demek oluyor ki, bir karma sistem içinde bir iptal sistemi kabul ediyoruz.

Bu takdirde, Anayasaya aykırılık kararı alınması suretiyle hareket edilmiş olacaktır. Böylece, altı ay müddetle, iptal edilmiş bir kanunun hayatını devam ettirme yoluna gidiyo-

ruz. Yani sistemde bir nevi tezat var gibi görünüyor. Belki bu şeklidir. Belki de bunda menfaat vardır. Ama eğer bize bir karma sistemin içindeyiz deselerdi belki de mülâhazalarımızı başka türlü yürütürdük. Bu itibarla, acaba burada altı aya kadar müddet vererek meclisleri çalışmaya sevk etmek sistemiyle iptal fikrinin sertliği nasıl bağdaştırılacaktır? Bunu öğrenmek istiyorum. Komisyonumuzdan bizi biraz daha aydınlatmasını rica edeceğim.

BAŞKAN — Söz komisyonun efendim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN AR-DIÇOĞLU — Efendim, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen bir kanunun belli bir maddesi yerine, teşriî organ tarafından yeni bir kanun, yeni bir kaide getirilinceye kadar bir boşluğu izale etmek için, diğer bâzı anayasalarda olduğu gibi iptal kararının yürürlüğe girmesi tarihinin Anayasa Mahkemesi tarafından tesbit edilmesi derpiş edilmiştir.

Bu sistem, bâzı anayasalarda daha geniş, bâzılarında daha dar bir müddete dayanır. Meselâ, Avusturya Anayasasının 140 nci maddesinin 2 nci fıkrası, bir yıllık bir müddet kabul etmiş bulunmaktadır. Biz ise âzami altı ay dedik. Yani hakikaten bir iptal kararı üzerine bir hukuki boşluk meydana gelirse, bu istisnai halde yasama organına bu boşluğu doldurmak üzere verilen marjî âzami altı ay olarak tesbit ettik. Buna muhakkak olarak altı ay da denemez, âzami had budur, çünkü Anayasa Mahkemesi kararını verdikten itibaren 15 günde bu boşluğun doldurulması için marj verebilir ve iptal kararı 15 gün sonra yürürlüğe girecektir, diyebilir. Tabiiyle takdir Yüksek Heyetinizindir.

Şimdi, olayla sınırlı olarak, verilecek kararlara temas edebiliriz. Olayla sınırlı olarak verilen, Anayasaya aykırılık kararı şunu tevlilediyor: Hukukan ve fiilen, bir kanunun Anayasaya aykırılık sebebiyle hakkında verilen ve «olayla sınırlı» olan karar o maddeyi meflûc hale getiriyor. Bu neticeyi doğuruyor. Mahkemeler buna mümas hâdisse gelince bu kanunu tatbik etmeyeceklerdir. Bu tabiiyle yasama uzvu için kâfi bir ikaz olmak icabeder. Her hangi bir hâdisede «olayla sınırlı» olsa dahi, Anayasaya aykırılık kararı verilmesi, yasama meclisini o kısmı, o kanunu düzeltmek mecburiyetinde bırakacaktır.

Yayınlanma hususuna gelince : Arkadaşlar, biz bu yayınlanma keyfiyetinde, Anayasa Mahkemesinin Resmî Gazetede ilân edilecek olan kararının iera uzvunu en kısa zamanda bağlanmasını göz önünde tuttuk. Yayınlanmanın getirilmesi geciktirilmesi ihtimalini de düşünerek, kararın yürürlüğe girmesini karar gününe bağladık.

İptal kararı yayınlanma ile yürürlüğe girer dersek, bu yayınlanmanın gecikmesi halinde, kararın muallâkta kalması veya tatbikinin gecikmesi ihtimali doğacaktır ki, bu mahzuru önlemek için, İtalyan Kanununun kabul ettiği sistemi biz de kabul etmiş bulunuyoruz. Yani her ikisini birlikte mütalâa ederek, karar günü yürürlüğe gireceğine göre, neşrin de derhal yapılması mecburiyetini koymuş oluyoruz ve neşrin gecikmemesini temin etmiş bulunuyoruz. İşte getirdiğimiz hususların mucip sebepleri bunlardır. Takdir Yüksek Heyetinizindir.

BAŞKAN — Alp Kuran.

ALP KURAN — Muhterem arkadaşlar, Sayın Komisyon Sözcüsüne teşekkür ederim. Fakat, bendeniz diyorum ki; Anayasa Mahkemesi, bir kanunu, Anayasaya aykırı görerek iptal etmiştir. Ancak, bu kanunun ilgili hükmü daha 6 ay yürürlükte bırakılacaksa, bu takdirde, bu hüküm vatandaş hakkında uygulanacak mı uygulanmayacak mı? Bu kanun, artık yürürlükte olmadığına göre, acaba vatandaş, mahkemede, bu kanun, Anayasaya aykırıdır buna tatbik edilemez diye, defî yoluyla itiraz edebilecek mi, edemeyecek mi?

Bendeniz, bunların cevabını Sayın Komisyon Sözcüsünden bekliyorum, efendim.

Muhterem arkadaşlarım; bu meseleyi düşünürken gördüm ki, Anayasa metninde bir başka boşluk daha var. Filhakika Anayasa Mahkemesinin Anayasaya aykırılığı iddia edilen kanun hakkında karar vermesi için bir müddet konmamıştır. Bu durum karşısında, aslında Anayasaya aykırı olan bir kanunun müddetsiz tatbiki mümkün olabilecektir.

Bâzı memleketlerde, Anayasa mahkemeleri, meselâ Fransa'da Koruyucu Senatolar Napolyonların diktatörlüklerine, Anayasa dışı ve gayrimeşru hareketlerine, meşruiyet fermanı veren birer organ halinde tezahür etmiştir. Şimdi ben diyorum ki, gerçi bugünkü Anayasa sistemi bunu mümkün kılmamaktadır, ama Anayasa Mah-

kemesi iktidar partisi ile, Hükümet ile, teşriki mesai ederek, Anayasaya aykırılığı iddia edilen ve aslında aykırı olan bir kanunu kasten iki üç yıl bir hükme bağlamıyabilir. Hükme bağlandıktan sonra da, altı ay daha yürürlükte bırakabilir.

Binaenaleyh, Anayasa Mahkemesi, Anayasaya aykırılığı iddia edilen bir kanun hakkında mümkün olduğu kadar kısa bir müddet içinde gerekli, ilgili kararını vermelidir. Bu karar verildikten sonra da, Anayasaya aykırılığı müşahede edilmiş olan bir hüküm artık bir daha vatandaş hakkında uygulanmamalıdır. Aynı zamanda, madde aynı kalırsa, bir vatandaş bu kanunun, bu hükmün kendisine tatbik edilemeyeceği hakkında kendisini mahkemede savunmalıdır, defi yoluna başvurabilmelidir.

Bu bakımdan, bendeniz bir önerge takdim ediyorum.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Gerekli izahlar arkadaşım tarafından verilmişti. Ama anlaşılıyor ki, diğer cevaplar arasında nazarı dikkati celbetmemiş.

Bu altı aylık müddetin konulmasının sebebi, iptal sebebiyle bir kanun boşluğuna mâni olmak içindir. Yoksa Anayasaya aykırı olan kanunu vatandaşlara tatbik etmek için değil. Binaenaleyh bu devre içinde dahi defi dâvası açmak gayet tabii caizdir. Anayasa Mahkemesi kararlarının yayınlanmadan önce bile hüküm ifade etmesi meselesine gelince : Bu kararlar derhal yayınlanacaktır. Fakat hüküm ifade etmesi için yayım şartını koymamış olmamızın faydaları daha ağır basacaktır kanaatindeyiz. Bu kararlar daha yayılmadan önce Hükümetçe malûm olduğundan, bu kararların Hükümet tarafından bir an önce uygulanması mümkün kılınacaktır. Buna riayet etmeyen Hükümet, Anayasaya aykırı hareket etmiş olur. Böylece, kararın yayınlanmasının gecikmesi halinde, vatandaşın hak ve menfaatlerinin, yayımdan önce korunmasını sağlamış bulunuyoruz. Ve işte onun için de, kararların hüküm ifade etmesini yayınlanma şartına bağlamadık. Buna karşılık, yayınlanmanın gecikmesindeki mahzurları da hesaba katarak, «Anayasa Mahkemesi kararları, Resmî Gazetede hemen yayımlanı», hükmünü getirdik.

ALP KURAN — Efendim, yani, defi yo-

liyle vatandaş, «Bu, bana tatbik edilemez» diyebilecek midir ?

Sonra acaba, Anayasa Mahkemesi lüzum görür mü, belli bir müddet sonra tatbik edilirdense ?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Bu, temenni edilen bir hal suretidir. Daha önce, yani İstanbul Komisyonu tasarısında «üç ay zarfında» diye hüküm konmuştu. Ama koysak, bunun müeyyidesi ne olacak ? Bir şey yapılamıyacağından, biz daha pratik bir yolu tercih ettik; ve def'an dermeyan halinde, zamanında cevap verilmezse ne yolda hareket edileceğini hükme bağladık. Defi kısmı geldiğinde bunun üzerinde konuşacağız.

SADETTİN TOKBEY — Bir sual.

Maddenin üçüncü fıkrasını okuyorum;

«Anayasa Mahkemesi, diğer mahkemelerden gelen Anayasaya aykırılık iddiaları üzerinde verdiği hükümlerin, olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına da karar verebilir.»

Daha evvel işleri çoğaltır diye vatandaşlara dâva hakkı tanımadık. Aynı hâdiselerde münferit kararlar verilirse işleri daha çok artırmaz mı? Daha çok işleri bağlamaz mı? Binaenaleyh, münferit deniyor; genel olarak toplu olarak dense, bu şekilde daha iyi olmaz mı?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Efendim, iptal kararının herkese şâmil olması kaidedir, gayedir. Fakat, bâzı öyle haller olabiliyor ki, özellikler, müktesep haklar ve vatandaşların kanuni hükmüne itimadederek hareket etmiş olması göz önünde tutularak, Anayasa Mahkemesi, bir iptal kararının şümülinü sınırlıyabilir veya uygulanma tarihini geciktirebilir.

Demek ki, iptal kararının âm ve şâmil olması esastır, kaidedir. Fakat istisnai hallerde çeşitli menfaatler göz önünde tutularak, bunun belli hâdiselere hasredebilmesi yolu da açık bırakıldı. Bu suretle Sayın Şükûfe Ekitler Hanımın yaptığı teklif istikametinde bir tavizden de bahsedilebilir : Eğer iptal dâvasının yaratacağı mahzurlar varsa, bunu Anayasa Mahkemesi göz önünde bulunduracak, icabında iptal kararını hâdiseye hasredebilecektir.

BAŞKAN — Madde hakkında verilen yerterlik önergesi vardır. Önergeyi okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Yapılan geniş izahlı konuşmalar dolayısıyla le mevzu aydınlanmıştır. Bu sebeple kifayet müzakere için karar alınmasını arz ve teklif ederim.

İsmail İnan

BAŞKAN —Söz istiyen yok. Önergeyi oyu-
nuza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmi-
yenler... Yeterlik kabul edilmiştir.

Madde hakkında verilen önergeleri okuyo-
ruz efendim.

Yüksek Başkanlığa

152 nei maddenin 2 nei fıkrasındaki 2 nei
ve 3 neü cümlelerin tayyeidilmesini arz ve teklif
ederim.

Alp Kuran

Yüksek Başkanlığa

152 nei maddenin 1 nei fıkrasındaki (ka-
rar tarihinde yürürlükten kalkar) yerine (ka-
rarın yayınlanmasının ertesi günü yürürlük-
ten kalkar) hükmünün eklenmesini arz ve tek-
lif ederim.

Kemal Türkoğlu

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Anayasa Kanununun 152 nei maddesindeki
6 aylık sürenin üç ayı geçemez şeklinde tadi-
lini arz ve teklif ederiz.

Burhan Akdağ Rifat Çini Dündar Soyer

Yüksek Başkanlığa

152 nei maddede Anayasa Mahkemesinin ip-
tal dâvalarında, üç aylık süre içinde karar
vermesi esasının derpiş edilmesini arz ve teklif
ederim.

Alp Kuran

Yüksek Başkanlığa

«Kanun kaldırma» yetkisi tasarının 62 nei
maddesine göre caiz olmamasına binaen, Anaya-
samızın temel prensibi olan «kuvvetlerin yumu-
şak ayrılığı» prensibi de bu muvazenenin yasa-
ma organı aleyhine bozulmasını tevziz edemiye-
ceğinden yani 152 nei maddenin aşağıdaki fı-
kranın ilâvesi suretiyle tadili için komisyona ia-
desini arz ve teklif ederim.

Şükûfe Ekitler

İlâvesi teklif edilen fıkra :

Hakkında «Anayasaya aykırılık» kararı ve-

rilmiş bulunan kanun, veya T. B. M. M. İftizü-
şünün veya bunların belirli madde ve hüküm-
lerinin yürürlüğü, bu kararın Resmî Gazetede
yayınlanmasıyla durur.

Bu yayınlanma gününden başlayarak 15 gün
içinde ve meclisler toplantı halinde değilse en
geç toplantı başladıktan sonraki 15 gün içinde
Millet Meclisi ile Cumhuriyet Senatosunun ya-
pacağı müşterek bir toplantıda bu kanun veya
tüzük yeniden görüşülür.

Bu toplantıda her iki meclis üye tamsayılı-
rının ayrı ayrı enaz üçte iki çoğunluğu ile kanu-
nun veya tüzüğün olduğu gibi kalmasına ve bu
çoğunluk olmazsa kanun ve tüzüğün kaldırıl-
masına ek bir kanunla karar verilir.

Kanun veya tüzüğün olduğu gibi bırakılma-
sına karar verilirse, ek kanun Resmî Gazetede
yayınlanması üzerine evvelki kanun veya tüzük
ilk yürürlüğü tarihi ile tekrar yürürlüğe girer.
Buna karşı Anayasa Mahkemesinde tekrar dâva
açılamaz.

BAŞKAN — Bu okunan takrirlerin en aykırı
olanı Alp Kuran'ındır. Onu tekrar okutuyorum.

(Alp Kuran'ın 2 nei ve 3 neü cümlelerin tay-
yı hakkındaki önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Okunan önergenin dikkate alın-
masını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edil-
memiştir.

Fıkra eklenmesine dair olan takrirleri tek-
rar okuyoruz.

(Kemal Türkoğlu'nun takrihi tekrar okun-
du.)

BAŞKAN — Önergenin dikkate alınmasını
kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiş-
tir.

(Burhan Akdağ, Rifat Çini, Dündar Soyer'-
in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu efen-
dim?

EMİN PAKSÜT — Hayır efendim.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önerge-
yi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmemiştir.

(Alp Kuran'ın üç aylık süre hakkındaki
önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu efen-
dim?

EMİN PAKSÜT — Hayır efendim. Arz et-
tik sebebini.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir, efendim.

(Şükûfe Ekitler'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu, efendim?

SÖZCÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Efendim, bu önerge, Anayasa ile kurmak istediğimiz sistemi tamamen ortadan kaldırıcı mahiyettedir. Bu itibarla iştirak etmiyoruz efendim.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oya sunuyorum, kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir, efendim.

Efendim 152 nci maddeyi yüksek oylarınıza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

153 ncu madde olarak bir madde ilâvesini istiyen bir teklif var, okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

Aşağıdaki maddenin 153 ncu madde olarak tasarıya eklenmesini arz ve teklif ederim.

Kemal Türkoğlu

Andiçme : Madde 153. — Anayasa, hâkimleri görevlerine başlarken Cumhurbaşkanı önünde aşağıdaki şekilde and içerler : «Doğru bir hâkim olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını koruyacağıma ve herkese karşı görevimi yerine getireceğime namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim.»

BAŞKAN — Komisyon?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — İştirak etmiyoruz.

BAŞKAN — Önergenin dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Dördüncü Kısım

Ek hükümler

1. Devrim kanunlarının korunması

EK MADDE 1. — Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden aşağıda gösterilen Devrim kanunlarının, bu Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin Anayasaya aykırılığı ileri sürülemez.

1. 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu;

2. 25 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka iktisası hakkında Kanun;

3. 30 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına dair Kanun;

4. 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme âdinin evlendirme memuru tarafından yapılacağına dair medenî nikâh esası ile aynı Kanununun 110 ncu maddesi hükmü;

5. 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmilel Erkâmın kabulü hakkında Kanun;

6. 1 Teşrinisâni 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harfleri Kanunu;

7. 26 Teşrinisâni 1934 tarihli 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa gibi lâkap ve Unvanların kaldırıldığına dair Kanun;

8. 3 Kânunevvel 1934 tarihli ve 2594 sayılı Bâzi Kisvelerin Giyilemeyeceğine dair Kanun. (Alkışlar)

AHMET OĞUZ — Usul hakkında söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun.

AHMET OĞUZ — Anayasa esas hükümlerini muhtevi maddeler esas itibariyle bitti addedilebilir. Ancak bâzi geri giden maddeler vardır ki, onların getirilip münakaşa edilip bir şekle bağlanmasından sonra ek ve geçici maddelere sıra gelmesi daha uygun olur kanaatindeyim. Zira, bâzi maddelerde atıflar vardır. Bunun için, komisyona iade edilen maddeler konuşulsun, bir esasa bağlansın ki, ondan sonra ek ve geçici maddeleri tezekkür edelim. Bu, daha münasib olur kanaatimce.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlar, komisyona iade edilen maddelerle, şimdi konuşulacak maddeler arasında bir münasebet yok.

İkincisi : Bu kısımda muhteva bakımından değere sahip hükümler de vardır.

Eğer, ilgili sayfaya göz atarsak görürüz ki, Geçici hükümler bittikten sonra, Anayasanın değiştirilmesi ile ilgili madde yer almaktadır. 155 ve 156 nci maddeler de var. Geçici mahiyette olan hükümler de, Anayasanın bir parçasıdır. Binaenaleyh müzakereye devam etmemek için hiçbir sebep gör-

müyoruz. Mamafih arkadaşımız bir noktaya temas etti ki, onu da cevaplandırmak isterim. Genel Kurul gece saat bire kadar çalıştığı için, komisyonunuz maddeleri ele almak imkânını bulamamıştır. Yarın toplanarak onları da bitirip hemen huzuruza gelmek için gayret sarf edecektir.

BAŞKAN — Bu madde hakkında yedi üye söz istemiştir. Fakat unumi arzuya göre (Reye reye sesleri) o halde bu madde hakkında verilen önermeleri okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Atatürk'ün bütün mallarında muteber olmak üzere Kanunu Medeninin 452 nci maddesine göre olan tasarruflarında mahfuz hisseleri kaldırılan 1933 tarih ve 2307 sayılı Kanun, Yeni Anayasamız karşısında vârislerin talebi ve dâvası ile hükümden kalkabilir ve bu işlemle Atatürk'ün maddi ve mânevi bütün mallarına tarihî vesika ve varlıklarına el koyabilir ve bunları mülkiyetine geçirebilirler.

Böyle bir halin doğuracağı büyük tarihî mahzur ortadadır. Bu tehlikeli durumu önlemek için ve 2307 sayılı Kanunu mahfuz tutmak maksadıyla ek birinci maddeye 9 ncu bir bendin eklenmesini arz ve teklif ederiz.

Kemal Türkoğlu Hamdi Orhon

BAŞKAN — Efendim, başka önermeler de var, okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

Anayasa tasarısının 1 nci ek maddesine aşağıdaki bendin eklenmesini teklif ediyorum.

24 . 11 . 1934 tarih ve 2622 sayılı (Kemal Özalp Türkiye Cumhuriyetine verilen Atatürk adının veya bunun başına ve sonuna söz konarak yapılan adların hiç kimse tarafından alınmayacağını buyuran kanun.

Hikmet Kümbetlioğlu

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Dördüncü kısım başlığı olan «Ek hükümler» yerine «Çeşitli hükümler» ibaresinin konmasını arz ve teklif ederiz.

Ömer Sami Coşar Hüseyin Ataman
Halim Önalp Kenan Esengin
Etem Boransü Babür Ardahan
Necip San Cevat Dursunoğlu
İlhami Sanoar Selâmi Savaş

Bahir Ersoy Y. Âdil Egeli
M. Ali Kumbasar Tekin Çullu
Ömer Karahasan C. Saif Barlas
Şahap Kocatopçu Behçet K. Çağlar
F. Lûtfi Karaosmanoğlu Alev Coşkun
Bülent Ecevit Feyyaz Köksal
Hamdi Orhon Esat Çağa

BAŞKAN — Efendim, söz istiyen yoksa, önermeleri oya sunmak üzere tekrar okutacağım.
FAHRİ BELEN — Söz istiyorum, efendim.

BAŞKAN — Buyurunuz, efendim.

FAHRİ BELEN — Devrimlerin engeller karşısında korunma ihtiyacında buldukları bir hakikattir. Şunu esefle kaydetmek isterim ki, devrimlere karşı mukavemet yalnız cahil çevrelerden değil, bir kısım aydınlar tarafından da gelmektedir.

Devrimlere cepheden taarruz edenleri bir tarafa bırakıyorum, demokratik görüşle de tenkidler yapılmıştır ki, bunlardan birkaç misal vermek yerinde olur.

Devrimcilerin yaşamakta olan içtimai düzeni göz önünde bulundurmadıkları, cemiyet nizamının değiştirilen bir iç çamaşırı sandıkları ileri sürülmüştür.

Her yeniliği zorla kabul ettiren ve bunları kanun yoluyla muhafaza etmek istiyen devrimcilik de tenkid konusu olmuştur.

Kütleye mal olmıyan bir devrimi fikir, vicdan hürriyetine, demokrasiye aykırı bulanlar da vardır.

Muhterem arkadaşlarım,

Bu söylediklerim bildiğiniz hakikatlerdir. Tasarının demokratik ve inkilâpçı ruhunun inkilâplara karşı yapılacak taarruzları önleyebileceğini müdafaa edenler bulunabilir. Nitelik tasarı tümü müzakere edilirken bu maddeyle lüzum olmadığını söyleyenler olmuştur.

Tasarı birçok maddelerinde devrimleri korumuş ise de, 19 ncu maddede haklı olarak kabul ettiği dinî âyin ve tören serbestliği ve diğer hürriyetler karşısında irticâın modern kisveye bürünerek karşınıza çıkması mümkün olabilir.

Arkadaşlarım, inkilâplarımız memleketimize parlak ufuklar açtığına ve kütleyi selâmete götürdüğüne göre, milleti selâmete götürülen kanunların antidemokratik sayılmayacağına hiç şüphe yoktur.

Bir milletin kaderiyle ilgili yenilikleri korumak için daima uyanık bulunmasına ve koruyucu tedbirler almaya katı lüzum bulunduğu kanaatindeyim.

Atatürk devrimlerinin taşıdığı önem karşısında, gerici telkin ve propagandaları, bilhassa devrim kanunlarının Anayasaya aykırılığı iddiasını önlemek için bu maddeye katı lüzum olduğu kanaatindeyim. Aynen kabul edileceğini kuvvetle ümidediyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN — Ömer Sami Coşar.

ÖMER SAMİ COŞAR — Arkadaşlar, bu madde kabul edildikten sonra evvelce almış olduğum sözü bırakmam gerekirdi. Yalnız Sayın Ahmet Oğuz burada usul hakkında bir konuşma yaptı ve konuşmalarında şu cümleyi kullandı; Anayasanın hükümleri bitmiştir, ekler ve geçiciler kalmıştır dedi. Arkadaşlar Atatürk İnkılâplarını koruyan çeşitli maddeler ve hükümler Anayasanın esasıdır. Onun için bu hususu belirtmek isterim. (Alkışlar)

ARSLAN BORA — Muhterem arkadaşlar, bir hususu öğrenmek istediğim ve açıklanmasında fayda gördüğüm için komisyondan bir soru sormak üzere söz almış bulunuyorum.

Sualim şu : Lâik Devlet anlayışı karşısında mezhep serbestliği, hilâfetin anladığı mânada mı kabul edilmektedir? Yoksa, her mezhep Devlet idaresi bakımından, aynı görüşe mi tâbidir? Bu hal ile beşinci mezhep olarak Alevîlik bu yolda müsavi bir anlayışa ve eşitliğe mazhar mıdır?

BAŞKAN — Buyurun Komisyon. (Reye, reye sesleri)

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım, bâzi önergeler verilmiştir. Bunlara karşı cephe almak mecburiyetindeyiz. Bu sebeple müsaade edin, iki dakika mâruzatta bulunalım :

Arkadaşlar, tasarıdaki ek birinci madde, artık 153 ncu madde olarak numara alıyor. Şimdi Atatürk'le ilgili olarak verilen iki önergeye geliyorum : Bu önergelere cevap vermeden önce maddeyi bir kere okuyalım :

«Türk toplumunun çağdaş uyarlılık seviyesine erişmesi ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden aşağıda gösterilen devrim kanunlarının, bu Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte

bulunan hükümlerinin Anayasaya aykırılığı ile ri sürülemez.»

Bu fıkranın içinde, «Aşağıdaki devrim kanunları» diyoruz. Devrimlerle ve bilhassa lâiklikle ilgili İnkılâp kanunları arasında, bir Devrim Kanunu mahiyetinde olmayan kanunların zikredilmesi caiz değildir. Maamafih şunu belirtmek isterim ki, İnkılâp kanunları arasında yer almayan Atatürk'le ilgili bu kanunların, Anayasa Mahkemesince iptal edilmesi yine de bahis konusu olmayacaktır. Zira Anayasa Mahkemesi, kanunu Anayasanın ruhuna göre tetkik edeceği içindir ki, şöyle düşünecektir : Bütün vatandaşlar, yani âlelâde fâniler arasındaki münasebetleri göz önünde bulundurarak mirası düzenleyen Medeni Kanun hükümlerinin, «mamelek ve binnetice miras münasebetleri bakımından tamamen özellik arz eden olağanüstü ve hattâ yüzyıllarda eşine bir kere rastlanır. Millî Kahramanlar» hakkında muhakkak surette uygulanması gerekmez.

Büyük millî kahramana, bütün millet bağışlarda bulunmuşsa ve o da, millettten gelen bağışları tekrar millete iade etmek istemişse, böyle tamamen özel bir mahiyet arz eden, nevî şahsına munhasır hal, elbetteki Medeni Kanunun tanziminde nazarı itibara alınmış olamaz. Ve böyle bir Millî Kahraman kütle halinde yapılan hibelerle, bu hibelerin vasiyet yoluyla tekrar millete tahsisine ilişkin hükümleri düzenleyen özel bir kanun, Anayasaya, eşitlik esasına veya vatandaş haklarına aykırı sayılmaz. Bu kanunun Anayasaya aykırılığı iddiası, hangi Anayasa Mahkemesine gelirse gelsin, kanaatimize reddedilir. Ama daha önce de söylediğim gibi, İnkılâp kanunlarıyla ilgisi yoktur; buraya giremez. Verilen önergenin geri alınmasını rica ederiz.

Alevî meselesi hakkında bir arkadaşımız soru sormuştu. Bu noktaya muhterem Başkanımız tarafından cevap verilecektir.

BAŞKAN — Enver Sökmen.

ENVER SÖKMEN — Muhterem arkadaşlar, devrim kanunlarının Anayasalarımıza bir madde olarak girmesi dolayısıyla, bu kanunların yapılışında gençliğini, hayatını harcamak suretiyle hizmet gören bir arkadaşınız sıfatıyla bâzi duygularımı arz etmek isterim.

Devrim kanunlarının hazırlanmasını temin eden mücadelenin kahramanı Atatürk'ü minnetle, kanunları hazırlayanları hürmetle yâd ederim.

Bugün devrim kanunlarının bekçisi olan Türk gençliğini ve kahraman ordumuzu muhabbet ve sevgiyle selâmlarım.

Yıllar ve nice yıllar devrimlerin tahakkuku için evlâtlarını bu uğurda feda eden Türk analarına bu ek madde en büyük bir şükran mukabelesidir. 40 sene evvelki günleri, Sakarya Muharebelerini, İstiklâl Savaşının Büyük Taarruzunu ve bu taarruzdan sonra ulaşılan zaferrin neticelerini gören, devrimlerin nasıl ve ne büyük gayretler sarf ederek temin edildiğini bilen şu nâciz arkadaşınız bugün devrimlerin ışığı altında milletin ulaştığı kemali görmekle en büyük bahtiyarlığı duymaktadır. Bu duygularımı Yüksek Meclisinize bildirmeyi borç bilirim.

BAŞKAN — Buyurun, Komisyon Başkanı.

KOMİSYON BAŞKANI ENVER ZİYA KARAL — Muhterem arkadaşlar, gayet kısa olarak, sorulan bir suale cevap vermek istiyorum. Yüksek Heyetinizin kabul buyurduğu 19 ncu madde gayet sarıhtır. Sorulan soru mezheplerle ilgilidir ve mezheple, hilâfetle ilgili bir konudur. Halifelik bâzı mezhepleri meşru saymış. Halife aynı zamanda padişah olduğu için, bu hal Devlete maledilmiş bir siyasetin esasını teşkil etmiştir. Bugün ne halife vardır, ne onların siyasetleri vardır. Yüksek Heyetinizin 19 ncu madde ile kabul buyurduğu vicdan ve din hürriyeti vardır. Binaenaleyh, bu vaziyette, rejimin, şu dinden, bu mezhepten diye normalden farklı bir muameleye tâbi tutulacağını düşünmek yerinde değildir. Katiyen endişeye mahal yoktur. (Bravo sesleri.)

Yüksek Meclisinizin şu hassasiyeti, din ve mezhepler üzerinde münakaşaya girmeme temayülünü, inkılâplarımızın teminatı olarak görüyoruz. Tekrar ediyorum, endişeye mahal yoktur. Hürmetlerimle efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Önergeler var, okutuyorum.

(Ömer Sami Coşar ve arkadaşlarının önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu, efendim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Katılıyoruz, efendim.

BAŞKAN — Önergenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmiştir.

(Hikmet Kümbetlioğlu'nun önergesi tekrar okundu.)

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Önergemi geri alıyorum, efendim.

(Kemal Türkoğlu ve Hamdi Orhon'un önergeleri tekrar okundu.)

HAMDİ ORHON — Geri alıyoruz efendim.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Ek madde — 1 in, 8 nci fıkrası sonuna, 9 ncu fıkraya olarak aşağıda yazılı hususun eklenmesinin oya sunulmasını arz ve teklif ederiz.

Mebrure Aksoley Halil Sezai Erkut

«9 - 27 Mayıs 1935 gün ve 2739 sayılı Ulusal Bayram ve genel tatiller hakkındaki Kanunun 3 ncu maddesi»

(Geri alıyorlar sesleri)

BAŞKAN — Bir başka taktırir vardır, okuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Atatürk İnkılâplarına ait bu maddenin ayakta onanmasını arz ve teklif ediyorum.

Adil Toközlü

BAŞKAN — Bu önergeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Ek 1 nei maddeyi 153 ncu madde olarak kabul edenler... (Temsilci üyelerin hepsi ayağa kalktılar) Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir. (Ayakta şiddetli ve sürekli alkışlar)

II. Diyanet İşleri Başkanlığı

EK MADDE 2. — Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir.

BAŞKAN — Ek madde hakkında komisyonun teklifi vardır : Ek madde 2, madde 154 olacak..

BAŞKAN — Sadettin Tokbey.

SADETTİN TOKBEY — Muhterem arkadaşlar, Diyanet İşleri Devlet Bakanlığına bağlıdır, Devlet Bakanlığı ise siyasi bir uzuvdur. Lâyık bir cemiyet içinde Diyanet İşleri siyasi bir uzva tâbi olamaz. Bu bakımdan Diyanet İşleri idare için muhtar bir müessesese olarak mütalâa edilmesi ve bu muhtar müesseseseye dinî vakıfların, tesislerin gelirlerini terk etmek suretiyle bu mü-

esseseyi tanzim etmek lüzumunu faydalı görüyorum. Birçok mezheplerin de bu suretle tedviri işinin de Diyanet İşleri mezhepler müdürlüğüne bağlanması suretiyle arkadaşlarımızın endişeleri de izale edilmiş olur, zannediyorum. Bu maksatla maddeyi tadil eden bir teklifi Riyaset makamına takdim ediyorum. Takdir sizlerindir.

BAŞKAN — Arslan Bora.

ARSLAN BORA — Muhterem arkadaşlar, aslında din ve Devlet işleri birbirinden ayrı olduğuna göre; Diyanet İşleri Başkanlığının da Anayasada yer almaması icabederdi. Halbuki Diyanet İşleri Başkanlığı bir Anayasa müessesesi olarak yine bugün Anayasada yer almış bulunmaktadır. Fakat buna rağmen şurasını şükranla arz etmek isterim ki, Anayasa Komisyonuna sorduğum sorunun cevabı bendenizi ve dolayısıyla 10 milyonluk bir zümreyi müteşekkik kılmıştır. Binaenaleyh muhterem Anayasa Komisyonu Başkanının verdiği cevapta; Diyanet İşleri Başkanlığının organizasyonunda ve Diyanet İşleri anlayışında da bunu bir ışık olarak göz önünde bulundurulacağını ümid eder, hepinizi hürmetle selâmlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Fehmi Alpaslan.

FEHİMİ ALPASLAN — Muhterem arkadaşlarım, benim mâruzatım, şimdi konuşmakta olduğumuz, tasarının ek ikinci maddesinin, 154 ncu madde olarak kabulü halinde, 19 ncu madde ile çelişmesinin bahis konusu olacağı merkezinde olacaktır.

19 ncu madde görüşülürken, Diyanet İşleri Teşkilâtının, tasarının ek 2 nci maddesine göre mütalâa edilmesi lâzımgeldiği söylenmiş, bu prensipler dairesinde konuşmalar olmuş ve kabul edilmişti. Şimdi bu madde, Anayasanın teselsül eden maddelerinden biri olarak kabul edilirse, o zaman 19 ncu madde sırasında söylenenlere, sözcülerin tefsirlerine aykırı olacaktır. Bu maddenin ek madde olarak kalması zaruridir. Bunu temin gayesi ile bir de önerge veriyorum. Kabulünü istirham ederim.

BAŞKAN — Söz komisyonundur, efendim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım, Fehmi Bey arkadaşımız hatırlarlar ki, biz 19 ncu madde münasebetiyle lâiklik meselesini ele aldığımız zaman, Heyetinizin büyük çoğunlukla tasvibettiği şu görüşü savunmuştuk :

«Biz lâikliği, İnkılâbımızın anladığı mânada benimsiyoruz. Dinin Devlete karşı tamamen müstakil ve her türlü murakabe dışında kalması, bizim lâiklik anlayışımıza uygun değildir.» dedik. Din işlerinin, normal âme hizmetleri gibi ele alınarak o yolda düzenlenmesi bahis konusu değildir. Din işlerinin kötüye kullanılmaması maksadiyle Devlet tarafından murakabe edilmesi için ve bir realiteyi kabul mahiyetinde olmak üzere, Devlet teşkilâtı içinde Diyanet İşleri Reisliği vardır. Bunun, bizim lâiklik anlayışımızla telifi mümkündür. Daha İnkılâbın başında mevcuttu; Devletin murakabesi altında vazife ifa etti ve Devlet bütçesinden yardım gördü. Lâiklik anlayışımıza uygun olarak Anayasada yer alan bu maddenin, «Ek» sıfatını taşıması veya taşıması, durumda bir değişiklik yaratmaz. Fakat «Ek» sıfatı, onun sanki her zaman Anayasadan çıkarılabilecek bir hüküm olduğu şüphelerinin akla getirir ki, bu bakımdan «Ek» sıfatının kaldırılması yerinde olacaktır. Bizim lâiklik anlayışımıza ve bizzat arkadaşlarımızın lâiklik anlayışına uygun bir Devletin, din işlerini murakabe etmesinde hiçbir tezat yoktur. Teklifimizin aynen kamulünü rica ediyoruz.

BAŞKAN — Madde hakkında verilmiş olan önergeleri okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

19 ncu madde muvacehesinde, sevk şekline göre «ek madde 2» olan bu maddenin 154 ncu madde olarak kabulü tearuz teşkil eder.

Bu itibarla «ek madde 1» olarak kabulünü arz ve teklif ederim.

Fehmi Alpaslan

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — İştirak etmiyorum.

BAŞKAN — Komisyon iştirak etmiyor. Önergenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmemiştir.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Ek madde 2. — İslâm dinine ait işler Diyanet İşleri Reisliğine tâbidir.

Diyanet İşleri Reisliği dinî ve idari hususlarda muhtariyeti haizdir. Müslümanlık çevrelerine dâhil müesses mezhep mensuplarının mezhebî ihtiyaçlarını karşılamak üzere Diyanet İş-

leri Reisliğine bağlı Mezhepler Müdürlüğü kurulur.

Mevcut dinî vakıflar, bundan sonra yapılacak tesisler, gelir ve giderleri ve bütün gayrimenkulleri ile Diyanet İşleri Reisliğine bağlıdır.

Dinî öğretim ve enstitüleri Devletin murakabesi altında Diyanet İşleri Reisliğine bağlıdır.

Diyanet İşleri Reisliğine gerek teşkilâtın yeniden kuruluş masraflarını ve gerek dinî öğretim, okul ve enstitülerinin gelişme ihtiyaçlarını karşılamak üzere Diyanet İşleri Reisliğince yapılacak gerekçeli teklife göre umumi bütçeden yeteri kadar yardım tahsisatı ayrılır.

Diyanet İşleri kadrosu ve teşkilâtı yukarıdaki esaslar dairesinde hususî bir kanunla tanzim olunur.

Ek ikinci maddenin yukarıda arz ettiğim şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Sadettin Tokbey

KOMİSYON SÖZCÜSÜ NURETTİN ARDIÇOĞLU — Komisyon iştirak etmiyor.

BAŞKAN — Komisyon iştirak etmiyor. Önerenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Ek madde 2 olarak teklif edilen maddeyi, 154 ncu madde olarak yüksek oyunuzaya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir efendim.

Beşinci kısım
Geçici hükümler

I. T. B. M. M. nin seçilmesi ve toplanması

a) Millet Meclisi ve Cumhuriyet Meclisi seçimlerinin birlikte yapılacağı; ilk toplantı günü

GEÇİCİ MADDE 1. — Bu Anayasaya göre kurulan Millet Meclisiyle Cumhuriyet Meclisinin seçimleri aynı günde yapılır.

Seçim sonucunun Yüksek Seçim Kurulunca ilânını takibeden beşinci gün, her iki Meclis kendiliğinden, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında birlikte toplanır. Bu toplantıya, en yaşlı milletvekili başkanlık eder. Bu toplantıda, önce Cumhuriyet Meclisi üyeleri ve sonra milletvekilleri andıçerler.

BAŞKAN — Madde hakkında söz isteyen yok. «Cumhuriyet Meclisi» kelimesinin, «Cumhuriyet Senatosu», olarak değiştirilmesi sure-

tiyle geçici birinci maddeyi oyunuzaya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

b) Cumhuriyet Meclisinin kurulması.

GEÇİCİ MADDE 2. — Bu Anayasaya göre kurulacak Cumhuriyet Meclisinin ilk genel seçimleri, genel oyla seçilecek olan bütün üyelikler için yapılır.

Cumhuriyet Meclisi, Cumhurbaşkanınca seçilmesi gereken on üyenin seçiminden önce hukuki yarlık kazanır. Cumhurbaşkanı bu üyeleri, kendi seçiminden başlayarak bir ay içinde seçer.

BAŞKAN — Madde hakkında söz isteyen yok. (Cumhuriyet Meclisinin) kelimelerinin Cumhuriyet Senatosu olarak düzeltilmesi suretiyle maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

c) Geçici İktüzük

GEÇİCİ MADDE 3. — Bu Anayasaya göre kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Millet Meclisinin ve Cumhuriyet Senatosunun toplantı ve çalışmaları için, kendi İktüzükleri yapılncaya kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 27 Ekim 1957 tarihinden önce yürürlükte olan İktüzüğü hükümleri uygulanır.

BAŞKAN — Madde hakkında söz isteyen yok. Maddeyi tashih şekliyle oyunuzaya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

II. Kurucu Meclis, Millî Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisinin hukuki varlıklarının sona ermesi

GEÇİCİ MADDE 4. — Bu Anayasaya göre kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanmasıyla, 20 Nisan 1340 tarihli ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununa ve 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Kanunla 13 Aralık 1960 tarihli ve 157 sayılı Kanuna göre kurulan Kurucu Meclisin, Millî Birlik Komitesinin ve Temsilciler Meclisinin hukuki varlıkları sona erer ve bunlar kendiliğinden dağılmış olurlar.

BAŞKAN — Madde hakkında söz isteyen yok. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. (Alkışlar)

III. Millî Birlik Komitesi üyelerinin Cumhuriyet Meclisinde tabii üye olmaları

GEÇİCİ MADDE 5. — 13 Aralık 1960 tarihli ve 157 sayılı Kanunun altında imzaları bu-

İnanan Millî Birlik Komitesi Başkanı ve üyeleri, yaş kaydı gözetilmeksizin, Cumhuriyet Meclisinin tabii üyesidirler.

Bu tabii üyeler, Cumhuriyet Meclisinin diğer üyelerinin tâbi oldukları hükümlere tâbidirler. Ancak, haklarında, bu Anayasanın 72 nci maddesinin 1 nci ve 2 nci fıkralarının ve 11 nci geçici maddesinin 1 nci fıkrası hükümleri uygulanmaz. Bu tabii üyelerden bir siyasi partiye girenlerin tabii üyelik sıfatı, partiye girişinden sonraki ilk Cumhuriyet Meclisi üyeliği seçimi tarihinde sona erer.

BAŞKAN — Madde hakkında söz isteyen? Yok. Bu maddedeki Cumhuriyet Meclisinin kelimelerinin, Cumhuriyet Senatosu olarak değiştirilmesi suretiyle maddeyi yüksek oylarımıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

IV. Cumhurbaşkanlığı seçimi

GEÇİCİ MADDE 6. — Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin and içtikleri toplantının ertesi günü, Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılır.

Cumhurbaşkanının seçilmesiyle, 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Kanunla kabul edilmiş olan Devlet Başkanının görevi kendiliğinden sona erer.

BAŞKAN — Söz isteyen yok. Maddeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

V. Bakanlar Kurulunun kurulması

GEÇİCİ MADDE 7. — Bu Anayasanın 101 nci maddesine göre yeni Bakanlar Kurulu kurulunca, 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Kanuna göre kurulan ve iş başında olan Bakanlar Kurulunun görevi kendiliğinden sona erer.

BAŞKAN — Madde hakkında söz isteyen yok. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

VI. Anayasanın kabul ettiği organ, kurum ve kurullar

a) Yeni organ, kurum ve kurulların kurulması.

GEÇİCİ MADDE 8. — Bu Anayasa ile kabul edilmiş olan organ, kurum ve kurulların kuruluş ve işleyişleriyle ilgili kanunlar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk toplantısından başlayarak en geç altı ay içinde ve bu Anayasa ile konulması emredilen diğer kanunlar da en geç iki yıl içinde çıkarılır.

BAŞKAN — Madde hakkında söz isteyen var mı?... Yok. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Madde Kabul edilmiştir

b) Eski, organ kurum ve kurulların durumu

GEÇİCİ MADDE 9 — Bu Anayasaya göre kurulacak organ, kurum ve kurullar, kuruluş kanunları yürürlüğe konularak görevlerine başlayıncaya kadar, bu konularda yürürlükteki hükümlerin uygulanmasına devam olunur.

BAŞKAN — Madde hakkında söz isteyen?... Yok. Maddeye bir fıkra eklenmesi hakkında teklif vardır. Okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Aşağıdaki hususun geçici dokuzuncu maddeye son fıkra olarak eklenmesini arz ve teklif ederiz.

Son fıkra :

Yüksek Hâkimler Kurulu, kuruluşunun tamamlanmasından itibaren en geç 6 ay içinde bütün hâkimleri niteliklerini kesin olarak inceler.

İ. Saffet Omay
Avni Yurdakul
Sait Erdiç
Vefik Piringcioğlu
Cevdet Aydın
Fehmi Alpaslan
Ahmet Şener
Selâmi Savaş
İlhan Esen
Celâl Sungur
Emin Soysal

Sırrı Atalay
İsmail İnan
Mehmet Ali Kumbasar
Vedat Dieleli
Abdullah Ercan
Adil Toközlü
Hüseyin Onur
Alev Coşkun
Cemal Yavuz
İhsan Kabadayı
Cevdet Geboloğlu
Ethem Serim

Alp Kuran

BAŞKAN — Komisyon?

NURETTİN ARDIÇOĞLU — İltihak etmiyoruz efendim.

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergenin dikkata alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Geçici 9 ncu maddeyi oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

c) Eski kanunların Anayasaya aykırılığı iddiası

GEÇİCİ MADDE 10. — Anayasa Mahkemesinin görevine başladığının Resmî Gazeteye yayınlanmasından önce, mahkemelerde ka-

nunların Anayasaya aykırılığı iddiası ileri sürülemez ve mahkemelerce de kanunların Anayasaya aykırılığına dayanılarak karar verilemez.

Anayasa Mahkemesinin görevine başladığı tarihte yürürlükte olan her hangi bir kanun hakkında, bu Anayasaya aykırılığı iddiasıyla iptal dâvası açılabilir. Bu halde iptal dâvası açma hakkı, Anayasa Mahkemesinin görevine başladığının Resmî Gazeteyle yayımlandığı tarihten itibaren doksan gün sonra düşer.

BAŞKAN — Madde hakkında söz istiyen?.. («Ya defi hakkı?» sesleri)

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Müsaade ederseniz konuşalım. Zapta geçsin.

EMİN SOYSAL — Muhterem arkadaşlar, kanaatimce maddedeki, 90 gün müddet azdır. Mahkemenin kuruluşundan sonra, 90 gün içinde Anayasaya aykırı kanunları aramak, bulmak, tetkik etmek her yığitin kârı olmasa gerektir. En az 6 ay olması lâzımdır. Komisyon lütfen bu husustaki kanaatini açıklarlarsa iyi olur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Efendim, Burada mevzuubahsolan iptal dâvasıdır, sarahaten belirtiyoruz. Defi, daha doğrusu ilmî tâbiriyle «itiraz» ise, her zaman mümkündür. O bakımdan zaten müddet yoktur. Anayasaya aykırı bir kanun, ne zaman vatandaş aleyhine tatbik edilirse, ilgili şahıs «Anayasaya aykırıdır», der; itiraz edebilir. Biz burada iptal dâvasını bahis konusu ediyoruz. Endişe edilecek bir şey yoktur.

ESAT ÇAĞA — Efendim, geçici 10 neu maddenin birinci fıkrasında, Anayasa Mahkemesi kuruluncaya kadar, kanunların Anayasaya aykırılığını iddia etmeyi menediyor.

İkinci fıkrada, iptal dâvasından bahsediliyor.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Anayasa Mahkemesi kurulunca, iptal dâvası açılacaktır.

ESAT ÇAĞA — Anayasa Mahkemesi kurulduktan sonra, iptal dâvalarının açılacağı meydanda olmasına rağmen, iptal dâvasının açılacağını tasrih etmişsiniz. Komisyon bu madde hakkında ne düşünüyor, lütfen izah buyursunlar. İleride yanlış anlamalara

meydan verilmesin. Bu hüküm, bu müddet içinde mahkemeleri de bağlıyor.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Bu sual yerindedir. Anayasa Mahkemesi görevine başlamadan, bir kanunun Anayasaya aykırılığı iddiası ileri sürülemeyeceği gibi, mahkemeler de bu aykırılığa dair karar veremeyecektir. Ancak bu memnuniyet hali müddetsiz değil; Anayasa Mahkemesinin kuruluşunun Resmî Gazetede ilânına kadar.

İkinci fıkrada def'an dermeyan bakımından müddet mevzuubahis değildir. Anayasa Mahkemesi kurulduktan sonra, itiraz için her zaman başvurulabilecektir. Yalnız bu madde halen yürürlükte olan kanunlar için, iptal dâvası açma müddeti olarak «üç ay» alık bir müddet kabul etmiştir. Bu yolda muamele yapılacaktır; endişeye mahal yoktur.

BAŞKAN — Madde hakkında verilmiş önergeler vardır, okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

Geçici 10 neu maddenin son fıkrasındaki (doksan gün sonra düşer) tâbirinin (Bir sene sonra düşer) şeklinde değiştirilmesini arz ederiz.

Sadettin Toksbey

Alâettin Ergönenc

T. Meclisi Başkanlığına

10 neu maddenin sonundaki doksan gün müddet azdır. Bu müddetin altı aya çıkarılmasını oya konmasını arz ve teklif ederim.

Emin Soysal

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Altı aya iltihak ediyoruz.

BAŞKAN — Emin Soysal'ın önergesini tekrar okutuyorum.

(Emin Soysal'ın önergesi tékrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak ediyor. Dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Nazarı dikkate alınması kabul edilmiş, diğer önergeyi oyunuzda arz etmeye lüzum kalmamıştır. Maddeyi 90 günün, 6 ay olarak tadili suretiyle kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

VII. Cumhuriyet Meclisinde adçekme
GEÇİCİ MADDE 11. — Cumhuriyet Senatosunun genel oyla seçilen üyelerinin, yenilmesi hakkındaki 72 nei maddenin 2 nei fıkrası hükmünün uygulanmasını sağlamak maksadiy-

la, bunların seçiminden iki yıl sonra yapılacak seçimlerle yenilenecek olanları tesbit etmek üzere, bu seçimden iki ay önce adçekmeye başvurulur; dört yıl sonra yapılacak seçimle yenilenecek olan üyelerin tesbiti için, aynı esasa uyularak adçekilir; ancak, ikinci yıl sonunda seçilmiş olan üyeler, bu adçekmeye giremez.

Cumhuriyet Senatosu Başkanı hakkında adçekme işlemi uygulanmaz.

BAŞKAN — Madde hakkında söz istiyen? Yok. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

ALTINCI KISIM SON HÜKÜMLER

I. Anayasanın değiştirilmesi

MADDE 155. — Anayasanın değiştirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir. Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklifler ivedilikle görüşülemez. Değiştirme teklifinin kabulü, Meclislerin ayrı ayrı üye tam sayılarının üçte iki çoğunluğunun oyuyla mümkündür.

Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabulü 1 ne fıkradaki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tâbidir.

BAŞKAN — Madde hakkında söz istiyen? Yok. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

II. Kenar başlıklar

Madde 156. — Bu Anayasadaki madde kenar başlıkları, sadece ilgili oldukları maddelerin konusunu ve maddeler arasındaki sıralanma ve bağlantıyı gösterir. Bu başlıklar Anayasa metninden sayılmaz.

BAŞKAN — Madde hakkında söz istiyen. Yok. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Komisyona iade edilmiş olan maddeler gelmediği için 157 ne maddeyi okutuyorum.

Komisyona iade edilmiş olan 38 ne maddenin yeni metni gelmiştir, okutuyorum.

Komisyonun değişikliği :

c) Kamulaştırma ve devletleştirme.

MADDE 38. — Devlet ve kamu tüzel kişileri, kamu yararının gerektirdiği hallerde ger-

çek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların, kanunda gösterilen esas ve usullere göre, tamamını veya bir kısmını edinmeye veya bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Çiftçinin topraklandırılması, ormanların Devletleştirilmesi, yeni orman yetiştirilmesi ve 128 ne maddede sözü edilen Kalkınma Plânı Kanununda açıkça gösterilmek şartıyla, büyük yatırımların ve iskân projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlarıyla kamulaştırılan arazi bedellerinin ödeme şekli kanunla gösterilir; ödeme süresi on yılı aşamaz.

Geçimleri sadece kamulaştırılan araziye bağlı küçük çiftçilere ait arazinin bedelleri her halde peşin ödenir.

Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin tamamı veya bir kısmı, millî menfaatlerin gerektirdiği hallerde, karşılığı kanunda gösterilen şekilde ödemek şartıyla devletleştirilebilir; ödeme süresi on yılı aşamaz. Devletleştirilecek teşebbüsler kanunla gösterilir.

SIRRI ATALAY — Usul hakkında.

Hernekadar madde üzerinde yapılan değişiklik daha evvelce basılmış ve dağıtılmış ise de hepimiz ayrı ayrı bugün yahut yarın öğleye kadar komisyona iade edilen maddelerin müzakere mevzuu edileceğini düşünmemiş ve bunlar üzerinde fikrî mesaimizi teksif etmemiştik. 38 ne madde çok mühim bir maddedir ve üzerinde henüz fikrî hazırlığımız mevcut değildir. Müsaade buyrulsun da şu sıkışık anda böyle mühim bir maddeyi görüşmiyelim, yarına bırakalım, yarın daha esash ve hazırlıklı olarak konuşalım. Şu anda bu maddenin müzakere edilmesine gönlüm razı değildir. Teklif ediyor, yarına bırakılmasını rica ediyorum.

ESAT ÇAĞA — Teklifin aleyhinde konuşacağım, efendim.

BAŞKAN — Müsaade buyurun. Efendim, bu 38 ne madde, komisyonda görüşülmüş ve 18 Nisan 1961 tarihinde dağıtılmıştır. Bu sebeple, maddenin müzakeresine devam etmemiz icab ediyor. Madde hakkında söz Nedim Ergüven'indir.

NEDİM ERGÜVEN — Muhterem arkadaşlar, gecenin bu ileri saatinde, mümkün olduğu kadar kısa mâruzatta bulunacağım.

Anayasa, mülkiyeti himaye ediyor, (Değer karşılığı verilmeden istimplâk yapılamaz.) di-

yor. Devletin büyük plânları var, bunu tatbik etmek istiyor. Olabilir, ama, Hükümetin parası varsa bu plânlarını tatbik edebilir. Başka türlü plânların tatbiki katiiyen caiz değildir.

Bir de Devletleştirme mevzuubahis, tatbikatta kötü neticeler vermiştir. Bir misal veriyorum : Birkaç kişiyi memnun etmek için, bir teşekkül halinde, Boğaz'da inşaat yapanları teşvik eden bir müessese, Şirketi Hayriye, Devlet Denizyollarına intikal etmiş, iktisadi işletme halinde çalışan bu müessese böylece gayriiktisadi hale gelmiştir. Bu bakımdan Devletleştirme için bir had çizmek lâzımdır.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlarım, komisyona havale edilen maddelerin havale edilmiş sırasına göre Umumi Heyete takdim edilmek mecburiyeti vardır. Sırası gelmiyen maddeleri Heyeti Umumiyeye sevk etmek doğru olmadığı gibi Umumi Heyette de müzakere ve münakaşasını bertaraf etmek Riyaset Divanının başta gelen vazifeleri icabıdır. Bunun için iade edilen birinci, ikinci ve mütaakıp maddeler gelmeden bu maddenin Umumi Heyette tetkik edilmesinin mahzurlu olduğunu arz etmek isterim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, üzerinde müzakere cereyan etmeye başlamış olan maddenin Yüksek Heyetiniz, fikrî hazırlık bakımından veya başka bir sebeple, başka bir ana, başka bir zamana bırakılması hususunda tam bir yetkiye sahiptir. Yalnız daha sonra müzakeresinde fayda görülen bir hususu, İctüzük hükmüne atfen kabul suretiyle ilânihaye geriye bırakmanın mümkün olmadığını Yüksek Heyetinize ve Muhterem Çelikbaş arkadaşımıza hatırlatırım.

Şimdi komisyon Yüksek Heyetinize nazarı dikkate alınan bir maddeye veya bir hükme, yapılan bir teklife iştirak etmiyebilir. Bunun tabii neticesi onun komisyona bunun havalesi demektir. Reis sorar; «Filhal komisyon iştirak ediyor mu?» Komisyonun, o maddeye filhal iştirak etmesi demek, o maddeyi buraya getirmek demektir. Nitekim Anayasa mahkemelerinin başından beri gördüğümüz gibi, Başkan, «Komisyon iltihak ediyor mu?» diye sorduğu zaman, iltihak etmediğimizi beyan ettiğimiz halde, dikkat nazarına aldığımız önergeler, karara bağladığımız birçok hükümler muvacehesinde komisyon her teklifin üzerinde durdu, sorulan suallere cevap verdi, konuşan, soru soran arkadaşla-

rı mümkün olduğu kadar tatmin etmeye çalıştı.

Bu maddede, yüksek oylarınızla komisyona geri verildi, üzerinde düşünöldü, yeni bir metinle zamanında basılıp dağıtıldı, huzuruza geldi Tüzüğe her hangi bir şekilde aykırılık yoktur. Eğer böyle bir şey olsaydı, 18.4.1961 tarihinde basılıp dağıtılmış olan bu yeni madde için, Tüzüğe fevkalâde riayetkâr olan arkadaşımız Fethi Çelikbaş kürsüye çıkar, lâzımgelen beyanatta bulunurdu. Böyle bir beyanı olmadığına göre, demek ki, sıra meselesinde de Tüzüğe aykırılık yoktur.

İşin esasına gelince, Yüksek Meclisiniz hakikaten, sabahtan beri büyük bir fikrî mesai içindedir. Bu madde üzerinde de hassasiyetle durmak hakkımızdır, hakkımızdır. Bu maddenin müzakeresini ister şimdi yaparsınız, ister geriye bırakırsınız. Komisyonun bu hususta hiçbir yetkisi yoktur. Biz ancak verilen karara ittiba ederiz. (Alkışlar)

BAŞKAN — Şimdiye kadar, komisyona giden maddeler, sıraya tâbi olmadan görüşölmüş, kabul edilmiştir. Tüzüğe her hangi bir şekilde bir aykırı durum mevzuubahis değildir. Bu madde de 18.4.1961 tarihinde basılıp dağıtılmıştır. Matbua sayısı (35 e ek 3) tür. Bununla beraber, gündemine hâkim bulunan Yüksek Meclisiniz, isterse müzakereyi geriye bırakabilir. Bu hususta verilmiş olan bir önerge vardır, onu okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

38 nci maddenin görüşölmemesinin, meselenin ehemmiyetine binaen, münasip bir müddetle tehirini arz ve teklif ederiz.

Vedat Dicleli Sırrı Atalay Cevat Dursunoğlu
Sait Erdiñç Vefik Pirinçioğlu Mehmet Hazer
Dündar Soyler Avni Yurdabayrak

BAŞKAN — Başkanlık, alınan karar gereğince, müzakerelere 19,30 a kadar devam edilmesine taraftardır. Bu bakımdan önergeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler. Önerge kabul edilmemiştir. Binaenaleyh müzakerelere devam edilecektir.

Söz sırası Ferit Melenindir. (Yok sesleri)
Ahmet Karamüftüoğlu, (Yok sesleri) o halde Rıza İştan,

RIZA İŞTAN — Vazgeçtim, efendim.

BAŞKAN — Buyurun sayın Fevzi Lûtfi Karaosmanoğlu,

FEVZİ LÜTFİ KARAOSMANOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, Anayasa tasarısının en mühim maddelerinin birisinin üstünde olduğumuz kanaatindeyim. Yeni Anayasa tasarımı konuşulurken heyeti umumiyesinde maruzatının hulâsası şu idi. «Güzel bir eserdir, Sosyal Adalet kısmı ve fikri, Türkiyede bundan sonra bilhassa asıl ehemmiyetle ele alınması lâzımdır, fakat fert hak ve hürriyetlerini bir az aşılıyor.» Hakikaten arkadaşlar, yeni Anayasanın bütün havasında bunu sezmemek, hissetmemek mümkün değildir. İctimai adaletin yeni Türkiye için, bugünkü ve gelecekteki Türkiye için en mühim bir iş olduğunu ve memleketimizin kalkınması, düzelmesi, ilerlemesi için en doğru bir yol olduğuna kaani olanlardan biriyim. Fakat memleketimiz ve bu memlekette yaşayan insanlar bugün, dünden kalan ıstıraplarla o haldedir ki, ictimai adaletle ferdin hak ve hürriyetlerini telif etmek ve bu topraklar üstünde yaşayan insanın daha bir müddet nüvazişle hakkının ve hürriyetinin her taraftan teslim edilmesi ve onun Kanun şefkatiyle bu memlekete ve bu topraklara iyice ısıdırılması icabeder. Geçmiş günlerin sıkıntıları vatandaşları o hale getirmiştir ki, yarınından emin değildi, ekmeğinden, nafakasından emin değildi, hakkından, hürriyetinden emin değildi, canından ve malından emin değildi. Onu devletin nüvazişle ve bilhassa yeni tedvin edilen bu Anayasa ile istikbalde, bugünden itibaren kendisine Devlet tarafından gösterilecek yakınlıkla, bu memleketin efendisi olduğunu nazariyatta olduğu gibi, hakikatta ve tatbikatta da gösterilmesi, ve artık bu memleketin gerçek sahibine inanılması zamanı gelmiştir.

Muhterem arkadaşlar, Türk köyünde bir söz vardır, Türk vatandaşı çok defa bunu mırıldanır: «Vatanına da, ip tutanına da» derler.

Vatandaş Devleti sever, fakat, Devletin, otoritesine güvenerek, bunun üstünde, kaldırmıyacağı yük halinde hüküm icra etmek, idareden halkı bıktırır. Kanununun tatbikatında Hükümet adamlarının muameleleri bezginlik uyandırır.

Vatandaş bundan kurtarmak için, vatandaşın emin bir hale getirmek lâzım... Bunun için de 38 nci maddeyi yeni baştan düzeltmek lâzımdır. Milletın istikbalinden emin olması lâzım-

dır. Türk köylerinde yaşayan insanlar, zor ile ekmeğini çıkarmak için yıllardır didinen insanlardır. Hepimiz kadar, hepimizle beraber. yakın tecrübelerimizle ihtiyaçları en iyi karşılayacak hükümler koyalım.

BAŞKAN — Fevzi Lütfi Bey, beş dakikalık zamanınız dolmuştur.

Arkadaşlar, bu hususta bir takrir verilmiştir. Okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Önemine binaen 38 nci maddenin müzakeresinde zaman tahdidinin kaldırılmasını ve 15 dakika olarak tâyinini arz ve teklif ederiz.

Vahap Dizdaroğlu Zeki Tekiner

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiş, 15 dakika olarak uzatılmıştır. Buyurun Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu.

FEVZİ LÜTFİ KARAOSMANOĞLU (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, Türk milletinin müstakbel menfaatlerinin yetişmesi, gelişmesi gerektiği zaman, memlekette hiçbir mülkiyet hakkına tahdit konulmasın, dediğimiz yoktur. Esasen 39 ncu madde ile konulmuştur. Fakat şimdi 38 nci maddeye gelince yine Türk vatandaşının mallarına hudut konuyor. İstimlâk edilecek malların bedeli bâzı hallerde peşin, bâzı hallerde ise 10 sene taksitle ödenecek. Bunu öyle bir zamanda yapıyoruz ki, üç gün evvel saat 20 de Radyoyu dinlediğim zaman bendeniz şu muhavereye şahid oldum : «Vicdanen müsterihim, huzur içindeyim. İstanbul'u imar ettik, şehrin manzarası değişti.. Bunu söyleyen bir sanıktır, istimlâk işlerinden sanıktır, geçmiş devrin baş sanığıdır. Buna karşı o devrin muhasebesini yapan, o devrin seyyiat hesabını gören büyük Türk hâkimi şu cevabı veriyor : «Sizin vicdanınızın huzur içinde olması mevzuubahis değildir. Vatandaşın haksızlığa uğraması, malının mülkünün elinden alınması, usulsüz istimlâk kararı verilerek parası verilmeden mallarının, mülklerinin yıkılması, yola kalbi, arsaların meydan haline getirilmesi mevzuubahistir. Biz sizden bunları soruyoruz. Yaptınız, yıktınız, fakat bu arada vatandaşın hakkını çiğnediniz. Hak çiğnenen yerde adalet mevzuubahsolmaz.» Aynı muhasebeyi görmekte olan 27 Mayıs ihtilâlinin başka bir organının temsilcileri önünde 38 nci madde gibi bir madde var.

Muhterem arkadaşlar, vatandaşın, İstanbul imarı, Ankara imarı diye malı istimlak edilmiş, parası verilmemiş veya istimlak yolsuzluğu olmuş, suçluları bu memleketin en büyük Yargı Organında hesap veriyor. Ben burada, bu Anayasanın 38 nci maddesi halinde taksitle istimlak usulünü tedvin ve tescil ettiğimiz zaman bu memleketin iki ulvi organının, iki ulvi hizmet yerinin; Teşriî Organ ile Adalet Organının düşeceği tezada işaret etmek isterim. Yani, âdeta geçmiş suçları bir nevi meşrulaştırma gibi bir yola gitmek bir tezada düşmek...

CEMİL SAİT BARLAS — Hiç alâkası yok.

FEVZİ LÜTFİ KARAOSMANOĞLU —

Geçmiş devirlerin seyyiatı arasında, Anayasayı çiğnemek, yol kesmek, Devletin parasını çalmak gibi suçların yanında vatandaşın mülkünü istimlak edip bedelini peşin ödememenin de aynı suçlar meyanında muhasebesi yapıp dururken hâlâ arkadaşımızın «Alâkası yok» demesine mâna veremediğimi arz edersem gücenmesinler.

Muhterem arkadaşlarım, tasarıdan bir noktada ayrılıyorum ki, 10 sene taksitle diyor. 10 sene taksit dendükten sonra (geçimleri sadece kamulaştırılan araziye bağlı küçük çiftçilere ait arazinin bedelleri her halde peşin değildir.) deniyor.

Muhterem arkadaşlarım, Türk vatandaşını bu kadar ikiye bölmeyi, sizi temin ederim ki, havsalam almıyor. Bir baraj yapılacaktır, bu barajın işgal edeceği saha istimlak edilirken 50 - 100 dönüm toprağı istimlak edilen Türk köylüsünün parasını peşin vereceğiz; toprakla geçinen, düzenli bir işletmeye sahip 1 000 dönüm arazisi istimlak edilen bir vatandaşın parasını taksite bağliyacacağız... Bu olmaz arkadaşlar. Hakikaten havsalam olsaydı hiçbir itirazda bulunmıyacaktım. 37 nci maddeye bir itirazım yok. Hakikaten bu memlekette hususi mülklerin tahdidedilecek yerleri ve zamana vardır, fakat bu tarzda ayrılıklar asla!

Sonra arkadaşlar, «Büyük, büyük!» diyoruz. Geçimleri sadece kamulaştırılacak araziye bağlı olanlar, Türkiye'de ziraatle meşgul olanlar bilirken toprakla meşgul ise ve toprağı bizzat işletiyorsa büyük araziye sahip olamaz. Büyük araziye sahibolan insan, araziye terk eden insandır, arazisini kiraya veren insandır. Bizzat arazisini işliyen adamın büyük arazi sahibi alma-

sına kredisi kâfi gelmez, maddi mânevi kudreti kâfi gelmez. Birinin yalnız 300 dönüm arazisi var; kendisi işletmez. İstimlak edilği zaman bedeli peşin ödenecek. Bizzat toprakla uğraşan, arazisini işleten adamın 3 bin dönüm arazisi var. İstimlak edildiği zaman 10 senede taksitle ödenecek. Toprakla uğraşan adama reva değildir bu arkadaşlar. Onun için encümeni teşkil eden arkadaşlardan ve Heyeti Umumiyeden rica ediyorum; madde sakattır. Madde Türk vatandaşına ve biraz araziye sahibolan Türk çiftçisine mağduriyet getirecek bir maddedir ve bu madde Anayasanın diğer güzel maddelerini gölgeleyecek ve bu memleketin istikbali için bu güzel Anayasanın vasfını hiçe indirecektir. Türk vatandaşına evvelâ huzur sağlamak lâzımdır. Türkiye'nin imarı ve kalkınması ile beraber vatandaşın huzuru ve emniyeti gelmektedir. Türk vatandaşını her gün huzur içinde bulundurmak gelecek hükümetlerin vazifeleridir. İmar ve kalkınma ile beraber Türk vatandaşını huzura ve refaha kavuşturmak başta gelir kanaatindeyim, arkadaşlarım. Evvelâ kanun maddeleri huzur içinde yaşamak için yapılacaktır. Ondan sonra imar, ondan sonra kalkınma olur. İstirhamım budur, arkadaşlar. Madde sakattır. bedeli, karşılığı ödenerek vatandaşın malı alın-sın ve vatandaşın alınan malının karşılığı peşin verilsin. Vatandaşın hakkı teslim edilmelidir. Bu olmadığı zaman, bu mümkün değilse o zaman da, arazinin küçüğü, büyüğü; peşinliği, taksitlisi diye ayırmak kadar zararlı ve Türk vatandaşının içine sıkıntı verecek bir şey olamaz. Ricam budur. Bu hususta bir önerge veriyorum. Kabulünü istirham edeceğim. (Alkışlar.)

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Muhterem arkadaşlarım, vakit çok ilerledi. Fakat mâruzatım pek kısa olacaktır. Saati-nize bakabilirsiniz; tam iki dakika konuşacağım.

Muhterem Fevzi Lutfi Karaosmanoğlu arkadaşımız yersiz bir mukayese yaptı. Müzakerenin, bu yanaltıcı mukayesenin yarattığı hava içinde cereyan etmemesi, gerçek mecrasına sokulması lâzımdır. Yassıadadaki bir samım vaktiyle yaptığı hareketin, şimdi söylediği sözlerini ve oradaki hâkimin verdiği cevabın, bu madde hükümü ile hiçbir münasebeti yoktur. Yassıadada hesap verenler Anayasanın sarıh hükmüne aykırı surette vatandaşların, peşin olarak ödenmesi gereken, mallarını ellerinden almışlar, ne zaman

ödeneceğini Allah bilir demişlerdir. Vatandaş peşin hiçbir bedel, yani bir taksit dahi almaksızın ve bedelin ne zaman ve ne suretle ödeneceği hakkında hiçbir fikir sahibi olmaksızın çok kere barındığı yuvasından sökülüp atılmış, yahut pek mütevazî olan biricik geçim ve hayat kaynağından mahrum edilmiştir. Burada görüş-tüğümüz mesele ise, Anayasaya sarîh bir hüküm koymak suretiyle, sadece belli gayrimenkullerin belli maksatlarla kamulaştırılması halinde, belli taksitlere bağlanabilmesini sağlamaktır. Anayasaya böyle bir hüküm koyduğumuz zaman, ihtiyaçların zarurî kıldığı hallere munhasır, adalete, Anayasaya ve kanuna uygun olarak yapılacak kamulaştırmalar bahis konusudur. Yoksa Yası-ada misalinde olduğu gibi, adalete, ihtiyaçlara, Anayasaya ve kanuna aykırı olarak keyfî gasbetmeler değil! Nihayet orada bir mecnunun, kafasma estikçe, şu yolu şu kadar indirin, şu kadar genişletin diyerek ev sahiplerinin başına - kanunsuz, usulsüz ve mehilsiz olarak - evlerini barbarca yıkması, vatandaşî meskensiz hale getirmesi bahis konusudur.

Burada ise, topraksız Türk vatandaşını top-

rak sahibi, meskensiz vatandaşî mesken sahibi yapmak amacına yönelmiş bir hüküm karşındayız. (Alkışlar). Orada vatandaşî tam mânâsıyla eziyet edilmiş, her türlü insan hakları hiçe sayılarak vatandaş sokağa atılmıştır. Bu madde ise, bütün memleketlerde kabul edilen sosyal adalet ölçüsü içinde, Türk köylüsünü toprak sahibi ve mesken sahibi kılmak mevzu bahisdir. Ve işte, «Bu amaca ulaşabilmek için, Anayasa tasarısında belirttiğimiz usule başvurmak lâzım mıdır, değil midir?» bunu müzakere ediyoruz. Lâzım dersiniz, hayır dersiniz. Her ikisini de hürmetle karşılıyoruz. Ama, önce meseleyi doğru olarak vaz'etmek ve kabul edeceğimiz hal suretinin nedenini, faydasını ve mahzurunu bilerek tercihimizi kullanmak şartıyla... Yoksa mesele, Muhterem Fevzi Lûtfî Karaosmanoğlu'nun yaptığı gibi, yanlış bir ışık altında ortaya konursa, doğru bir sonuca ulaşmak imkânsızdır. Bunu bilhassa arz etmek isterim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Efendim, saat 21,30 da toplanmak üzere oturuma nihayet veriyorum.

Kapanma saati : 19,45

DÖRDÜNCÜ OTURUM

Açılma saati : 21,30

BAŞKAN — İbrahim Senil

KÂTIPLER : Oktay Eksî, Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Oturumu açıyorum. Anayasa tasarısının 38 nci maddesinin müzakeresine devam ediyoruz.

Feyyaz Köksal.

FEYYAZ KÖKSAL — Sayın arkadaşlarım, kamulaştırma ve Devletleştirme ile ilgili bir maddeyi üçüncü defa karşımızda buluyoruz. Ve son değişiklik, «Geçimleri sadece toprağa bağlı küçük çiftçiye bedelleri peşin ödenir.» şeklinde olmuştur. Bizde geçim deyince asgari geçim indirim miktarı yani ayda 150 - 200 lira anlaşılır. Ancak bunu temin eden arazinin istimlak bedeli peşin ödenecektir.

Bunun dışında sözcü arkadaşlarımız, bu madenin tedvinine sebebol olarak mevcut ve artan nüfusu besleme dâvasını ileri sürdüler. Bu dâva hepimizin dâvasıdır, arkadaşlar. Yalnız bu dâvada görüşlerimiz farklıdır. Benim sosyalist bir görüşe de hürmetim vardır. Liberal bir görüşe de... Yalnız fikirlerin samimiyetle beyanı lâzımdır. Ben işi seven, işe tapan bir arkadaşımıyorum. Maksat vatandaşlarımızın ellerinde bulunan küçük sermayelerinin ve hattâ muhtacolduğumuz yabancı sermayenin huzur içinde iş yapmasını temindir.

Sayın arkadaşlarım, Muammer Aksöy arka-

daşımız 51 nci maddeyi izah ederken Heyeti Celenize 51 nci maddenin kabulü ile sosyal ve iktisadi hak ve ödevlere ulaşılmasında malî takatin esas olduğunu söylemiştir. Bu madde de Devletin malî takatinin esası kabul edilmiştir. Devlet için böyle bir esası kabul ediyoruz, fakat Devletten çok zayıf olan şahıslar için ise bu esası esirgiyoruz. Komisyonumuz iktisadi gelişme şartlarını ileri sürerken, bu yeni madde ile bu hususta da tenakuza düşmüştür. İstimlâk ve Devletleştirme bedelinin bir an evvel tedarikine zemin hazırlamak lâzımgelirken, bu elimizde mevcut değildir diye Devletten daha zayıf kimselere göz dikmiş bulunuyor. Toprak kısmı ile ilgili olan hususlarda arkadaşlarımız beyanda buluncaklardır. Ben son fıkra ile, kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerle ilgileneceğim. Burada Devletleştirme, içtimai adalet için mi yoksa iktisadi gelişmeyi sağlamak için mi yapıyor bu maddeden anlaşılacaktır. İçtimai adalet içinse, çok iyi bir şey. İçtimai adaleti sağlayacak ve fakat mevcudolmayan ve henüz kurulmamış olan teşebbüsleri kafalardan yok etmek için, üretmek için böyle bir maddeyi nasıl düşünebiliriz? Bu hususta biraz yorulursak iyi olur kanaatindeyim. Anayasamızdaki taksitli istimlâkten çalışma gücü ve sermaye ürküntü duyacaktır. Bu hüküm dolayısıyla yabancı sermaye şüpheye düşecektir. Yabancı sermaye Türkiye'ye gelse bile fena maksatlarla gelecektir. Şimdiye kadar birçokları öyle gelmiştir. Normal sermaye, hiç gelmeyecektir. Biz de bu perişan halimizle yaşamaya devam edip gideceğiz; böyle yaşayacağız demektir. Fakat bu şekilde yaşamamıza imkân olmadığını komisyon ifade etmişti.

Lâtin Amerika'da ve Orta Şarkta bu devletleştirme eski ismi millileştirmenin nelere sebeb olduğu malûmlarımızdır. Maksat nedir? Biz demokraside henüz emekleme devrindeyiz. İstimlâk işleri politikacılar elinde seçmen, müşteri listilerine yarıyacak bir vasıta da olabilir. Dün bu istimlâklerin birçok misallerini görmüş bulunuyoruz. Zannedersen bundan ders alınmaz icabederdi. Buraya gelen bizlerin bundan ders almış olarak gelmemiz gayet tabiidir. Ben bundan ders aldığımızı kabul ediyorum. Bu yanlış yolun başında bu yoldan ayrılırsak bizim için ufuklar açılacaktır. Bu bakımdan veresiye ve taksitli istimlâki Anayasaya koymaktan vaz'geçmeli ve

peşin, gerçek bedel üzerinden istimlâk yapılması sağlanmalıdır.

Eenebi şirketler, petrol şirketleri, ne yapacaklar? Müsterek Pazara girmek istiyoruz, nasıl gireceğiz? Bu işler nasıl halledilecek? Müsterek pazarın şu anda ulaştığı merhale nelerdir ve orada ulaşılan merhaleye biz ne şekilde ulaşacağız? Müsterek pazara dâhil olan devletlerin veya komşu memleketlerin hangisinde veresiye ve taksitli istimlâk vardır?

Bendeniz muhtelif vesilelerle ve bir meselede 12 sual teveih ettiğim halde ancak bir tamesine cevap aldım.

Kendimize göre kalkınma yolları aramamız lâzımgelir. Bizim için dünyada yeni şeyler aramaya lüzum yoktur. Güneş altında bilinmeyen birşey yoktur. Dünya yolunu bulmuştur. Şark da bulmuştur; Garp da bulmuştur. Biz ise Garba yönelmiş durumdayız. 1946 yılında Thornbory ve Heyeti gelmiş ve bir rapor vermişti. Onlar diyorlar ki, «Biz Amerikalılar bir sistem bulduk ilerliyoruz Şarktakiler de bir sistem buldular. Onlar da ilerliyorlar.. Siz ise ikisinin arasında bocalıyorsunuz. Bu bocalamadan ayrılırsanız o zaman inkişaf ve terakki yollarını bulmuş olursunuz.»

Sayın arkadaşlarım, bizde hususi teşebbüs mevcut mudur, değil midir? Bu husus üzerinde biraz duralım. Sanayileşmenin gelişmesinde şahsi teşebbüste tek bir şahsın sermaye koyması ve sermayesi bulunması dolayısıyla rizikoyu yalnız başına karşılaması, teknik ve idarenin elde bulundurmasıyla başlamıştır. İlk teşebbüsler dünyada evvelâ bankacılıkta ve sonra toptan ticarete olmuştur. Bugünkü iktisadi sistemimizde ise ya şahıs olarak veya şirketler halinde kendisini göstermektedir. Garbi Almanya'da 1954 senesinde 2 milyon 950 bin hususi teşebbüs vardı. Bunlar 398 milyar Mark sermaye ile kurulmuşlardır. Ancak bunların % 33,3 ü ticarete ait olduğu görülmekteydi. Bizde ise istatistiki malûmat yoktur. Bu husustaki perişan durumumuz hepimizin malûmudur. Fakat buna rağmen şunu hepimiz bilirsiniz ki, bizde büyük hususi teşebbüsün hemen hemen hepsi ticaridir. İstihsale mâtuf hususi teşebbüs yoktur. Çünkü bunu destekliyecek bir fikir ve düşünce şu ana kadar mevcut değildir. Şu anda da Anayasamızın bu maddesi ile bu düşünce tarzı baltalamaktadır.

Sayın arkadaşlarım, benzeniz bir iş adamı olarak, bir mühendis olarak şunu arz edeyim ki, lütfen bu milleti çalıştırmak için ne yapmak lâzımsa onu yapalım. Çalışmayı ve teşebbüsü teşvik edelim. Gelirimizi artıralım. Ondan sonra taksime kalkalım. Mevcudolmayı taksim etmek imkânsızdır. Hepinizi hürmetle selâmlarım.

BAŞKAN — Söz Komisyonun.

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAKSÜT — Çok değerli arkadaşlarım, Anayasa tasarımasının 38 nci maddesi üzerinde cereyan eden müzakerelerden açıkça müşahade edilmektedir ki, tartışmalar, akliselimin ve basiretin bizlerden istediği sükûnet ve sekinetten ziyade his ve heyecan cephesine intikal ettirici istikamet takib ediyor. Komisyonunuzun huzuruza getirdiği maddeler bizatihi komisyonun olduğu gibi sizin eserinizdir. Her madde üzerinde dilediğiniz tasarrufu yapmakta serbestsiniz. Türk milletinin nef'ine her değişikliği yapmak ve zaruri gördüğünüz hallerde hükümleri topyekûn çıkarmak elinizdedir. Binaenaleyh bu 38 nci madde hakkında da ne gibi değişiklikler ve düzeltmeler yapmak icabediyorsa bunları yapabilmek Yüksek Heyetinizin elindedir. Bir noktayı açıkça tesbit etmekte fayda mülâhaza etmekteyim. Türkiye'de 27 Mayıs'ta bir ihtilâl olmuştur. Bu ihtilâl olmasa idi Türkiye'de bir Anayasa yokmu idi? Türkiye'de bir Anayasa vardı. Hepimizin bildiği, 1924 Anayasasından, bu Anayasanın Tek Meclis sisteminden şikâyet ettiğimiz; Millet Meclisindeki parti tahakkümüne binaen haklarımızın ihlâl edildiğinden şikâyetimiz vâki. İki meclis istediğimiz, hâkim teminatı istediğimiz, basın hürriyeti istediğimiz vâki. Fakat ben şahsan, 1924 Anayasasının 74 ncü maddesinin bir fıkrası hakkında, bilhassa ıstırap çeken halk kitleleri karşısında hiçbir siyaset adamının, hiçbir Devlet adamının feryadettiğini görmedim. Şimdi bu 74 ncü madde ne idi ve getirdiğimiz madde nedir, bunu mukayese edelim. Ama lütfedin, kerem edin his cephesinden tecerrüdedip her zaman gösterdiğiniz ve milletin sizlerden beklediği basiretle hareket edin.

Eski Anayasamızın, bildiğimiz kadar, dillere düşmemiş behemahal değiştirilmesi lüzumu ileri sürülmemiş 74 ncü maddenin 2 ncü fıkrası şöyledir : «Çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve ormanları Devlet tarafından idare etmek için istimlâk

olunacak arazi ve ormanların istimlâk bedelleri ve bu bedellerin tediyesi sureti, mahsus kanunla tâyin olunur.»

Bendeniz şahsan politika hayatında bir insan olduğum hâlde bu Anayasa maddesinin ikinci fıkrasının değiştirilmesini isteyen, topraksız çiftçiyi katiyen toprak sahibi yapmıyalım, ormanı devletleştirmiyelim diyen bir beyanı duymuş değilim.

Demek ki, 27 Mayıs 1960 tarihine kadar Türkiye'de, mer'i olan Anayasanın 74 ncü maddesinin 2 ncü fıkrasına göre topraksız çiftçiyi toprak sahibi yapmak, ormanları Devlet tarafından idare etmek, için istimlâk edilen arazi ve ormanların istimlâk bedellerinin tediyesi mahsus kanununa bırakılmakta idi. Şimdi komisyonunuzun huzuruza getirmiş olduğu maddede bu eski hükme göre değişiklikler nelerdir? Bir genişleme göze çarpmaktadır. Eski metinde, ormanların Devlet tarafından idare edilmek için istimlâk edilebileceği vardır. Şimdi ise, ormanların yeniden yetiştirilmesi hususu da maddeye eklenmektedir. Hiçbir akli eren Türk vatandaşı, hele hele Yüksek Heyetiniz içinde hiçbir fert, bu memlekette orman yetiştirilmesin, demiyeceğine göre bu madde bunu sadece ilân ediyor. Bundan sonra kimse orman yetiştirilmesin diyemeyecektir.

Çiftçiyi toprak sahibi kılmak, münakaşa mevzuu değildir. Hepimizin arzusu bu. Başka ne denilmiş bu maddede? Bu memlekette büyük iskân problemleri olursa, geri kalmış bir memleket, tarihî kabiliyet ve gücüne rağmen inkişafı geri bırakılmış bir millet olarak, ileri milletler seviyesine varmak için yapacağımız işler arasında elbetteki bu geriliği bertaraf etmek dâvası vardır. Bu itibarla yeteri kadar tesislerin Meclisin kabul edeceği kalkınma plânları içinde, keyfî tasarruflar olarak değil, yapılmasını Anayasa Komisyonumuz nazara almıştır. O halde, maddenin genişliği meydandadır. Çiftçiyi topraklandırma, bunda mutabıkız. Ormanları Devletleştirme, mutabıkız. Yeniden orman tesis etme diyoruz, mutabıkız. Zannediyorum ki, kalkınma plânlarına bağlamak suretiyle büyük iskân projelerini tahakkuk ettirmek; bunda da mutabıkız. Yine zannediyorum ki, bu memleketin muhtacolduğu yatırımları senelere müdafaa etik. Hürriyet nizamı içinde bir kalkın-

maya taraftarız. İşte madde bu. Asıl olarak kabul ettiğimiz prensip bunun dışında alemlâk kamu menfaati bakımından kamulaştırma yoluna gidildiği zaman gerçek bedelin yani eski tâbiriyle değer pahasının peşin ödenmesidir. Bu prensibi bu Anayasada da mahfuz ve mâsun tutmaktayız. Acaba, şu saydığımız büyük memleket dâvaları yanında bir kamulaştırma bahis mevzuu olursa, millet menfaati bahis mevzuu olursa, o zaman fakir olan Devlet, zaman zaman dış yardıma muhtacolan Devlet, bu bedeli peşin ödiyemeyecek gibi zor durumda bulunduğu için bir şey yapmasın mı? Dış memleketlere olan borçları konsolidasyon anlaşmaları ile on senede ödemek zorunda bırakılan Devlet, yeniden konsolidasyon anlaşmalar teklif etmek gayretleri içine giren Devlet, varlıklı bir Türk vatandaşından lütfen senin malını alıyorum, şu parayı veriyorum, geri kalanını da şu taksitle vereceğim demek imkânından mahrum mu olsun? Anayasa ile yeni bir sistem getiriliyor. Hususi mülkiyet tanınmıyor, varlıklı insanları malı yok oluyor tarzında ileri sürülen asılsız mütalâalara ehemmiyet vermiyelim, bu sözleri atalım. Getirdiğimiz madde vatandaşları mağdur edecekse, huzursuzluk kaynağı olacaksa elbette bu madde çıkarılmıyacaktır. Bu hususta komisyonunuzun en küçük bir tereddüdü dahi yoktur, hepimiz Türk milletinin menfaatlerine tercüman olmak niyetindeyiz, azmindeyiz. hepimiz yalnız Türk milletinin menfaatini korumak niyetiyle çalışıyoruz. Biz Anayasayı Kurucu Meclis olarak kendimiz için yapmıyoruz. Anayasa Komisyonumuz da tasarımı kendisi için hazırlamış değildir.

Muhterem arkadaşlar, mesele böyle olunca müzakerenin sükûnetle cereyan etmesini istirham ederken eski bir kaide olan bir hususu da arz etmeme müsaadelerinizi rica edeceğim, Eski hukukta bir kaide vardır. Zarar bahis konusu olan ahvalde dahi, eğer âmmenin menfaati varsa veya âmmenin zararı mevcut ise zararı âmını defetmek için zararı hâs ihtiyar edilir. Bu sebeple bütün meseleleri bu zaviyeden ele almak lâzım. Gene yabancı sermaye mevzuunun da bu zaviyeden düşünülmesi gerekmektedir. Ayrıca Anayasada millî rengin olmadığını ileri süren arkadaşlarıma hatırlatırım : Bu Anayasa bu memleketin ihtiyaçlarına cevap vermek için hazırlanıyor. Hepimizin düşündüğü

budur, komisyonun hiçbir farklı düşüncesi olmamıştır. Lütfedin, yüksek irşadlarınızla mesele de en açık ve sarîh yol bulunacaktır, komisyonumuzun buna mutlak inanı vardır.

BAŞKAN — Görüşme müddeti hakkında iki önerge vardır. Okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Bu maddenin müzakeresi için 15 dakika müddetin 10 dakikaya indirilmesini teklif ederiz.

Enver Kök **Ahmet Bilgin**
Mustafa Kepir

Yüksek Başkanlığa

Hâtiplerin onar dakika konuşmasının rey arzını teklif ederiz.

Asım Yılmaz **Tahsin Argun**

BAŞKAN — Cahit Zamangil.

CAHİT ZAMANGİL — Muhterem arkadaşlar, bu maddenin önemini izah etmek için her hangi bir şeye ihtiyaç yoktur, içinde daha rahat yaşanır bir Türkiye'nin meydana getirilmesinin şartlarından birisi olarak böyle bir maddenin bahis konusu olduğu muhakkaktır. Mevzu ciddîdir. Biraz evvelki kararımız neydi ki, aradan henüz 35 dakika geçmiş olmasına rağmen mevzu aydınlanmış gibi fikirler ileri sürülüyor? Sanırım ki, daha aydınlanmış değiliz. Bundan sonra konuşacak arkadaşlarımız yeni usuller getirmezlerse, Sayın Başkanımız da konuşan arkadaşlarımıza ikazlarına esingemezlerse mesele daha salim yoldan halledilmiş olacaktır kanaatindeyim.

BAŞKAN — Mehmet Salim Hazerdağlı.

MEHMET SALİM HAZERDAĞLI — Bendeniz de aynı şeyi konuşacaktım, vaz'geçtin.

BAŞKAN — Önergelerde teklif edildiği veçhile konuşmaların on dakikaya indirilmesini oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler.. Etmiyenler.. Kabul edilmemiştir.

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlarım sözlerime başlarken Türkiye'nin iktisadi prosesüsünün, iktisadi kalkınma vetiresinin hangi noktasında bulunduğunu tesbit ederek konuşmak istiyorum. Çünkü, bu noktada komisyonla mutabık bulunuyoruz.

Arkadaşlar, iktisaden gelişme halinde olan, zanaat ekonomisi içinde yaşayan, kapitalist ekonomiden çok uzak, teşebbüs imkânları yeni yeni doğmaya başlayan, fakat bugüne kadar Devletçe yapılması lâzımgelen vazifelerin yapılmaması enfrastrüktür işlerinin ikmal edilmemesi yüzünden kalkınma gücü yavaş bir tempo içinde işliyen bir memlekette iktisadi kalkınmayı sağlamak için, nasıl bir yol tutulmasının lâzımgeldiğini ve bu yolun tutulmasında iç ve dış hukukla ilgili hususlar hakkındaki görüşlerimi arz etmek istiyorum. Benim kanaatim şudur ki, Türkiye gibi iktisaden geri kalmış memleketlerin anayasalarında taklibedilecek esaslar kararınca dahi seferber edecek şekilde düşünülmelidir. Bütün vatandaşların varını yoğunu, gerek şahsın, gerek çocuk çocuğunun âtisini ve gerekse milletin âtisini emniyet altına alacak şekilde, seferber bir duruma geçirmektir. Vatandaşın seferber duruma geçirilmesi için gereken emniyet Anayasada yer almalıdır. Maden iktisat ve uzun yıllar sonunda semere verecek yatırımlara ihtiyaç göstermektedir, bütün şahıslar, ferden ferda veya şirketler halinde iktisadi teşekküller, sanai, ticari, zirai alanlarda yatırım yapmaya elverişli bir durumda hep bu istikamete tevcih edilmek lâzımdır.

Bu memlekette iktisadi inkişaf olabilmek için evvelâ buna elverişli iklim yaratılmalıdır. Bir memleketin idaresinde söz sahibi zümre, siyaset adamları, öğretmen ve eğiticiler, mühendisler, teşebbüs erbabi, sendikalisler, gazeteciler ve ilh... Hep birlikte iktisadi gelişmeye yürekten taraftar oldukları takdirdedir ki, iklim yaratabilen arkadaşlar bu sözleri bendeniz yalnız ifade ediyor değilim. İkinci Dünya Harbinden sonra Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Ekonomik ve Sosyal Konseyinin 1949 yılında iktisaden geri kalmış memleketlerin kalkınması için o memleketlerde alınması lâzımgelen tedbirlerin ne olduğunu ve bu sahadada yapılacak işleri tesbit için hususi olarak komisyon raporunda yazmaktadır; bunu bu teşkilâtı yapan komisyon raporundan almış bulunuyorum. Bir Devlet adamının aleyhinde, ötekisinin lehinde olduğu bu konuda elbette partilerin, iktidara gelip gelmemesine göre uzun veya kısa vâdeli yatırımlar vatandaşın elini kolunu bağlar. Anayasaya koyduğumuz kaydın nötr olması lâzımgeldiğine dair beyanlar yanında vatandaş şu veya bu sahadada ya-

tırma teşvik edecek hükümler ancak faydalı olur. 1924 Anayasasının 1937 yılında derpiş edilen muaddel maddesi hakkında benim sözüm yoktur. Topraklandırma ve ormanların devletleştirilmesi işini vuzuha vardıralım.

Bir kalkınma projesinden bahsediliyor. Orada taksitle istimlâk yer almış ve muayyen bir arazide vatandaş imar yapmış, orasını ihya etmiş, o arazi kalkınma projesine girerse istimlâk edilecek, fakat bedeli peşin ödenmeyecek. Bu hüküm vatandaş imar ve ihyaya yatırım yapmaya teşvik edici bir hüküm mü? Elbette hayır! Devamlı bir endişe içinde çalışan vatandaşların endişesini azaltmak lâzımdır. O da bedelin peşin ödeneceğiyle mümkündür. Bedel peşin ödenecek dendi mi o zaman endişe azalır ve hattâ duyulmaz. Ama, çalışacak çabalyacak, ağaçlar dikecek, kavak ağaçları dikecek, 20 sene sonra bu ağaçlar çocuk çocuğu için bir sermaye olsun diye. Fakat bunlar henüz yetişmeden 8 sene sonra imar ve kalkınma hudutları içindedir diye istimlâk edilecek ve bedeli de taksitle ödenecek. İşte bu, vatandaş imar ve ihyadan alıkor. Bu bakımdan ben şahsın iç hukukumuzda Anayasaya girecek böyle bir hükmün, yani taksitle ödemenin teşmili ile istimlâkin vatandaşları teşvik edeceği bir mâna ve karakter taşımadığını tesbit etmek isterim. Bu itibarla kendimizi bu çeşit teşebbüslerde çalışan vatandaşların yerine koyacak olursak iş başında olan müteşebbüslerin karakterlerini, düşüncelerini haleti ruhuyilerini anlamakta elbette müşkülât çekmeyiz. Bu bakımdan taksitle istimlâkin bir hüküm olarak Anayasaya girmesi vatandaşların teşebbüs kudretlerini kıracaktır. Onların, teşebbüs kudretlerinin kırılması ile beraber de iş sahalarımız daha az gelişecek ve artan nüfus karşısında yatırım sadece Devlet imkânları ile mukayyet kalacaktır. Artan nüfus karşısında geçim seviyesini aynen muhafaza etmek için bile yatırıma ihtiyaç vardır. Kaldı ki, hayat standardını yükseltmek lâzımdır. Halbuki taksitle istimlâk iç yatırımları frenliyecek bir mahiyet taşımaktadır.

Taksitle istimlâkin dış hukukla ilgisine gelince, izah buyuruldu. Avrupa İktisadi İş Birliği Teşkilâtında bizim gibi âza memleketlere yardım için diğer üye devletler sermayedar-

larının yatırım yapmalarını teşvik için bir konvansiyon projesi halen tetkik olunmaktadır. Bu projede istimlâk tazminatının peşin te-diyesi üzerinde prensip mutabakatı vardır. Konvansiyonda istimlâk yapılması tabii görü-lerek kabul edildiği halde, tazminatının peşin ödenmesi, bedelin süratle transfer edilmesi ve her hangi bir gecikmeye meydan verilme-mesi hususu yazılıdır. Tazminatın peşin ve süratle transfer edilecek bir para ile ve mu-hik olmayan bir gecikmeye mahal verilmek-sizin transfer edilmesi şartı... («Nereye edi-yorsun?» sesleri) Hangi memleketin vatanda-şı yatırım yapmışsa onun istiyeceği memle-kete. Türkiye'nin katıldığı ve âzası bulun-duğu bir âlem bu. Arkadaşlarımız Hindistan'ı örnek almışlar! Türkiye'nin gerek politik ve gerekse medeniyet bakımından girmeye gay-ret gösterdiği âlemi tesbit edelim. Hindis-tan'ın kendisine göre bir politikası vardır. Türkiye'nin kendisi ile kader birliği yaptığı memleketlerin müzakere ettiği konvansiyonda tazminatın peşin olmasına dair hüküm vardır. Anayasaya bu hükmü koyduğumuz takdir-de Türk delegasyonu bu noktada ayrıl-sın der-ler, plânlarmızı tatbik etmezler. Yıllar yılı çalıştık, yabancı sermaye olarak ne getirdik? Bu sebeple, bu konuda hissiyatla değil, akılı-selimle, mantığımızla konuşmalıyız.

Muhterem arkadaşların, dış hukuk prensip-lerini dikkate alarak koyacağımız hükümler Türkiye'nin hükümler haklarını zerrece ih-lâl etmez. Bir Devletin istimlâk hakkı teslim edil-mektedir, bunu reddeden yoktur ama, peşin te-diye, yatırımı teşvik ettiğinden bunun üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin yatırımlara ne kadar muhtac olduğunda ise ihtilâf yok. Bu itibarla, bir aralık komisyondan Sayın Kırcı arkadaşınla ko-nuşurken İtalyan Anayasasında böyle bir hük-mün var olduğundan bahsetti. İtalyan Anayasa-sına baktım, (istimlâke ait mevzuda peşin tazmi-nat verilir.) diyor.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY

— Biz peşin kelimesini göremedik.

FETHİ ÇELİKBAŞ (Devamla) — İtalyan Anayasasınının 42 nci maddesinde istimlâkten ba-his vardır. Burada tazminat kelimesi vardır. Anayasasının iktisadi münasebetlerine dair bir ya-zısında Prof. Greco şöyle diyor; «Charles - Al-bert Statüsünün 29 ncu maddesinde» «âdil taz-

minat denmişken, tazminat içinde âdil alma key-fiyeti mündemicoldüğünden yeni Anayasada çı-karılmıştır.»

Şimdi bendeniz bunun mucip sebebinin arz edeyim, Komisyon da öğrensin : «Bizatihi taz-minatın içinde adalet mündemidir. Tekrarı zait-tir» demişlerdir. Muhterem arkadaşlarını, İtalyan-ların - Cassa Per il Mezzogiorno adında Vanani kalkınma programının gerçekleştirme maksadiyle kurulmuş bu müesseselerin teşkilâtları var. Bu müessese çoktandır çalışmakta. Geçenlerde İsviçre piyasasından 50 milyon franklık bir istikraz yapıyor, tahvilât çıkararak bu maksatla «Journal de Genève» gazetesinin 7 Nisan 1961 tarihinde prospektüs neşredildi. Oradan şunları öğreniyorum : Dünya Kalkınma Bankasından, Amerika piyasasında obligasyon çıkararak Av-rupa Yatırım Bankasından cernan 365 milyon dolâr kredi elde edilmiştir. 19 elektrik enerjisi te-sisi kurulmuş, sınaî finansmanlar 25 hususi te-şebbüs projesine taallük ediyor. Bunun 5 tanesi mekanik müesseseler, 9 tanesi kimya müesseseleri, 6 tanesi çimento fabrikası, 1 tanesi yün ip-liği ve yünlü mensucat, 1 cam fabrikası, 1 kon-serve fabrikası, 1 tane kâğıt, 1 tanesi elbise fab-rikasıdır. Bakınız arkadaşlar Devletle hususi teşebbüs elele vererek nasıl kalkınıyorlar? Dev-letin yapacağı işler var, hususi teşebbüs onlarla ilgileniyor. Ama, bilnukabele Devlet hususi te-şebbüse yatırım sahaları açıyor. İşsizlere iş bul-mak, ücret seviyesini yükseltmek politikası böy-le gerçekleşir. Her şeyin topyekûn Devlet eliyle gerçekleşeceğine inanan safdil bir insan olmayı-lım. Biz Devletle ferdi bir arada yürütmenin im-kânını sağlıyacagız ve bu sebeple burada bir te-minat bulunsun istiyoruz. Nedir o teminat? 1924 Anayasası hükmünün mahfuziyeti! Ama kalkın-ma plânının gerçekleşmesi için yapılacak kamu-laştırmalarda peşin ödeme! Hususi teşebbüslerde bedelin taksite bağlanarak ödenmesi teşvik edici olamaz. Sayın komisyon âzasının metot bakımın-dan cezbe halinde bağlandığı Devlet kalkınma plânının hedefine ulaşma işi ağırlaşır. Kalkın-mayı yalnız Devlet yatırımdan beklemek yükü ağırlaştırır, sürati yavaşlandırır. Bu sebeple Anayasada hususi teşebbüsün istimlâk konusunda ürktümiyecek, bilâkis teşvik edecek esaslar ol-malıdır. Öyle ki; hususi teşebbüs Anayasa deği-şmedikçe benim işletmem bedeli ödenmeden ka-mulaştırılamaz kanaatinde olarak şevkle çalışsın.

Peşin tediye vatandaşa emniyet ve huzur getirecektir.

Bu itibarla ben bu mevzuda, gerek iç hukukumuz bakımından gerekse, dış hukukumuz bakımından vatandaşların ve dostlarımızın bizim kalkınmamızda normal yollarla bize yardım etmeleri imkânını sağlamış olalım diye düşünürüm. Hüküm bu istikamette işlediği takdirde bunun üst tarafını vatandaşın izanına ve umumi müttrakabeye bırakmak lâzımdır. (Alkışlar)

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Özür dilerim, şu anda komisyon olarak bâzı hususları açıklamak zaruretini hissettik.

Fethi Çelikbaş arkadaşımız beynelmilel tahminlerde ve kalkınmanın ne şekilde olacağı hakkında birtakım beyanlarda bulundular. Kalkınma mevzuunda müstakil enstitülerin, iktisatçıların neşrettikleri kitap ve makalelerde bu konu çeşitli yönlerden ele alınmaktadır. Bizde de 1949 dan bu yana bu mesele münakaşa mevzuu olmakta hattâ Türkiye'de mevcut partiler muhtelif kalkınma programları üzerinde durmaktadırlar. Bunlara göz atacak olursak kalkınmanın Fethi Çelikbaş arkadaşımızın söylediği istikamette olması mümkün olduğu gibi onun söylediği istikametten farklı olması da mümkün ve mutasavverdir. Anayasa bütün bunlar karşısında, her fikir muhterem olabileceği ve Cenabı Hakmın kelâmından başka her birinin izafi olması sebebiyle bütün bu fikirlerin tatbik edilmesi imkânına ışık tutan maddeler ihtiva etmek gerekir. Aksi halde iktisadi alanda ilerlemek için şu sihirli formül Anayasa maddesi olarak gösterilir, memleket de ona göre kalkınabilirdi. İnsanların buldukları fikirler ve tedbirler çok defa birbirleriyle mütenakız olduğu ve Anayasada bütün bunlardan her hangi birinin tercih edilmesi durumunda bulunmadığı için en nihayet ortaya bir kadro getirmek fikri aşikâr olarak meydana çıkar. Komisyonun yaptığı şey de bundan ibarettir. Fethi Çelikbaş arkadaşımız der ki; Anayasada ferdin yaptığı şeyle Devletin yaptığı şeyi ayırım. Komisyonumuz bu sahada bir tercih yapmak imkânını ve yetkisini kendisinde görmemektedir. Binaenaleyh komisyon acaba filân teşebbüsün şahıslar mı yapsın Devlet mi yapsın hususunda bir fikir arz edecek durumda değildir. Yine yabancı sermaye

mevzuu üzerinde muhtelif arkadaşlarımız bolca durdular. Yine Çelikbaş arkadaşımız iktisaden geri kalmış memleketlere yardım yapılırken istimlâk mevzuunda bedelin peşin verileceğini veya derhal transferinin yapılacağını kaide olarak koyuyorlar. Arkadaşlar, meselâ medenî bir memleket olan ve insan haklarına fevkalâde riayetkâr bulunan Almanya'da da istimlâk hakkında hükümler vardır. Orada da bugün hâlâ bâzı esaslarda istimlâk bedellerinin taksite bağlanacağına hattâ bâzı ahvalde tazminat ödeneceğine dair hükümler mevcuttur. Şimdi diğer bir memlekete yatırımda bulunacak bir Devletin kendi memleketindeki hükümlere müşabih ve kendi memleketinde zaruri olan hususlara benzer hükümleri yatırım yaptığı memleketlerde bulmuş olmasına neden itiraz edeceğini ve neden yatırımdan çekineceğini anlamıyoruz. Böyle bir inhisar ve temayül olacağı ifadesini bir türlü anlamıyorum. Arkadaşlar, bu memleket demokratik esaslara göre idare edilecektir.

Bu memleketin Devlet adamları Sümerbankı hususi teşebbüse devrettim derlerse yaparlar. İsterlerse Sümerbankı yabancılarla devrederler. (Gürültüler) (Öyle şey olmaz sesleri) Muhterem arkadaşlarım, neye alınyorlar? Böyle bir Devlet adamı yoksa mesele de yoktur. Bütün bunlar herkesin siyasi kanaatlerine göre tecelli edebilecek olan şeylerdir. Anayasa şu veya bu şahsın iktisadi ve siyasi fikirlerini bir maskesi değildir. Hiç kimse bu Anayasaya kendi siyasi ve iktisadi fikirlerini koydurmaya salâhiyetli değildir. Mesele, bu memlekette bir siyasi parti çıkar da mecbur ederse, ben muayyen mülkleri, muayyen toprakları kamulaştıracağım ve bunun bedelini taksitle ödiyeceğim derse ve vatandaşlarının ekseriyeti de evet âme menfaatidir yap dediği takdirde buna mâni olmak için Anayasaya bir madde koymayı ben komisyonun yetkileri dâhilinde görmemekteyim. Yine bir siyasi parti çıkıp bütün Devlet teşebbüslerini likide edeceğim dediği zaman buna mâni olmak için yine Anayasaya bir madde mi koyacağız?

Binaenaleyh lütfedin kendi siyasi noktâi nazarlarınızı bu maddeye koymaktan vazgeçin. Sonra arkadaşımız dış hukuktan bahsettiler. Dış hukuk, iç hukuk; arkadaşımız, siyasi kanaatine uymadığı için buna katılmıyabilir. Ama, biz son olarak şunu diyeceğiz ki, bu Anayasa sosyalist anayasa olmadığı gibi lütfetsinler bir

liberal anayasa olmaktan da kurtarınırlar. (Alkışlar)

BAŞKAN — Altan Öymen. (Yok sesleri) Seyfi Öztürk. (Yok sesleri) Ratip Tahir Burak. (Yok sesleri) Dâniş Koper.

DÂNIŞ KOPER — Muhterem arkadaşlarım. Turan Güneş arkadaşımız meseleyi bir zaviyeden izah etti. Ben Deniz de meseleyi başka bir zaviyeden mütalâa edeceğim. Çünkü hukuki taraf benim sahama dâhil mevzular değildir.

İki nokta üzerinde Heyeti Aliyeye bâzi mâruzatta bulunmak istiyorum : İstimlâk ve devletleştirme. Bunların peşin ödenmeden Devlet tarafından yapılması mümkün ve mutasavver değildir. Bu itibarla mevzuu bu şekilde kabul ettikten sonra, bunun tatbikiyesi olarak, «maddenin bize getirmiş olduğu hükümler acaba müşkülât doğuracak hususlar mıdır? Bu hususta maddede bulunan mevcut kayıtların şüpheleri uyardıracak bir mahiyeti var mıdır, yok mudur?» diye bunu tahlil etmemiz iktiza eder. İstimlâk yapıyoruz, bedelini peşin ödüyoruz.

İkinci fıkrada da bir istisna hükmü getiriyoruz. Toprak, orman, iskân ve plânlamanın derpiş ettiği büyük yatırımlar da, taksiti kabul ediyoruz. Toprak, orman ve iskân mevzuunda esas gaye toprak edinmektir. Burada yatırımın esas politikayı gütmek isteyen bir idarenin muayyen toprak edinme meselesi olduğuna göre, böyle bir vatandaş topluluğu nef'ine taksitle istimlâk yapması mümkün ve doğru olabilir. Bizatihi burada esas yatırım toprak edinmek olduğuna göre, çok büyük arazi parçalarının temini için gayet tabiidir ki, esas programın tahakkuku ve bedelin defaten ödenilmesi mümkün olmaz. Fakat plânların derpiş ettiği büyük yatırım mevzularında durum böyle değildir. Toprak, orman ve iskân dışında mevzuubahsolacak büyük yatırımlar, sınavî teşebbüslerle Devletin diğer kollarının yaptığı âmme hizmetleridir. Envestismanlar bizatihi istihsale mâtuf teşebbüsler olduğu için toprağa ödenecek miktar, ana yatırım içinde fevkalâde küçük bir rakam tutmaktadır. Bir misal vereyim : Ereğli Demir - Çelik fabrikalarının yatırımını iki buçuk milyar tutmaktadır. Buna mukabil istimlâk edilecek toprağa ancak 13 milyon lira ödenecektir. Yani maliyetin yüzde yarımı. Şimdi bu kadar muazzam bir miktar yatırım yaparken, «13 milyonun 3 milyonunu peşin vere-

rim, on milyonunu da size taksitle ödeyeceğim», denmesi bence biraz abes oluyor. Büyük bir envestismanda istimlâk bedelini derhal ve tam olarak tesviye etmek biraz güç görünür ama asla rakam olarak büyük değildir. Fakat devamı olarak bir mülkün istimlâkında «taksit yoluna gideceğim» demek, unumi mal emniyetini selb eder. Nihayet on senede ödeneceğine göre, birinci sene bunun 1/10 nu ödenecek, % 90 ı âti senelere bırakılacak. Demek oluyor ki, bunlar içinde ancak kamu hizmeti vâsıfını haiz olan tesisler bu hükme tâbi oluyor. Bir bakıma doğrudur ama, ben şahsan doğru bulmam. Bunun leh ve aleyhinde söylenecek çok söz vardır. Evvelâ millî menfaatleri gerektirecek hallerde istimlâk yapılması, ikincisi istimlâk bedellerinin kanunda gösterilen şekilde ödenmesi, üçüncüsü ise bunun ususi kanunlara bırakılması ve nihayet bu hususa dair hükümlerin başka memleketlerde de mevcudoluşu.

Kamu hizmetleri meselesinde bizim hususi teşebbüsümüz belki yoktur. Eğer hususi teşebbüsten burada faydalanılması ve buraya yatırım yapılması arzu ediliyorsa - ki kalkınmada yük Devlete yüklenmiştir - hususi teşebbüs ona ancak yardımcı olacaktır. İkinci sene yine 1/10 ödenecek fakat, o zaman birinci senenin taksiti de gelecek, bu sefer istifademiz ancak % 80 olacaktır.

10 neu senede müterakim olarak gelmiş olan evvelki senelerin borcu karşısında peşin ödüyormuşuz gibi istimlâk bedelini ödemek zaruri olacaktır. Yatırımlar mevzuunda kalkınma 10 senelik bir dâva ile olmaz. Halbuki, taksit yalnız 10 sene istifa sağlar. Maddenin bu fıkrasına matûf olmak üzere 128 nei maddedeki plânlamanın büyük yatırımlarına bir fayda temin edemeyeceğini burada söylemek bir hakikatı ifade etmektir.

Son fıkraya gelince, mevzu gayet tabiidir: Bunlar içinde ancak kamu hizmeti vâsıfına haiz olan tesisler bu hükme tâbi oluyor. Bir bakımdan doğrudur ama ben şahsan doğru bulmam. Fakat bunun leh ve aleyhinde söylenecek birçok söz vardır. Şimdi millî menfaatleri gerektirecek hallerde istimlâk yapılması, ikincisi istimlâkin kanunla gösterilen şekilde ödenmesi, üçüncüsü ise kanuna bakılarak yapılacak istimlâkler bu hususta dair hükümler başka memleketlerde de mevcuttur.

Kamu hizmetleri meselesinde bizim bir hususi teşebbüsümüz yoktur. Eğer hususi teşebbüsün bundan faydalanması ve buraya yatırım yapılması arzu ediliyorsa kalkınmada esasen yük devlete yüklenmiş olacaktır. Yalnız hususi teşebbüs ona yardımcı olacaktır. Gayet tabii ki bunların vadisinde paralarını yatırımları için bir teminat ve emniyet getirmek mecburiyetindeyiz. Yoksa, bu memlekette âmme hizmetleri dışında ne mûtena yatırım sahaları vardır ki, hususi sermaye o sahaya doğru akar. Hususi sermayeye bu emniyeti temin etmediğimiz ve giriştiği teşebbüsün her an kamulaştırılabileceği endişesi ile karşı karşıya bıraktığımız takdirde, onu bu sahaya, âmme sahasına götürmemize imkân kalmaz. Millî menfaatlerin gerektirdiği meseleleri hal için her zaman Devlet imkânı kâfi gelmez. Hususi sermaye ise bu durumda o sahaya sevk olunamaz. Bu madde, bu imkânlar için asla kâfi değildir. «Kanunla gösterilecek şekilde 10 senede ödenecek.» demek, hususi teşebbüsün yapacağı bir yatırımı tesisin kuruluşunun akabinde kamulaştırma imkânını Devlete vermek demektir ki, bu da umumi kalkınmamız ve Devlet için asla doğru bir hareket olmasa gerektir.

Hususi kanunlarla bunun tahakkuku meselesine gelince; filhakika münferit kanunlar hususiyet arz eder, ama bu ancak muameleyi geciktiren bir usul olmaktan ileri gidemez.

Başka memleketlere gelince; başka memleketler mevzuunda ihtiyatlı olmak mecburiyetindeyiz.

Bu memleketlerde Devlet olsun, hususi teşebbüs olsun kâfi derecede cemiyete yetecek tesisler vücuda getirmişlerdir. Orada böyle bir meseleye tevessül etmek ancak doktriner bir değişiklik olması hâlinde mümkündür ve ancak bunu teminen böyle bir madde kanunlarına konmuştur.

Bizim bugün yapmak mecburiyetinde olduğumuz şeyler nelerdir? Kalkınma! Biz bunları yapmak mecburiyetindeyiz : Bunlar sonra ele alınmak isteniyorsa, Devletin yanında hususi teşebbüsün gücünden de faydalanmak ve hususi teşebbüse emniyet sağlamak lâzımdır. Yok, «varsın âmme sektörüne hususi teşebbüse yatırım yapılmamasın» diyorsanız o zaman başka. Devlete husu-

si teşebbüsün yardımcı olmasını istiyorsanız, bu takdirde maddenin kaldırılması değil, maddenin bir tadile tâbi tutulması lâzımdır. Bu hususta bir teklif hazırladım, okuyayım : «Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin, millî menfaatlere uygun çalışmaları, özel kanunlarla düzenlenir. Bu kanunlara rağmen kamu yararına aykırı çalışan özel teşebbüsler, karşılığı kanunlarla gösterilen şekilde ödenmek şartıyla, devletleştirilebilir; ödeme süresi on yılı aşamaz.»

Burada 10 yılda ödeme bir hak haline geliyor. Çünkü âmmenin menfaatine hizmet edilmediğinden dolayı devletleştirme nevama bir ceza mahiyetini alıyor demektir.

Bir nokta daha arz edeyim : Umumiyet itibarıyla esasen kamu hizmetinde vazife alan özel sermaye, teşebbüsleri yapmak için Devletten veya bâzı idarelerden müsaade alması iktiza eder. Hiç kimse kalkıp ta kendi kendine İstanbul'da bir münakale sistemi kuramaz. Mutlaka belediye veya Hükümetten müsaade istihsal etmesi mecburidir. Böyle olunca, bu müsaade ile birlikte bir anlaşma yapılması gerekir. Bu suretle kamu hizmetlerinde vazife alan özel teşebbüse ait tesislerin istimlâki mevzuu bahsolunca, evvelce yapılmış akitlerin de bozulması gibi bir zaruret ve müşkülât ortaya çıkacaktır. Yarın bir havacılık şirketi kalkıpta Türkiye'de bir hava nakliyat müessesesi kurmak ve bunun için tesisat vücuda getirmek isterse, milyonlarca liralık bir yatırım yapacak ve bunun için de Münakalât Vekâleti ile bir anlaşma yapacaktır. Bu anlaşma ortada kaldıkça acaba bu kamulaştırma, bu istimlâk nasıl yapılacak? Binaenaleyh bu maddeden nasıl istifade edilecektir? Böyle bir hakkı varsa normal zaviyeden istifade edilecektir. Yani âmme hizmeti vasfında olan tesislerin kurulmasında peşinen müsaade ve istihsal ettiği bir akdin yapılması muvacehesinde bu maddenin işleme zaruri olacaktır. Bu itibarla arz ettiğim şekilde ancak cezai mahiyette tatbik edilmek üzere, takririmin kabulünü istirham ederim.

BAŞKAN — Mehmet Hazer. (Yok sesleri)
Şahap Kocatopcu.

ŞAHAP KOCATOPÇU — Muhterem arkadaşlarım, mevzuun ehemmiyeti hepimizce kabul edilmiş olduğuna göre elimden geldiği ka-

dar tekrarlardan uzak kalmaya çalışacağım. Bu kürsüden bundan evvel bütçe konuşmalarında iktisadi varlığımızın gerçekleşmesinde sanayi rolünü elimden geldiği kadar belirtmeye çalışmış ve bu hususta ne kadar büyük bir cehdü gayret sarf etmek gerektiğini arz etmiştim. Bugün iktisaden geri kalmış memleketlerin bizde de olduğu gibi seferber olarak büyük hamleler yapmak zorunda oldukları herkesçe teslim edilmiş bir vakiydir. Ancak iktisaden geri kalmış memleketlerde gerek iktisadi, gerekse kültürel, gerekse sağlık bakımından da çeşitli işler yapmak dolayısıyla, yukarıda bahsi geçen hamlelere lüzumlu yatırımlar için finansman kaynakları hiçbir zaman tam olarak kullanılmamıştır. Ayrıca finansman kaynaklarının yatırımlara intikalinde kalifiye personel ve teknik noksanlığımın da tesiri hissedilmektedir. Bu bakımdan kendi görüşüme göre finansman kaynaklarını beş ayrı menbada kullanmak imkânını buluyorum :

Bunlardan bir tanesi Devlet bütçesinde yapılacak tasarruflarla enflasyona gitmeden taksitle ödenecek kaynakların temini.

Bir diğeri özel teşebbüsün tasarruflarından meydana gelecek yatırım kaynakları,

Üçüncüsü dost memleketlerden alınacak yardımlarla yapılacak yatırımlar.

Dördüncüsü mevcut Devlet teşebbüslerinin bir kısmını halka satmak suretiyle elde edilecek kaynakların tekrar Devlet eline yeni yatırımlara tahsis edilmesi ve,

Beşincisi; yabancı sermayeden istifadedir. Bugün Birleşik Amerika 50 milyar dolârlık bir finansman kaynağını dünyanın muhtelif memleketlerine yatırmış bulunmaktadır. Almanya'da halen çeşitli memleketlerde 600 milyon dolârlık bir yatırım yapmıştır. Elinde kâfi miktar birikmiş sermaye bulundurması dolayısıyla dışarıya çıkarmak ve başka memleketlerde yatırım yapmak mecburiyetindedir. İktisaden geri kalmış memleketler de bu sermayeyi ve diğer memleketlerin yabancı sermayelerini kendilerine çekmek için birbirleriyle yarışmaktadırlar.

Bu arada 38 nci maddenin devletleştirme fıkrası olan son fıkrasını mütalâa ederken, her anayasada olduğu gibi bizim Anyasamızda da, özel teşebbüsün muayyen şartlar dairesinde devletleştirilmesini kabul etmek muhakkak ki tabii olacaktır. Ancak bu devletleştirmenin üç ay-

rı faktörü vardır. Beraberce bunları inceliyelim :

Birinci faktör; hangi şartlarda devletleştirme yapmalıdır? Evvelâ kamu hizmeti gören, diğer taraftan milli menfaatleri alâkadar eden hallerde hangi özel teşebbüslerin devletleştirileceğinin sınırlanmak suretiyle bu şartların neler olduğunun gösterilmesidir.

Faktörlerin ikincisi; devletleştirme halinde ödenecek bedel ve tazminatta devletleştirilecek tesisin 20 sene evvelki bedeli mi, yoksa bugünkü takdir edilecek kıymet mi? Diğer anayasalar bu hususta müteşebbisin bu tesisi tam tazminat karşılığında elinden çıkarmasını şart koşmaktadırlar.

Üçüncü faktör tazminatın nasıl ödeneceğidir. Peşin mi, yoksa taksitle mi?

Muhterem arkadaşlarım, bize yapılmış olan teklifte «hangi şartların kamu menfaatleri veya millî menfaatler olarak tasrih edilmiş olmasına rağmen en son bentde gösterilen devletleştirme hususi bir kanunda belirtilir» diyor. «Devletleştirilecek teşebbüslerin mahiyeti kanunla sınırlandırılır» demek suretiyle buraya yuzuh vermiş oluruz.

Bedel ve teminat mevzuuna gelinece; incelemesine imkân bulduğum yabancı memleket anayasalarında devletleştirme maddesinde bu hususun tasrih edilmiş olduğuna dair bir kayıt var. Diğer memleketler anayasalarına baktığımızda meselâ Danimarka, İsrail, Norveç ve Yunanistan'da tazminat ödemek suretiyle deniyor. Halbuki Almanya'da, Belçika'da, Bulgaristan, İran ve İsrail anayasalarında ise âdil ve muhik bir tazminat verileceği tasrih edilmiş bulunmaktadır.

Şimdi, bu ana izahatımdan sonra, memleketimizin içinde bulunduğu şartlara göre, yabancı sermaye bakımından yardımı bir şart sayıyorum. Yabancı sermayenin istediği atmosfer, arkadaşlar, muhakkak ürkütücü olmamak gerekir. Onun için de biraz sonra arz etmiş olacağımız önergede de izah edildiği gibi, evvelâ devletleştirilecek müesseselerin bir kanunla sınırlandırılmasını tasrih eden bir kanun olması lâzımdır, tazminatın tam bir tazminat olacağını tahmin etmemiz lâzım ve bedelin de peşin olarak ödenmesini şart koşmamız lâzımdır. Ben bunu memleketimizin, çocuklarımızın, istikbalimizin ve her şeyimizin emniyeti bakımından en mühim bir

şart olduğunu gördüğüm için bu kıymetli zamanınızı almış bulunuyorum. Hepinizi hürmetle selâmlarım. (Alkışlar),

BAŞKAN — Hazerdağlı.

MEHMET SALİM HAZERDAĞLI — Muhterem arkadaşlar; bir meseleyi peşinen tasrih etmek isterim :

Komisyonadaki arkadaşlarımızın hassasiyetlerine aykırı veya bu fikre kimse sahip değildir. Yine, kimse komisyonun hüsnüniyetinden şüphe etmemektedir.

Şunu da peşinen arz edeyim ki, bu memlekette çiftçiyi topraklandırma, ormanları devletleştirme konularını, bazı arkadaşların bir bayrak gibi ellerine alıp diğer hususları hiç görmemek gibi bir heyecan içindeyiz. Lütfen bu heyecanlarını bıraksınlar. Kendilerinin bize attettikleri heyecanı kendileri bıraksınlar da sakın sakın meseleyi görüşelim.

Biraz evvel Fevzi Lûtfi Bey burada konuşuktan sonra Turan Güneş Bey heyecanla konuştular. Benim sözlerim yersiz olmasa gerektir.

Şimdi muhterem arkadaşlar, esas meseleye gelmek için evvelâ 138 nci maddenin birinci fıkrasında öğrenmek istediğim bir noktayı komisyondan sormak isterim.

(Edinme) deniyor. Niçin böyle denmiştir? Bunu öğrenmek istiyorum. 38 nci maddede, kamulaştırma neye denmiyor da, (edinme) deniyor? Bunu belirtmelerini rica edeceğim.

Şimdi, asıl meseleye geliyorum arkadaşlar. Bendeniz, biraz evvel arkadaşlarımızın temas ettikleri hususlara temas etmiyeceğim :

Hakikaten, bir memlekette, kamulaştırma meselesi yok denemez. Nitekim, kamulaştırma hakkı eski Anayasamızda da yer almıştır. Bu itibarla eski maddeleri daha teminatlı ve daha iyi bir şekilde getirmek temennisinden başka bizim de bir sözümüz yoktur. Bendeniz de şunları söyleyeceğim.

38 nci madde ile 37 nci madde çiftçinin topraklandırılmasını derpiş eylemiştir. Bu husus 38 nci maddenin birinci cümlesini teşkil ediyor. Şimdi bu nasıl olacak?. Birinin toprağını alacaksınız, diğerine vereceksiniz. Bu kamulaştırma maddesi içinde yer alacak bir mesele midir? Biz şimdiye kadar istimplâki, kamulaştırmayı âmme hizmeti için, umumun menfaati için yapıldığını biliyoruz. Çiftçiyi topraklandırma olarak ka-

mulaştırmanın bu maddede yer alması bakımından, çiftçiyi topraklandırmanın esbabı mucibesi ise, bunu belirtmek gerekir. Şöyle ki, 37 nci madde karşısında da, bu memlekette, hakikaten bir karış toprağı olmıyanlara mukabil, arzullahı vâsia toprağı olanların bulunması biraz acıdır. Eğer, Roma'da olduğu gibi, bizde de toprakla beraber köylülerin de alınıp satıldığı, köyler, yerler vardır. Böyle toprak sahipleri de vardır. Biz, bu bir iki toprak sahibini, terazinin kefesine koyup, meseleyi halletmek istiyerek 37 nci ve 38 nci maddelerde yer alan bu meseleyi niçin vaz' ediyoruz? Bunu tahlil etmemiz lâzımdır. Biz çiftçiyi niçin topraklandırıyoruz? Sosyal adaleti temin için mi, yoksa işlemiyen toprakları işler hale getirmek veya verimsiz hale gelmiş olan toprakları verimli hale getirmek için mi? («Hepsi hepsi» sesleri) Hepsi ise aksini de maddeye yazalım ki, bunu okuyan kaani olsun. Eğer çiftçinin topraklandırılması meselesi varsa meskensizlerin meskenlendirilmesi de, apartmansızların apartman sahibi kılınması meseleleri de vardır. Peşinen arz edeyim; kendinden bahsetmek ayıp olur, özür dilerim, bendenizin hiç toprağım yoktur.

Şimdi, bendeniz bir endişedeyim; yalnız, çiftçiyi topraklandırma meselesi Anayasada yer alırsa... hususta bir direktif verilmiş olacak ve bazı topraklar elden alınarak tevzi edilecektir. Fakat, böylece verimli topraklar verimsiz hale getirilecektir.

Arkadaşlar, şunu da arz edeyim ki, bu memlekette, yalnız orman katliamı yoktur, aynı zamanda, bu memlekette toprak katliamı da vardır. Sırf radyolarda isimleri söylensin diye işlenmiş toprak katliamı var. Toprak komisyonlarına bir bakın, 1950 den bu yana tevzi ettikleri arazi parça parça onar dönümü geçmez. 100 dönüm dağıtılan arazi bulamazsınız. Büyük toprak parçaları bizde maalesef parça parça edilerek toprak katliamı yapılmaktadır. Bendeniz diyorum ki, eğer mücerret çiftçinin topraklandırılması kelimesinin başına toprağın daha verimli olması veya işletilmeyen toprakların işletilmesi cümlesi ilâve edilmezse ilerde çıkacak kanunlarda yalnız sosyal adalet mefhumu göz önünde tutulursa, denebilir ki, bin dönüm bir arazi varsa, gelin paylaşalım.

BAHRİ SAVCI — Böyle değil. Yanlış anlaşılış terim efendim.

MEHMET SALİM HAZERDAĞLI (Devamla) — Müsaade buyurun, efendim.

Bizim, komisyondan hiç süphemiz yok. Üstelik, teminat da getirilmek istenmiştir.

Şimdi, Sayın Komisyon üyelerine diyorum ki; bir tarafta bin dönüm bir toprak var, bu toprağın sahibi, toprağını hakkıyla işliyor. Öbür tarafta 100 tane toprak ihtiyaçsız var. Gelipte ver bakalım bu topraklarını diyeceğiz? 100 er dönüm tevzi edeceğiz mi diyeceğiz? Böyle bir hükümet gelirse bu maddedeki teminat nedir? O zaman ne olacak Tevzi edecek miyiz, etmiyecek miyiz? Etmiyeceksek bu maddenin başına şöyle diyelim. «İşlemiyen toprakların işletilmesi veya lâyikiyle verimlendirilmeyen toprakların hakkı ile verimlendirilmesi maksadiyle çiftçinin topraklandırılması gaye edinilmektedir» Toprak işletiliyorsa, bu toprağı tevzi etmek için bir kanun çıkmasın. Bu temin edilmiş olsun.

Arkadaşlar, bu memlekette pekâlâ Toprak Kanunu çıkmıştır. Kimse de, Devletin meşru hakkına karşı koymamıştır. Fakat, şimdi burada, bu husus Anayasada yer alıyor, ama, buna mukabil bir teminat almıyor.

Bunu geçen gün de arz ettim ve komisyondaki arkadaşlar, şöyle cevap verdiler: Özel kanunda yer alacak.

Efendim, «bu cihet hususi kanununda yer almıştır ve alacaktır» demek cevap değildir. Anayasada teminat olmazsa hususi kanunda yer almaz, nitekim almamıştır. Memlekette verimli muazzam toprak parça parça edilerek toprak katliamı senelerden beri yapılmaktadır.

Sayın Emin Paksüt geçen gün dediler ki, bu meclis hep dürüst ve bundan sonra gelecek hükümetler hep kötü mü olacak? Bu cevap değildir. Biz teminat istiyoruz. Biz diyoruz ki, gaye nedir? Gaye çiftçinin topraklandırılması Sosyal adalet mi yoksa verimsiz toprakları verimlendirmek ve boş kalan toprakları işlemek mi? Esas prensip bu. Bunun teminat altına alınması gerekir. İşlenen toprakları toprak sahibinin elinden almak esas değil, gaye bu değil! Topraklar boş bırakılıyorsa, topraklar verimlendirilmeyorsa; bu boş toprakları işlemek, bu boş bırakılan toprakları verimlendirmek esastır, gayedir.

Muhterem arkadaşlar, bu memlekette çiftçiye topraklandırılmak bir bayrak gibi kullanılmakta, «Bu memlekette, toprak kanla değerlendirilmek-

tedir» deniyor. «Bu tarlaya, şu tarlaya babanın kanı akmıştır. Bu tarla babanın kanı ile alınmıştır» diye söyleniyor. Böyle söylendiği için de her gün tarla yüzünden muharebe olur.

CEMİL SAİT BARLAS — Yok canım!

MEHMET SALİM HAZERDAĞLI (Devamla) — Yok canım ne demek (Alkışlar) Her gün tarla üzerinde silâh atılır.

Beyler toprak mukaddes bir varlıktır, belki onun anasıdır, onu o toprak doğurmuştur. Toprak çok defa ekip biçenin beşiğidir. Bu işler gelişigüzel yapılamaz. Sessizce söylemek kolaydır. Bu memlekette hürriyetler elden alındığı zamanlar olmuştur. Hürriyet iade edilebilir, fakat toprak tevzi edildi mi bu gayet kabili telâfidir. Onun için bilirsiniz Medeni Kanunda gayrimenkule taallük eden hükümler daha ağırdır.

Şimdi, gelelim taksit meselesine: Muhterem arkadaşlar, bu mesele, bütün arkadaşlar tarafından iade edildi.

Şunu da arz edeyim ki, bu arada; bu memlekette işlenmeyen toprağa göz diken varken; efendim, gelir işlenen toprağa gözünü diker. Bu memlekette maddenin aleyhinde konuşan kimse yok. Biz bu maddenin ıslahını, teminat altına alınmasını istiyoruz. Komisyonun bu maddeyi getirmelerinin bir sebebi yoktur. Sinirlenmesinler, onların çok sabırlı olmaları lâzımgelir. Tahdit kaldırılsın, kifayetli müzakere gelmesin, konuşalım.

MUAMMER AKSOY — Usul hakkında söz istiyorum.

BASKAN — Buyurun.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Arkadaşlar, burada Anayasa meseleleri konuşulurken, sizlerin bir millet mümessili olarak ne kadar konuşmaya hakkımız varsa, bizim de bir millet mümessili olarak o kadar konuşmaya hakkımız var. Benim de bu madde ile ilgili konuşmam, sizinki gibi 10 dakikayı geçmeyecektir. Henüz sadece 2 dakikamı kullandım.

Şimdi, usul hakkında mâruzatta bulunmak isterim :

Arkadaşımız, «Komisyon heyecanlı konuşuyor» dedi. Şunu belirtmek isteriz ki, iş, bu duruma geldikten sonra, yani genel bir heyecan havası ortalığa hâkim olunca, komisyon-

dakiler, heyecanlarını ve âsaplarını sanki gardiropta bırakarak gelmişler gibi hareket edemezler. Biz, konuşmaların başından beri, hep şunu istiyoruz : Bu meselelerin halledilmesinde, hissiyat bir tarafa bırakılsın! «Şu hüküm, prensiplere, hukuk esaslarına uymaz veya zararlıdır; şu ve şu sebeplerle» denilsin. Yoksa yersiz birtakım imalar veya benzetmelerle yaratılan şüphe havası veya aşırı hassasiyet sayesinde neticeye ulaşmak istenilmesin! Heyecanlı konuştuğumuz yolundaki iddia ve ithamlar da, haksız ve hattâ insafsızdır. Zira biz, aynen yazılı gerekçemizde de olduğu gibi, hemen daima meseleleri objektif surette ve soğukkanlılıkla ortaya koymaktayız. Ve hattâ güzel sözler söylemekten bilhassa içtinabederek, mümkün olduğu kadar akli ve kuru bir konuşma yapmaktayız. Fakat karşımıza hissiyat ile çıkılınca ve meseleler yanlış bir ışık altında ortaya konup yaratılan heyecandan faydanılmak istenince, buna üzüntü veya heyecanla mukabele ettiğimiz olmaktadır. Ama, ancak o zaman... Meselâ son hâdiseyi ele alalım : Bize heyecanlı konuştuğumuzu söylüyorlar. Halbuki biz, yersiz ve haksız bir teşbihe başvurulmasını tenkid ederek, meselenin böylece yanlış bir ışık altına konulmasına itiraz ettik; ve dedik ki, bu benzetmenin yarattığı hava hâkim olursa, hükmün müzakeresi, normal ışık altında ve gerçek zemin üzerinde cereyan etmiyecektir. «O teşbihleri bir tarafa bırakalım da, hükmü normal hava içinde tartışalım» dedik. Ve bu konuşmam heyecanlı bile olsa, benden önce konuşan ve kırıcı teşbihi yapan arkadaşımızın konuşmasından daha heyecanlı değildi. Ondan daha önce konuşan iki arkadaşımız da, her halde, Turan Güneş'ten daha az heyecanlı konuşmadılar!

Sayın arkadaşlar, şunu da arz edeyim ki, biz delile delil istiyoruz. Ve daima da buraya, hukuki, içtimai, iktisadi, kısaca ilmi delillerle geleceğiz. Bundan arkadaşlarımız emin olsunlar.

CEMİL SAİT BARLAS — Efendim, usul hakkında söz istiyorum.

BASKAN — Buyurunuz efendim.

CEMİL SAİT BARLAS — Esas itibariyle komisyonla mutabıkım. Fakat aksi fikirde olan arkadaşların da fikre tahammül etmeleri, kur-

mak istediğimiz demokrasi rejiminin icabıdır. Binaenaleyh «Ben komisyon olarak bunu istiyorum, şunu istemiyorum» denildiği zaman bir komisyon komisyondan çıkar ve bu bir dikta rejimine gider. Benim komisyondan rica mütehammil olup son söz olarak cevap vermeleridir.

Biz temsileyiz, milletvekili değiliz. Temsili olarak buraya işimizi gücümüzü bırakıp gelmişiz. Elbet burada Fevzi Lûtfi başka türlü, Cemil Sait başka türlü konuşacak. Komisyon ikide bir söz almıyacak. Bu, hakkın suiistimalidir. Demokrasi tahammül rejimidir. Demokrasiyi kurmak istiyorsak komisyon da bu usule alışsın. İle konuşayım, ille de benim dediğim olsun; böyle şey olmaz. Demokrasiye, demokratik usule alışalım arkadaşlar.

BAŞKAN — Cahit Zamangil.

CAHİT ZAMANGİL — Aziz arkadaşlarım; sükûnetle konuşacağıma emin olabilirsiniz. Çünkü, sakın konuşmanın daha müessir olduğunu kabul ediyorum.

Anayasayı, gerçek, sağlam zemin üzerine oturtmak imkânını bulmaya çalıştığımız, yorgun saatlerimizde, bazan heyecana, bazan cümlelerin gelişine takılarak müsamaha hudutlarının dışına çıkıldığı olmamış değildir. Bunları bertaraf edebiliriz. Ben de bu çeşit aksaklıkları gidermek için temsilcilerin ve sözcülerin sarf ettiği gayretlere ufak bir gayret ilâve edeceğim. Komisyondaki arkadaşlarımız teker teker azizdir. Her birisini gayet iyi tanırız. Bu arkadaşlar bir doktrine veya çeşitli doktrinlere sâlik olarak dar bir Anayasa getiriyorlar yolundaki sözlerden teessür duyduklarını ifade ediyorlar. Hakikaten komisyondaki aziz arkadaşlarımızın hiçbirisinin niyetleri için bir şüphede, bir endişede bulunmadık. Getirdikleri Anayasa üzerine bir gölge dahi düşürmek hatıra, hayale gelebileceğini kabul etmiyorum. Müsterih olsunlar, bütün sayın arkadaşlarımız da sayın Muammer Aksoy da. Muammer Aksoy diyor ki : «Biz topraksız vatandaşlarımızı topraklandırmak için çalışıyoruz.» Bu da yanlıştır. Bu madde çiftçinin topraklandırılması maddesi değildir. Biz bundan evvelki maddelerde çiftçinin topraklandırılması maddesini kabul ettik. Burada topraklandırma vesilesiyle alınacak malların, gayrimenkullerin bedelleri peşin mi yoksa taksitle mi ödenmeli meselesi mevzuabsolmaktadır.

Şimdi böylece yerine oturtulmuş olarak meseleyi didikliyebiliriz. Elbetteki yeni bir Anayasa yapanlar 1924 Anayasasını hatırlarlar. 1924 Anayasasına nazaran biraz daha genişlemiş olan bir hüküm var bu maddede.

Arkadaşlar, 1924 Anayasasına göre, çiftiyi topraklandırmak ve ormanları devletleştirmek için taksitle kamulaştırma imkânı vardır. Anayasanın 74 ncu maddesinde bu husus yer almıştır. Bu şekilde, eski Anayasada da bulunduğu için, hiçbir itirazda bulunacak değilim.

Fakat, bu arada, şunu da arz edeyim ki, çiftiyi topraklandırmada büyük mesafe aşıldığı için artık Devlet için de yapılacak arazi satınalmada, satın alınacak olan bedellerini peşin ödemediğimiz âciz bırakacak ölçüde arazi kalmış değildir. Realitelerimizi bilmemiz lazımdır. Ormanlarımızın devletleştirilmesi; keza epeyce ileri merhaledeyiz. Bizde Devleti peşin ödemediğimiz düşürecek kesif özel ormanlar maalesef yoktur. Keşke olsaydı da milletçe nasıl ödiyeceğiz sorusunun zamanı gelseydi. Denecektir ki 1924 Anayasasında var, pekâlâ bunda da konabilir. Bir de şunu ifade edeyim; Çiftiyi topraklandırma Kanunu 1955 te tadil edilmiş ve taksitle ödeme usulü değiştirilmiştir. Yapılan bu tadile göre o yıl bütçesinde, İskân Umum Müdürlüğü bütçesinde bulunan ödenek kadar bedel ödenir. Bu yetişmiyorsa artanı ertesi yıl bütçesinden ödenecektir. 1924 Anayasasının derpiş ettiği taksitlendirme iki yıla kadar indirilmiştir.

Arkadaşlar, yeniden orman yetiştirilmesine gelince, bütün gönlümle bunun arkasındayım, arkasındayız. Fakat şu da var ki, orman yetiştirilmesi için mutlaka taksitlendirme ile arazi satınalmak şart mıdır?

Şimdi, plânlama ve istimlak dolayısıyla taksitli kamulaştırmaya geliyorum : Yeni unsurlar bunlardır.

Vatandaşları ev sahibi yapmak dolayısıyla, iskân dolayısıyla taksitli istimlake lüzum görüyorlar. Bu hakikaten hepimizin derdidir. Bu işle meşgul olmıyan burada bir tek arkadaşımız mevcut değildir. Bu mesele yalnız İstanbul'un meselesi değil, Türkiye'nin köyünden şehrine kadar başma dert olan bir meseledir. Bunu halledeceğiz. İşte bu geçekondü derdimizi halletmek için, arsalar mübayaa edip, vatandaşlarımıza yeni evler, yeni bina-

lar yaptırılması için daha evvel meselâ istikraz yolu hatıra gelir.

Şimdi, Devlet, bir fabrika kuracak; bunun için istimlak yoluyla satın alınacak olan araziyi taksitlendirmek suretiyle ödeme yapacak. Yok arkadaşlar böyle bir zaruret.

Koper arkadaşımız güzel izah ettiler. Bir milyarlık yatırım yapacağız ve buna mukabil ençok 100 milyonluk arsa bedeli öderiz. Haydi haydi bunu öderiz. Bunun için kamulaştırmayı taksitle ödemeye lüzum yoktur. Taksitlendirme hükmünün arkasından öylesine vatandaşları rahatsız ederiz ki, yaptığımız iş ürküttüğümüze değmez.

Geçmişini unutmuyorum. Yarın bu kanunla idarenin eline geçecek imkânların nasıl kullanılacağına dair kâmil bir emniyetim yok benim.

Almanya'dan, İtalya'dan bahsediliyor, buralarda istimlak bedellerinin ödenmesinde mahsus kanunları gereğince tatbikat yapılacağı ifade edilmekle taksitlendirme kabul edilmiştir, bu doğrudur. Arkadaşlar, böyle memleketler vardır. Fakat, bu memleketlerin şartları, imkânları başkadır. Biz maalesef güvensizlik esası üzerine tedbirler almaya mecbur oluyoruz.

Bu bir zihniyettir. Bu zihniyeti bir ihtilâl ile yırttık, attık. Allaha şükür diyelim, fakat, büyük bir hayale kapılarak, bu Anayasa yapıldıktan sonra melek gibi hassalar iktisabedeceğiz diyemeyiz.

Bir misal vereyim : Bilirsiniz okul diye yapıp tutuşuyoruz. Benim partim o zaman ben bu iş için bütçemden şu kadar verebilirim. Taşını, çimentosunu siz temin edin, demişti. Bunun tatbikatının nasıl olduğunu gördük. Bir vali bu babaca tavsiyeyi iyi anladı ve öyle tatbik etti, bir diğeri başka türlü anladı. Vur deyince öldürdü. Bunun hâlâ ıstırabını çekmekteyiz. Bunun için, usul olarak, anlayış olarak, zihniyet olarak ihtiyatlı olmak, tedbirli olmak zorundayız.

BİR ÜYE — Büyük hizmet yapıldı.

CAHİT ZAMANGİL — Şimdi, büyük hizmet yapıldı. Fakat, hiçbir zaman iyi yapılanlar da, yapılmaması gerekenler de unutulmadı. Bu madde eskiden çok daha ağırdı. Fakat komisyon temayüllerimizi bildiği için geri aldı ve daha uygun bir şekle soktu. Ge-

çini sadece kâmuılaştırılan araziye bağı küçük çiftçiler için istisna koydu. Güzel, fakat bu, anlayışsız idarecinin eline düşse ne olur? Burada «sadece» diyor, bunu muhtelif şekillere sokması, mümkündür. Küçük çiftçi diyor, küçük çiftçi kim, büyük çiftçi kim diye indî tahkikat mümkündür. (Özel kanun sesleri) Özel kanunla şüphesiz. Hep özel kanunla yapmışızdır.

Efendim, özel kanunlarda, kim, nedir? Şu, şudur; bu, budur, diye gösterilmek gerekir.

Şimdi, bu maddenin ilgili fıkrasını hakiki sırrette, tam anlamlı bir şekilde göstermek istersek bu hususu da dikkate almak gerekir. Nitekim, komisyondaki arkadaşlarımız, bu şekilde bir madde yazmışlardı. Ama böyle bir madde Anayasaya girmiyor. Bu durumda, bir değer kaybı oluyor. Biz, her şeyi bu fıkra içinde yazmıyalm. Hakikaten lüzumlu değildir. Ormanlaştırma, topraklandırma gibi hususlar için Devlet peşin para ödiyecek duruma gelmiştir. Devlet vatandaştan fakir değildir. Yahut vatandaş Devlettan daha güçlü değildir. Hep bunları düşünmek lâzım. Ben bu itibarla şu taksitle kamuılaştırmadan vazgeçmeye taraftarım.

Üçüncü fıkra; Türk ve yabancı sermayenin Türkiye'de çalışması şartlarına taallük ediyor. Bu ayrı bir konudur. (Başkan zamanın tamam olduğunu hatırlattı) üzerinde mutlaka konuşmak isterim. Şimdâden tekrar söz istiyerek ayrılıyorrum. (Alkışlar)

BAŞKAN — Cemal Yavuz.

CEMAL YAVUZ — Muhterem arkadaşlarım, Kurucu Meclis olarak bu işe başladığımız günden beri, komisyon, bize tamamen demokratik esaslara dayanan bir Anayasa projesi getirmiştir.

Şahsan, ben bugüne kadar söz almadım ve bundan memnunum.

Şimdi, bu demokratik sistem içinde maalesef 38 nei maddeyi, bu Anayasanın diğer maddeleriyle telif edemedim. Kısacası bu maddeyi demokratik görmedim. Birinci fıkrasına bir diyeceğim yok. Yalnız orada peşin ödeme kelimesi var. Her halde bu peşin para olsa gerek ama, şöyle bir mâna da çıkabiliyor. Bono verebilir, o takdirde vâdesi beş sene sonra gelecek. Bono da çok zamanlar hakiki kıymetiyle alınmaz, % 20 - 30 noksanıyla alınır, bu şekilde mal sahibi zarar

eder. Onun için birinci fıkraya peşin para ile ödenir kelimesinin konmasına taraftarım.

İkinci fıkraya gelince; diğer arkadaşlarımızın izah ettiği gibi Anayasamızın bundan evvelki maddelerinde, çiftçiyi toprak sahibi edebilmek, ormanları devletleştirmek için hükümler mevcuttu. Buradaki, çiftçiyi topraklandırma ve ormanları devletleştirme, yani orman yetiştirilmesi tâbirlerinin buraya konması; bunlar için gerekli arazinin ilgili bedellerinin süre ile ödenmesi içindir. Yani, çiftçinin topraklandırılması, Anayasanın önceki maddesinde olduğu için, bunun buraya 2 nei defa konmasını ben şahsan yerinde görmedim.

Yeni orman yetiştirilmesinden anladığım mâna da şudur : Orman içinde veya çevresinde birtakım köyler vardır. Bunlar oradan kaldırılıp başka bir yere götürülecek, orada yerleştirilecek. Orman içinde kalan arazileri için, kendilerine 10 yıllık taksitlere bağlanan bir ödeme yapılacak, kamuılaştırmaya karşılık olarak. Bir kimse yerinden, yurdundan edilmiştir. Yeni bir yurt edinecektir. Ona yeni arazi gösterilecek, eski arazisi de on yıllık taksitle kendisinden alınacaktır. Bu şahıs kalkır, nasıl geçimini yoluna koyacak? Yeni muhtinin şartlarına göre, birçok zorluklarla karşılaşacak. Ben bunun mânasını anlayamıyorum.

Onun için bu maddenin 2 nei fıkrasındaki sürenin kaldırılmasına taraftarım. Parasının peşin ödenmesinin şart olduğunu, bunun hükme bağlanmasını rica ediyorum.

38 nei maddenin 3 neu fıkrasındaki, «Geçimleri sadece kamuılaştırılan araziye bağı küçük çiftçilere ait arazinin bedelleri her halde peşin ödenir.» diyor. Bu hüküm her tarafa çekilebilir bir şekildedir. İzaha muhtaçtır.

Sonra bu taksit keyfiyeti, halen boş olan, hâli arazi için düşünülebilir. Hâli arazinin bedelleri taksite bağlansaydı, vatandaşların mağduriyetleri mümkün mertebe önlenebilirdi. Böyle bir tefrik yapılmadığına göre, adamın elindeki mümbit arazi alınacaktır.

Sonra fıkrada «Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin tamamı veya bir kısmı, millî menfaatlerin gerektiği hallerde, karşılığı kanunla gösterilen şekilde ödenmek şartıyla devletleştirilebilir; ödeme süresi on yılı aşamaz. Devletleştirilecek teşebbüsler kanunla gösterilir.» deniliyor.

Buradaki millî menfaatler tâbiri, istenilen tarafa çekilebilir. Millî menfaatten ne anlıyoruz?

Bir misal vereceğim : 1958 yılında Palu'da 4 köye sahip bir arkadaşım vardı. Bu arkadaşımızın dört köyü metre karesine 20 para verilmek suretiyle elinden alındı. Bu arkadaşımız iki sene sonra bir dilenci vaziyetine düştü. Halen Karayollarında 200 lira ücretle amelik yapmaktadır. Toprağa sahip bir kimsenin toprağı 10 taksitle elinden alındığında, gayrimenkuller kendi bedellerini 10 senede ödeyebileceğine göre, gayrimenkulün elde edebileceği bedelin hak ve adaletle telif edilecek şekilde olması iktiza eder. Bu bakımdan komisyonun tanzim etmiş olduğu maddenin geri alınmasını, düzeltilmesini rica ediyorum.

FEHMİ YAVUZ — Muhterem arkadaşlarım, mâruzatımı iki noktada toplıyacağım : 1) Umumiyetle istimlâk, 2) Şehirlerdeki arsaların durumu.

Konuşan muhtelif arkadaşlarımız umumiyetle mahdut sahalar içinde ve hattâ zaman zaman kendi avluları içinde kapanıp kaldılar.

Dünyanın yıldızlar arasında münasebetler kurmak istediği bir devirde yaşıyoruz. Biz korkarım, bu münakaşaları yaparken, başkaları, yıldızlardaki arsaları paylaşacaklar, oralarda toprak alışverişlerine başlayacaklar. Biz burada, bu türlü münakaşaları yapacağız; fezaya gidenlerin yanında değil, füzelerinde da hi yerimizi alamıyacağız.

Muhterem arkadaşlar, 20 nci asırda, artık toprak mülkiyeti anlayışı da büyük bir değişikliğe mâruz kalmıştır.

1889 senesinde meşhur İngiliz Devlet adamı Gladston şöyle diyordu : İngiliz Milleti artık lüzumuna kaani olduğu zaman bütün İngiliz topraklarını millileştirecektir, bunu yapmakta haklıdır.» Sene 1889. Bunu söyleyen meşhur bir İngiliz Devlet adamı.

Bu kürsüden insan psikolojisinden bahsedildi. Bir de mülkiyet psikolojisi olduğu söylendi. İnkâr etmeyiz. Memleketin münevverlerinin sahibolduğu zihniyet, son sözü söyleyecektir. Bu memleketimizin meselelerinin halinde en büyük rolü oynıyacaktır. Size başka bir memleketten misal arz etmek istiyorum.

Hindistan'da, Gandi'nin yakın arkadaşlarından Vinoba isminde bir zat, Toprak Hedi-

yesi Sağlama Derneği adı altında bir dernek kurmuştur. Bu dernek birkaç senede 20 milyon dönüm toprak hediyesi sağladı, ilk hedef 200 milyon dönümdür. Bu ileri bir zihniyetin etrafında toplanmış olan kimselerin tuttıkları yoldur.

İsrail'de toprakların % 90 ının Devletin kontrolü altındadır. İsrail'in kalkınması hakkında her halde kimse bir şey söyleyemez. İsrail'de bilhassa toprakların % 90 ının Devlet kontrolünde olması kalkınmayı kolaylaştıran faktörler arasındadır.

Sayın Komisyon Sözcüsü Emin Paksüt arkadaşımız 1924 Anayasasınının 74 nci maddesinden bahsettiler. Bugün elimizde bulunan 38 nci maddede aslında biraz geri gittiğimiz tesirini bende uyandırmıştır. Eski Anayasa vâzı kanuna sen diyor, çıkardığın kanunla hem fiyatı takdir edeceksin, hem de ödeme şeklini tesbit edeceksin. Halbuki 36 nci madde eski ve birçok batı memleketleri tarafından terk edilmiş olan bir zihniyeti ifade etmektedir. Bizim 38 nci maddemizde ödeme şekli hakkında bir hüküm var ama bu fiyat değer paha'dır. Malûmki İngilizlerin yaptığı bir tecrübeye göre mülk sahibinin hakkı ancak hali hazır istimâl değerine inhisar etmelidir. Bunu biraz izah etmeye çalışacağım. Eğer bir mülk yeni bir istimâl şekline tâbi tutuluyorsa, Devlet her hangi bir şekilde imar hareketinde bulunuyorsa, mülkün değeri artıyor. Aradaki fark Devletindir. Mal sahibi yalnız halihazır istimâl değerini almak hakkına sahibolmalıdır. Bunun için birer önerge takdim ediyorum.

Şimdi ikinci kısmına geçiyorum : Senelerden beri şehirlerimizin etrafında bir arsa spekülasyonu, bir parselleme yarışı devam ediyor. Bâzi açkögözler yok pahasına köylülerden araziler almışlar, parsellemişler, vatandaşları işgal etmişlerdir. Bunları köstekleyici mevzuata sahip değiliz. Ankara'nın imarı bu bakımdan çok hazine misallerle doludur. 583 sayılı Kanun, 1925 te yeni Anakara'nın kurulacağı toprakların belediye tarafından istimlâkine imkân veriyordu. (Takriben 4 milyon metre kare). Maalesef bugün bütün bu topraklar Ankara Belediyesinin elinden çıkmış, Ankara Belediyesi dünyanın en fakir belediyeleri haline gelmiştir. Ankara Belediyesi bu fırsattan istifade etmiş olsaydı dünyanın en kuvvetli belediyesi haline gelebilirdi.

Ankara şehrinin plânını yapan Profesör Jansen bu plânın tatbiki için iki şart koşmuştur : Birinci şart; imar işlerini kuvvetli ellerde bulundurmak, ikinci şart ise; arsa spekülasyonuna mâni olmak. Birinci şart tahakkuk etmiş, Ankara imarı kuvvetli ellerde bulunmuş, 1945 e kadar bu devam etmiştir. Fakat Jansen'in ikinci şartı, arsa spekülasyonuna mâni olma şartı idi ki, maalesef tahakkuk etmemiştir. Jansen şunu da ilâve ediyor; bu iki şey tahakkuk ettirilebilirse dünyaya örnek bir şehir hediye edersiniz. Bu niçin olmamış tahakkuk etmemiş, netice aleyhimize tecelli etmiş? İşte spekülasyonla mücadele etmesi lâzımgelen kimseler bilfiil spekülasyon yapanları kuvvetlendirmişler ve maalesef netice de bugünkü gördüğümüz gibi olmuştur. Bugünkü Ankara'nın etrafında 70 - 80 bin gece kondu varsa, bunun mesuliyeti gece konduyu yapanlara aidolmakla beraber, spekülasyon yapanlara da râcidir. Çünkü onlar cemiyetin menfaatini koruma mevkiinde olan kimselerdir. Fakat yüksek menfaatler karşısında bu mevkilerini unutmşlardır.

Spekülâtörler şehrin etrafındaki toprakları da parsellemekte ve bunları zirai sahadan çıkarmaktadırlar. 38 nci maddenin birinci müzakeresi sırasında bir noktayı arz etmiştim, senede 250 bin dönüm toprak çeşitli maksatlarla ziraat sahasından alınmakta, kısırlaştırılmaktadır. Yine bu boşluğu doldurmak üzere bir önerge hazırlamış bulunuyorum, takdim edeceğim. Önergemin mahiyeti şu : (38 nci maddeye aşağıdaki fıkranın eklenmesini arz ve teklif ediyorum : «Arsa spekülasyonunu önleyici tedbirlerin alınması kanunla düzenlenir.»)

Bu arsa spekülasyonu hakkında, müsaadenizle çok enteresan bir misal vereceğim. Bir spekülâtör bütün Türkiye'deki muhtarlara birer mektup gönderiyor, tabii mektup matbu. Diyor ki, «Siz fedakâr köy muhtarlarını Ankara'da mülk sahibi etmek için faaliyete geçmiş bulunuyoruz. Bir muhtar mahallesi kuracağız. Buna katılmamız, menfaatiniz icabıdır.»

Düşünün, 40 bin köy muhtarına yazılıyor. Bunların bir kısmı kanmasa bile, bir kısmı, yapılan vaade kapılıyor.

Başka misaller de verilebilir. Bu ve benzeri hareketlerin önüne geçilmesi lâzımdır, önleyici tedbirler almak zorundayız. Türkiye, şehirleş-

mesinin daha eşigindedir. Daha müspet adımlar atmak istiyorsak, spekülasyon akti ile mücadele etmemiz lâzımgelir.

Diğer önergem, değer paha yerine, kanuni değerini tesbite imkân verecek bir formül bulunması hakkındadır.

BAŞKAN — Vaktiniz dolmuştur, efendim.

FEHMİ YAVUZ — Peki efendim.

BAŞKAN — Buyurun, Vedat Dicleli.

VEDAT DİCLELİ — Muhterem arkadaşlar, gecenin bu saatlerinde söz almanın nezaketini, zorluğunu müdrükim.

Bendeniz sadece teklif edilen maddenin fıkraları üzerinde tekliflerimi, önergelerimi arz edeceğim :

Birinci fıkrada, benden evvel konuşan arkadaşlarımız peşin ödeme şartlarına temas ettiler.

İstanbul tasarısında da olduğu gibi «peşin para ile ödeme» kelimesinin ilâvesi zaruridir. Peşin para ile demenin bir mahzuru yoktur, maddeye vuzuh verecektir. Bu hususta bir önerge takdim ediyorum.

İkinci fıkrada, çiftçinin toprak sahibi kalınması, ormanların devletleştirilmesi veya yeni orman yetiştirilmesi amacı ile, gerçek kanunlaştırılmasını memleketin ihtiyaçları nazara alınarak muayyen müddet içerisinde taksitle yapılmasını mâkul bulurum. Fıkranın sonunda (ödenmesi şekli kanunla gösterilir, ödeme süresi 10 yılı aşamaz) yerine (kamulaştırılan arazinin bedelleri 5 yılda ve beş eşit taksitle ödenir) demek hem kalkınmaya imkân vermek, hem de vatan-daşın bu büyük fedakârlığı karşısında, onu daha fazla mahrumiyetle karşıkarşıya bırakmamak bakımından faydalı olur. Süreden bahsetmek kifayetli değil, taksitle demek daha doğru olur. Süre denirse Hükümetin kanunlaştırma bedelini sürenin sonunda ödemesi gibi düşünceye kapılacağı başta gelebilir. Maksadımız taksit ise buna vuzuh vermek lâzımdır. Bunun içinde de ikinci takririmi sunuyorum.

3 ncü fıkradaki, sayın Komisyon iki defa geri aldı, 3 ncü teklifinde bu değişikliği getirdi Burada bâzı hallerde arazinin bedelinin peşin ödenmesi esası kabul edilmektedir. Yerindedir. Yalnız çok dar tutulmuştur. Bunun için de yine bir önerge takdim ediyorum. (Geçimleri sadece araziye bağlı küçük çiftçilerin arazilerinin bedelleri) ibaresinden (sadece) tâ-

birinin ve (küçük çiftçiler) tâbirinin çıkarılmasını rica etmekteyim. Bu suretle işletilmekte olan arazi istimlak edilirse vatandaşın, araziden mahrum kaldıktan, sonra ikinci bir mahrumiyetine meydan verilmemiş, millî hâsılayı millî ekonomi zarar görmemiş olur. Bunu peşin ödemek zaruretindeyiz. Zaten komisyon da bunu kabul ediyor. Küçük çiftçiler kelimesinin buradan çıkarılmasını istiyorum. Bu hususu temin edecek bir de önerge veriyorum.

Görülüyor ki, ikinci fıkra, en mühim konuları içine alıyor. Oysa, Sayın Emin Paksüt bu maddeyi takdim ederken, bundan bahsetmedi. Hepimiz, yüzde yüz, toprak ve orman dâvalarının önemini biliyoruz, üzerinde durulmasını istiyoruz.

Bir de son fıkra var. Bu fıkra, sessizce maddeyin içerisine girmiş, Anayasamızda yer almış. («Sessizce değil, açıkça girdi» sesleri) («Bağıra bağıra girdi» sesleri) Bağıra bağıra değil, tebdili kiyafet ederek millileştirme girdi, bu maddeye. (Gürültüler, komisyon tarafında konuşmalar) Arkadaşların tahammül göstermesini rica ediyorum. Mevzu enine boyuna görüşülecek; komisyon üyeleri lütfetsinler, tahammül göstereyinler.

Efendim, yeni ismi ile devletleştirme müessesesinde mucip sebebolarak, bir teşebbüsün kamu hizmeti niteliği taşıması öne sürülüyor. Millî menfaatlerin gerektirdiği hallerde, kamu hizmeti niteliği taşıması hükme bağlanıyor. Bir hizmetin diye, muhakkak kamu hizmeti niteliği olması Devletin onu ele almasını icabettirmez. Biz bunların tecrübelerini yaptık. Bir şilepçilik işi vardır, kamu hizmeti niteliği arz ediyor diye Devlet el koydu, bilâhara hususi teşebbüslere hak tanımak zorunda kaldı. Hususi teşebbüsler Devlete yardım, memlekete millî gelire faydalı olacak yolda kamu hizmeti niteliği arz eden bu işleri gerektiği şekilde başarmaktadırlar. Yunanistan'da Olimpik diye havayolları vardır, hususi teşebbüsün elindedir, muvaffakiyetle çalışmaktadır. Kamu hizmeti niteliği arz eden hizmetlerin Devlet murakabesi altında tutulması düşünülmeli gereken bir mevzudur. Fakat kamu hizmeti niteliği arz eden her teşebbüsün milletleştirilmesine haklı sebep bulamıyorum. İkinci fıkra (Millî menfaatlerin gerektirdiği haller) deniyor. Arkadaşlarımız da bu mevzua temas ettiler. Bu ifade müphem ve gayrivazihir ve ge-

rektece yoktur. Bunları gelip geçici hükümetlerin politik cereyanlarına, günün havasına terk etmek mahzurlu olabilir. Bizim gibi henüz hususi teşebbüsleri gelişmemiş, sermaye terakümü tamamlanmamış memleketlerde kapitalizmin mahzurları bahis konusu olamaz. Her halde hususi teşebbüsü daha doğmadan boğmak, elinden almak Devletin yükünü artırmaktan başka bir şey değildir. Bu gerekçe ile ortaya çıkan bir millileştirme kılıcı hususi teşebbüsü ürkütür ve millî gelirin azalmasına sebebiyet verir. Her şeyi Devletten beklemek itiyadından artık kurtulmalıyız. Sosyal politika başka, her şeyi Devlet eliyle yapmak başka. Biz hepimiz memlekette sosyal politikanın takibedilmesini ve memlekette yardıma muhtacoların elinden tutulmasını, haysiyetli bir hayat yaşanmasını arzu edenlerdeniz : Fakat bunların hepsi millî imkânlarla dayandığına göre fert teşebbüsü kurmadan kıymet yaratmadan, hasılat artmadan Devletin atmaca gibi özel teşebbüsün üzerine atılması bugüne kadar eline aldığı ve lâıyakiyle başaramadığı ekonomik işletmelere yenilerini ilâveden başka bir şey olmayacaktır.

Sayın arkadaşlar; Devlet İktisadi Teşekküllerinin bünyelerinin verimsizliklerinin, gırtlığa kadar borçlu durumlarının ne halde bulunduğu nu izaha lüzum yoktur. Bizde millileştirme mevzuu olarak halen Devletin elinde yeteri kadar çalışma konusu ve çeşitli işletmeleri vardır. Eğer Devlet bugüne kadar takibedilen iktisadi politikada, elindeki Sümerbank, Etibank, Devlet Demiryolları, Devlet Havayolları, Devlet Denizyolları, Şeker Fabrikaları gibi geniş işletme ve tesislerini millî ekonomiye çok daha yararlı olacak şekilde rantabl ve verimli bir şekilde işletebilseydi; iktisadi yapımız bugünden çok daha kuvvetli olurdu.

Avrupa milletlerinde bu türlü tatbikat vardır. Ticareti bahriye dediğimiz (Marine marchande), Demiryolu nakliyat merkez bankaları gibi teşekküller millileştirilmiştir. Bunun dışında, millileştirme çelik sanayii, kömür sanayii gibi (Infrastructure) büyük işlere inhisar etmektedir.

Buraya millileştirme kelimesini koyarak, hususi teşebbüsün ve yabancı sermayenin cesaretini sarsmaya hakkımız yoktur.

Bu itibarla, muhterem arkadaşlarımız, eğer devletleştirme veya millileştirmeyi Anayasamıza koyacaksa ve bu maddede yerini alacaksa, bu-

nun sınırlarını, Hükümetin ve bakanların'n takdirlerine bırakmamalıyız. Bunun kanunlarla bir sınırını koymak zarureti vardır. Fertlerin muhtemelen mâruz kalabilecekleri muameleleri ve mükellefiyetleri şimdiden düşünmek zorundayız. Fertleri mağdur etmemek, uğrıyacıkları zararları kesin olarak tazmin etmek gerekir. Verimli çalışan fertleri mağdur etmemek, milli ekonomiye milli hâsılaya zarar vermemek lâzımdır. Bu itibarla bir tahrir takdim ediyorum.

Nihayet arkadaşlar; maddenin metninde olmakla beraber, maddenin gerekçesinde yer alan

bir konu daha vardır : Sosyalleştirme. Maddenin gerekçesi de millileştirme ve sosyalleştirmeden bahseder, fakat maddenin metninde buna dokunulmuyor. Sosyalleştirmenin teknik bir zaruret olduğu meydandadır. Bu maddede yer almadığına göre gerekçeden çıkarılmalıdır. Bunun için de bir önerge takdim ediyorum.

BAŞKAN — Daha 21 arkadaşımız söz almış bulunmaktadır. («Devam, devam» sesleri) Bugün (26 . 4 . 1961) sabah saat 10 da toplanılmak üzere Birleşime son veriyorum.

Kapanma saati : 00,10



